

รายงานการพิจารณาศึกษา

การติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการขับเคลื่อน “สภาพองค์กรชุมชนตำบล”
กับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

กรณีศึกษา “สิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำ
ในเขตพื้นที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี”

คณะอนุกรรมการ ๓สร.

ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค

ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาในการพิจารณาศึกษา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๒
๑.๓ วิธีการดำเนินการ	๒
๑.๔ กำหนดการศึกษาดูงาน	๓
๑.๕ ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๕
๑.๖ รายชื่อคณะเดินทาง	
บทที่ ๒ การศึกษาข้อมูลก่อนการลงพื้นที่	๗
๒.๑ สัมภาษณ์ชุมชนกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐	๙
๒.๒ การศึกษาเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชน	๑๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๒๐
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๒๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	๒๘
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน	๓๕
บทที่ ๓ ข้อมูลจากการเดินทางไปศึกษาดูงานของคณะกรรมการ	๓๗
๓.๑ การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	๓๗
๓.๒ ประชุมเชิงปฏิบัติการ “เรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น” และ “การจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน”	๕๒
๓.๓ การลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เป้าหมาย	๕๗
บทที่ ๔ ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ	๖๙
๔.๑ การวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค)	๖๙
๔.๒ การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน ของสภาองค์กรชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง	๗๑
๔.๓ ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ	๗๒

๑.๑ ความเป็นมาในการพิจารณาศึกษา

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค โดยคณะกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้พิจารณาติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ในมิติของ “สิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำชุมชนและการเข้าถึงทรัพยากรน้ำของประชาชน” โดยที่ผ่านมา คณะอนุกรรมการได้เดินทางไปศึกษาดูงานพื้นที่ชุมชนตำบลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการน้ำ อาทิ (๑) ชุมชนตำบลดงเตี้ย จังหวัดปราจีนบุรี (๒) ชุมชนบ้านศาลาดิน จังหวัดนครปฐม (๓) ชุมชนตำบลนครป่าหมาก จังหวัดพิษณุโลก และ (๔) ชุมชนตำบลดงเตี้ย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ขับเคลื่อนตนเองไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน ประเด็นที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ การสร้างโอกาสและความเสมอภาคในการใช้น้ำภายในชุมชน โดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom up) คือ การเสริมสร้างภาคประชาชนจำนวนหนึ่งให้เกิดความตื่นรู้ เกิดความเข้มแข็งแบบเน้นการพึ่งตนเอง ซึ่งส่วนหนึ่งของความสำเร็จ คือ การเสริมหนุนขององค์กรภายนอก ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และทุกภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (สสน.) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่ได้จุดประกายความคิดให้กับแกนนำในชุมชน และการให้องค์ความรู้ พร้อมกับการนำเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการดำเนินการ จนทำให้เกิด จัดการกันเองได้อย่างมีคุณภาพ ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดี มั่นคง ยั่งยืน คุณภาพชีวิตดี และมีภูมิทัศน์จากปัจจัยกระทบต่าง ๆ คณะกรรมการจึงเห็นควรขยายแนวความคิดและขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่ยังคงประสบปัญหาการบริหารจัดการน้ำ

ประกอบกับจากการสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้นของคณะอนุกรรมการ พบว่า พื้นที่ในเขตอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่ยังคงประสบกับปัญหาน้ำท่วม – น้ำแล้งซ้ำซากมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน คณะอนุกรรมการจึงมีแนวคิดที่จะดำเนินการโครงการชุมชนเข้มแข็ง “สื่อสารชาวนฉลาด จัดการน้ำ นำคุณภาพชีวิตชีวิต” ในพื้นที่ดังกล่าว

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค จึงได้จัดโครงการเดินทางไปศึกษาดูงานเพื่อติดตามการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลกับยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม กรณีศึกษา “สิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อทดลองขับเคลื่อนแนวคิดการบริหารจัดการน้ำชุมชนด้วยการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน โดยอาศัยสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป็นกลไกในการเชื่อมโยงการดำเนินงาน

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑) เพื่อติดตามการขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่ที่ยังประสบปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารจัดการน้ำ รวมทั้งศึกษา เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนรับฟังความคิดเห็น/สถานการณ์/สภาพความเป็นจริงของภูมิทัศน์/ปัญหา/ข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำและการใช้น้ำจากสภาองค์กรชุมชนตำบล ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาสังคม

๒) เพื่อสร้างการรับรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน และทดลองขับเคลื่อนโครงการชุมชนเข้มแข็ง “สื่อสารชาวนฉลาด จัดการน้ำ นำคุณภาพชีวิตชีวิต” ภายใต้แนวคิดการบริหารจัดการน้ำชุมชนด้วยการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน โดยอาศัยสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป็นกลไกในการเชื่อมโยงการดำเนินงาน

๓) เพื่อสื่อสารการปฏิรูปประเทศให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทราบอย่างทั่วถึง เพื่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมสนับสนุนกระบวนการปฏิรูปประเทศให้ไปสู่เป้าหมาย

๔) เพื่อรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อจัดทำเป็นข้อสรุปและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรภาคประชาชนกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค

๑.๓ วิธีการดำเนินการ

๑) เดินทางไปเข้าร่วมประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง ๕ ตำบล ได้แก่ (๑) สภาองค์กรชุมชนตำบลตะค่า (๒) สภาองค์กรชุมชนตำบลจรเข้ใหญ่ (๓) สภาองค์กรชุมชนตำบลลองครักษ์ (๔) สภาองค์กรชุมชนตำบลสาละ และ (๕) สภาองค์กรชุมชนตำบลกฤษณา รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการน้ำและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่ ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

๒) ประชุมเชิงปฏิบัติการ “เรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น” และ “การจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน” ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

๓) ลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงานการบริหารจัดการน้ำในชุมชนในพื้นที่เป้าหมายและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีลักษณะการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง

๔) จัดทำรายงานสรุปผลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ และคณะกรรมการ ตสร. วุฒิสภา ต่อไป

๑.๔ กำหนดการเดินทาง

วันศุกร์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เวลา ๐๗.๐๐ นาฬิกา

คณะเดินทางพร้อมเพรียงกัน ณ อาคารรัฐสภา

เวลา ๐๗.๑๕ นาฬิกา

ออกเดินทางไปยังที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี โดยรถตู้ปรับอากาศของสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

เวลา ๐๗.๓๐ นาฬิกา

เดินทางถึงที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

เวลา ๐๗.๓๐ – ๐๗.๕๐ นาฬิกา

นายธีรยุทธ์ จันทร์ดิษฐ์วงศ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวต้อนรับและสรุปภาพรวมการบริหารจัดการน้ำในจังหวัดสุพรรณบุรี

เวลา ๐๗.๕๐ – ๑๐.๐๐ นาฬิกา

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย สมาชิกวุฒิสภา และประธานคณะกรรมการ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค กล่าวแนะนำคณะเดินทางและวัตถุประสงค์โครงการชุมชนเข้มแข็ง “สื่อสารชาวนฉลาดจัดการน้ำ นำคุณภาพวิถีชีวิต”

เวลา ๑๐.๐๐ – ๑๐.๑๕ นาฬิกา

นางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (สสน.) เล่าประสบการณ์การดำเนินงานความสำเร็จของการจัดการน้ำชุมชน กรอบแนวคิดและขั้นตอนสู่ความสำเร็จ

เวลา ๑๐.๑๕ – ๑๐.๕๐ นาฬิกา

เรื่องเล่าความสำเร็จในการสื่อสารและการบริหารจัดการน้ำของชุมชน โดย

(๑) นายอักษร น้อยสว่าง ผู้นำชุมชนตำบลบึงชำอ้อ ตำบลหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

(๒) นายเกียรติศักดิ์ ชูเกียรติศิริ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

เวลา ๑๐.๕๐ – ๑๒.๓๐ นาฬิกา

นำเสนอผังน้ำเบื้องต้น สรุปประเด็นปัญหาและแนวทางการแก้ไข โดย

(๑) สภาองค์กรชุมชนตำบลตะค่า

(๒) สภาองค์กรชุมชนตำบลจรเข้ใหญ่

(๓) สภาองค์กรชุมชนตำบลองครักษ์

(๔) สภาองค์กรชุมชนตำบลสาตี

(๕) สภาองค์กรชุมชนตำบลกฤษณา

เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๓.๓๐ นาฬิกา

เวลา ๑๓.๓๐ – ๑๕.๐๐ นาฬิกา

เวลา ๑๕.๐๐ – ๑๖.๐๐ นาฬิกา

เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา

วันเสาร์ที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๖

เวลา ๐๗.๐๐ นาฬิกา

เวลา ๐๘.๓๐ นาฬิกา

เวลา ๐๙.๓๐ – ๑๑.๐๐ นาฬิกา

เวลา ๑๑.๐๐ – ๑๒.๓๐ นาฬิกา

เวลา ๑๒.๓๐ – ๑๓.๓๐ นาฬิกา

เวลา ๑๓.๓๐ - ๑๕.๐๐ นาฬิกา

เวลา ๑๕.๐๐ นาฬิกา

เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า
ประชุมเชิงปฏิบัติการ “เรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น” และ
“การจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน”

ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา/ข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำและการใช้
น้ำ สิทธิชุมชน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนรับฟังข้อมูล
จากภาคประชาชน อาทิ กลุ่มผู้ใช้น้ำ อาสาสมัครชลประทาน
อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน ณ **ตำบลตะค่า อำเภอ
บางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**

ออกเดินทางไปยังที่พัก ณ โรงแรมดาราศระ ณ ว่างยาง รีสอร์ท
พักผ่อนตามอัธยาศัย

รับประทานอาหารเช้า ณ โรงแรมที่พัก

ออกเดินทางไปยังตำบลจรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัด
สุพรรณบุรี

ร่วมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับผู้นำสภาองค์กรชุมชน
ตำบลจรเข้ใหญ่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่
ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบทบาทขององค์กรภาครัฐ องค์กรส่วน
ท้องถิ่น และองค์กรภาคประชาชนกับการบริหารจัดการน้ำ
ณ **องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้ใหญ่**

ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา/ข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำและ
การใช้น้ำ สิทธิชุมชน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนรับฟัง
ข้อมูลจากภาคประชาชน อาทิ กลุ่มผู้ใช้น้ำ อาสาสมัคร
ชลประทาน อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน ณ **ตำบล
จรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**

พักรับประทานอาหารกลางวัน ณ องค์การบริหารส่วนตำบล
จรเข้ใหญ่

ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา/ข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำและการใช้
น้ำ สิทธิชุมชน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนรับฟังข้อมูล
จากภาคประชาชน อาทิ กลุ่มผู้ใช้น้ำ อาสาสมัครชลประทาน
อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน ณ **ตำบลองครักษ์
อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**

ออกเดินทางกลับกรุงเทพมหานคร

เดินทางถึงอาคารรัฐสภา โดยสวัสดิภาพ

๑.๕ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑) ชุมชนที่ประสบกับปัญหาการบริหารจัดการน้ำทั้ง ๕ ตำบลในเขตพื้นที่บางปลาม้า ได้แก่ (๑) ตำบลตะค่า (๒) ตำบลจรเข้ใหญ่ (๓) ตำบลองครักษ์ (๔) ตำบลสาละ และ (๕) ตำบลกฤษณา เกิดประกายความคิด เกิดการตื่นรู้ในเรื่องการสร้างโอกาสและความเสมอภาคในการใช้น้ำภายในชุมชน ตลอดจนชุมชนได้เรียนรู้ที่จะพึ่งพาตนเองและจัดการกันเองได้อย่างมีคุณภาพ อันนำไปสู่เป้าหมายสำคัญของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

๒) เกิดพื้นที่เครือข่ายความร่วมมือและมีพื้นที่ต้นแบบความสำเร็จในการจัดการน้ำ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับพื้นที่หรือองค์กรอื่น ๆ ต่อไป

๑.๖ รายชื่อคณะเดินทาง

คณะกรรมการ

๑. นายอนุศักดิ์ คงมาลัย	รองประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ คนที่สอง
๒. นายนิพนธ์ นาคสมภพ	โฆษกคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน

อนุกรรมการ

๓. รองศาสตราจารย์นริวรรณ จินตกานนท์	อนุกรรมการ
๔. นายปรเทพ สุจริตกุล	อนุกรรมการ
๕. นายสมชาติ เจศรีชัย	อนุกรรมการ
๖. นางสาววิภารัตน์ ดือ่อง	อนุกรรมการ
๗. รองศาสตราจารย์ภูมิ มูลศิลป์	อนุกรรมการ
๘. นายสุวิช ชูตระกูล	อนุกรรมการ
๙. นายชัยวัฒน์ อุดมโชค	อนุกรรมการ
๑๐. นายกิติ จารุอารยพันธ์	อนุกรรมการและเลขานุการ

ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ

๑๑. นางสาวจิรทีปต์ ทองสุข	ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑๒. นายชัยยุทธ สิ้นสูงสุด	ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑๓. นายกิจจอุดม เสือเจริญ	ที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ

คณะทำงานสื่อสารเพื่อการปฏิรูปประเทศด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค

๑๔. นายสายชล ปัญญาชิต	คณะทำงาน

คณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตติอุษา ชันทอง	ผู้ช่วยคณบดีคณะบริหารธุรกิจเพื่อสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๑๖. นายอชิระ อุตมาน	ผู้ช่วยคณบดีคณะบริหารธุรกิจเพื่อสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๑๗. นายบัณฑิต สำเร็จ	ผู้ช่วยวิจัย

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน)

๑๘. นางรอยบุญ รัตมีเทศ

๑๙. นางสาวศรารัตน์ ภัทรกิจกุลธร

๒๐. นายมงคล งามเจริญวงศ์

๒๑. นายพรพิทักษ์ ชาวอ่อน

๒๒. นางสาวมณีกาญจน์ ไทยจำ

๒๓. นายนิธิศ ตีปยานนท์

รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ
(องค์การมหาชน)หัวหน้างานประสานโครงการและวิเคราะห์
โครงการ

หัวหน้างานเครือข่ายจัดการน้ำชุมชน

นักจัดการน้ำชุมชน

นักจัดการน้ำชุมชน

นักจัดการน้ำชุมชน

บทที่ ๒ การศึกษาข้อมูลก่อนการลงพื้นที่

มาตรา ๒๗๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้บัญญัติให้วุฒิสภำทำหน้าที่ในการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามหมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ โดยในห้วงระยะเวลา กว่า ๓ ปีที่ผ่านมา คณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภำได้ทำหน้าที่ในการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการปฏิรูปประเทศและการดำเนินการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และเสริมสร้างสำนึก ทักษะ และหน้าที่พลเมือง

จากการติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดโครงการหรือกิจกรรมตามแผนการปฏิรูปประเทศ จำนวน ๑๓ แผน Big Rock ตามแผนการปฏิรูปประเทศ ฉบับปรับปรุง แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ จำนวน ๒๓ แผน และแผนแม่บทเฉพาะกิจภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติอันเป็นผลมาจากสถานการณ์ โควิด - ๑๙ พ.ศ. ๒๕๖๔ - ๒๕๖๕ คณะกรรมาธิการพบว่า การดำเนินการหรือกระบวนการในการปฏิรูปประเทศยังหยั่งรากไปไม่ถึงภาคประชาชน บางโครงการ บางกิจกรรมประชาชนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่ได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน คณะกรรมาธิการจึงมีข้อสรุปในเบื้องต้นว่า “การปฏิรูปประเทศจะไม่มีทางลุล่วงสำเร็จได้ ถ้าขาดการสื่อสารการปฏิรูปประเทศ เพื่อให้เกิดการยอมรับอย่างแท้จริงและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง” ดังนั้น การที่จะทำให้นักทุกภาคส่วนในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการการปฏิรูปประเทศได้ “การสื่อสาร” จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง

ประกอบกับในมิติของสิทธิชุมชน ซึ่งมีองค์กรภาคประชาชน เช่น สภำองค์กรชุมชน ตำบล อันเปรียบเสมือนกับเซลล์ฐานรากของสังคมและเป็นคาคงัดสำคัญของการปฏิรูปประเทศ อีกทั้งเป็นกลไกที่มีกฎหมายรองรับ คือ พระราชบัญญัติสภำองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ และมีหลักการสำคัญในการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นของประเทศสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนติดตามประเด็นปัญหาของตนเองในแต่ละพื้นที่ โดยร่วมกันกำหนดแนวทางและกระบวนการแก้ไขปัญหา เพื่อจัดทำเป็นข้อเสนอต่อภาครัฐ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ซึ่งปัจจุบันได้มีการจัดตั้งสภำองค์กรชุมชนตำบล จำนวน ๗,๗๕๕ แห่ง เกือบครอบคลุมทั่วทุกตำบลในประเทศไทย และยังมีสมาชิกอีกจำนวนนับแสนคน หากผนึกกำลังของสภำองค์กรชุมชนตำบลมาให้อยู่ในกระบวนการของการปฏิรูปประเทศจึงเป็นข้อพิจารณาสำคัญอีกประการหนึ่งที่สำคัญ เพราะข้อเท็จจริงแล้ว เป้าหมายของสภำองค์กรชุมชนที่ได้วางไว้ ๔ มิติ อันได้แก่ (๑) สำนึกในความเป็นพลเมืองของคนในชุมชน (๒) เกิดการก่อตั้งกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนที่มีกิจกรรมครอบคลุมทั้งตำบล (๓) คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (๔) คนในชุมชนสามารถบริหารจัดการความสัมพันธ์กับกลไกที่เกี่ยวข้องกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แท้ที่จริงแล้วก็คือเป้าหมายเดียวกันกับการปฏิรูปประเทศที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ คือ “ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคี สังคมมีความสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันดีเยี่ยมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ”

คณะกรรมการกิจการจึงได้พิจารณาศึกษา รวมทั้งค้นหาพื้นที่ต้นแบบที่มีการปฏิรูปจากฐานราก โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เพื่อที่จะถอดบทเรียนจากข้อค้นพบของคณะกรรมการได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจากข้อมูลเบื้องต้นและการประสานงานกับสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. ทำให้ได้รับทราบว่า ในประเทศไทยมีชุมชนเข้มแข็งที่ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง โดยนำประเด็นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชนขึ้นเป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อน ที่ผ่านมา คณะกรรมการจึงได้เดินทางไปศึกษาดูงานพื้นที่ชุมชนตำบลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดการน้ำ อาทิ (๑) ชุมชนตำบลดงขี้เหล็ก จังหวัดปราจีนบุรี (๒) ชุมชนบ้านศาลาดิน จังหวัดนครปฐม (๓) ชุมชนตำบลนครป่าหมาก จังหวัดพิษณุโลก และ (๔) ชุมชนตำบลดงเตี้ย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ขับเคลื่อนตนเองไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน ประเด็นที่เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ การสร้างโอกาสและความเสมอภาคในการใช้น้ำภายในชุมชน โดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom up) คือ การเสริมสร้างภาคประชาชนจำนวนหนึ่งให้เกิดความตื่นรู้ เกิดความเข้มแข็งแบบเน้นการพึ่งตนเอง ซึ่งส่วนหนึ่งของความสำเร็จ คือ การเสริมหนุนขององค์กรภายนอก ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และทุกภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (สสน.) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่ได้จุดประกายความคิดให้กับแกนนำในชุมชน และการให้องค์ความรู้พร้อมกับการนำเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนการดำเนินการ จนทำให้เกิด จัดการกันเองได้อย่างมีคุณภาพ ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดี มั่นคง ยั่งยืน คุณภาพชีวิตดี และมีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยกระทบต่าง ๆ คณะกรรมการจึงเห็นควรขยายแนวความคิดและขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่ยังคงประสบปัญหาการบริหารจัดการน้ำ

ความสำเร็จของชุมชนดังกล่าวข้างต้น ทำให้คณะกรรมการเกิดแนวความคิดที่ขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่ยังคงประสบปัญหาการบริหารจัดการน้ำ โดยนำหลักการบริหารจัดการน้ำชุมชนด้วยการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และอาศัยสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป็นกลไกในการเชื่อมโยงการดำเนินงาน ประกอบกับจากการสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้นของคณะอนุกรรมการพบว่า พื้นที่ในเขตอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่ยังคงประสบกับปัญหาน้ำท่วม – น้ำแล้งซ้ำซากมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน คณะกรรมการจึงมีแนวคิดที่จะดำเนินการโครงการชุมชนเข้มแข็ง “สื่อสารชาวนาฉลาด จัดการน้ำ นำคุณภาพวิถีชีวิต” ในพื้นที่ดังกล่าว โดยทดลองขับเคลื่อนในพื้นที่เป้าหมาย ๕ ตำบล ได้แก่ (๑) ตำบลตะค่า (๒) ตำบลจรเข้ใหญ่ (๓) ตำบลองครักษ์ (๔) ตำบลสาตี และ (๕) ตำบลกฤษณา

ก่อนการลงพื้นที่ คณะกรรมการได้ทบทวนบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่เชื่อมโยงกับ “สิทธิชุมชน” ศึกษาเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชน แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” “การพัฒนาชุมชน” “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” “การบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน” และการศึกษาสภาพพื้นที่/การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เป้าหมายเบื้องต้น เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการพิจารณาศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ สิทธิชุมชนกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

“สิทธิชุมชน” มีพื้นฐานจากการรวมตัวกันของมนุษย์หลายคนกลายเป็นชุมชน ซึ่งการที่จะเข้าใจถึงสิทธิชุมชนที่แท้จริงได้ย่อมต้องทำความเข้าใจความเป็นชุมชนก่อน คำว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มคนที่รวมตัวกันมีเป้าหมายร่วมกัน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกันโดยชอบด้วยกฎหมายและมีการติดต่อสื่อสารกันเป็นปกติและต่อเนื่อง และคำว่า “ชุมชน” ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่แค่ชุมชนชนบท แต่ยังรวมไปถึงชุมชนเมือง ชุมชนที่รวมเป็นเครือข่ายท้องถิ่น ชุมชนที่มีหลายชาติพันธุ์ ฯลฯ

ส่วนคำว่า “สิทธิ” หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม ดังนั้น สิทธิชุมชน จึงหมายถึง อำนาจอันชอบธรรมตามประเพณีและกฎเกณฑ์ที่ยึดถือร่วมกันของกลุ่มบุคคล โดยกลุ่มบุคคลนี้เป็นกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ มีที่อยู่มีขอบเขตร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งมีการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน สิทธิชุมชนนี้ ย่อมจะเป็นสิทธิจากความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

จากความหมายดังกล่าวจึงสามารถสรุปความหมายของสิทธิชุมชนได้ว่า “สิทธิชุมชน” หรือ “Community Rights” หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีขอบเขตเป็นชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชน หรือหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนในชนบทเท่านั้นแต่จะรวมถึงกลุ่มคนในเมืองด้วย กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมมีวัฒนธรรมร่วมกัน มีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรและมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการจัดสรรรวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นกลุ่มคนนั้นมีอำนาจอันชอบธรรมถูกต้องตามกฎหมาย ประเพณีหรือข้อตกลงที่บุคคลในสังคมยึดถือร่วมกัน

ประเทศไทยเริ่มต้นการรับรองสิทธิชุมชนในระดับรัฐธรรมนูญครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เจตนารมณ์การรับรองสิทธิชุมชนดังกล่าว คือ ความต้องการปฏิรูปการเมืองของประเทศ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองและส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ยอมรับการมีอยู่ของสิทธิชุมชน โดยรับรองสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม คุ้มครองในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้น ๆ และให้ความสำคัญกับประเพณีวัฒนธรรมหรือความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งเป็นการปรับความคิดในระบบกฎหมายที่ยอมรับเฉพาะสิทธิของรัฐและสิทธิของเอกชนมาเป็นการยอมรับสิทธิของชุมชนเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิทธิชุมชนได้รับการบัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญเสมอมา นับตั้งแต่มีการบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นครั้งแรกเพื่อรับรองการมีอยู่ของสิทธิชุมชนตามกฎหมาย ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางสังคมไทยที่เกิดความตื่นตัวขึ้นอย่างมากในการที่ชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของท้องถิ่นและร่วมกันแสดงบทบาทในการอนุรักษ์และจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ปรากฏเป็นข่าวในหลายกรณี หลายโครงการที่ผ่านมาสะท้อนว่าประชาชนชาวไทยได้รับรู้และตระหนักในเรื่องของสิทธิชุมชน และการบัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ย่อมเปิดโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิในการอนุรักษ์มีส่วนร่วมในการจัดการ คุ้มครอง ส่งเสริมและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้บุคคลและชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยปกติ และชุมชนยังมีสิทธิที่จะให้หน่วยงานของรัฐทั้งส่วนกลางและ

ส่วนท้องถิ่น ปฏิบัติหน้าที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ รวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ก็ได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชน ซึ่งหลักการในเรื่องสิทธิชุมชนมีอยู่เดิมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ แต่ได้นำมาขยายสิทธิของชุมชนเพิ่มเติมอีก และมีการบัญญัติให้หน่วยงานรัฐมี “หน้าที่” ที่เกี่ยวเนื่องกับสิทธิชุมชนอีกด้วย จึงทำให้เกิดหน้าที่กับรัฐ ที่จะต้องดำเนินการ นอกเหนือจากเป็นสิทธิของชุมชน โดยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนมีบัญญัติไว้ในมาตราต่าง ๆ ดังนี้

“มาตรา ๔๓ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

(๑) อนุรักษ์ ป่าไม้ หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ

(๒) จัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(๓) เข้าชื่อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐให้ดำเนินการใดอันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือชุมชนหรืองดเว้นการดำเนินการใดอันจะกระทบต่อความเป็นอยู่อย่างสงบสุขของประชาชนหรือชุมชนและได้รับแจ้งผลการพิจารณาโดยรวดเร็ว ทั้งนี้ หน่วยงานของรัฐต้องพิจารณาข้อเสนอแนะนั้นโดยให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วยตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

(๔) รัฐจัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชนสิทธิของบุคคลและชุมชนตาม (๑) ถึง (๔) หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวได้ด้วย”

ความในมาตรานี้ ได้บัญญัติขึ้นเพื่อรับรองสิทธิของบุคคลและสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์ และป่าไม้ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งกำหนดให้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ รวมทั้งยังบัญญัติให้บุคคลและชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการตามอนุ (๑) (๒) (๓) (๔) ด้วย นอกจากนี้ยังกำหนดให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดระบบสวัสดิการชุมชนซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เพื่อให้ชุมชนจัดระบบสวัสดิการได้เอง

“มาตรา ๕๑ การใดที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐตามหมวดนี้ ถ้าการนั้นเป็นการทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยตรง ย่อมเป็นสิทธิของประชาชนและชุมชนที่จะติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ รวมตลอดทั้งฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดให้ประชาชนหรือชุมชนได้รับประโยชน์นั้นตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรานี้บัญญัติขึ้นเพื่อให้มั่นใจว่ารัฐจะทำหน้าที่ของรัฐที่บัญญัติไว้โดยประชาชนและชุมชนไม่ต้องร้องขอหากรัฐไม่ดำเนินการตามหน้าที่ที่บัญญัติไว้ ประชาชนและชุมชนสามารถใช้สิทธิที่จะติดตามเร่งรัดหรือฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

นอกจากบัญญัติรับรองให้สิทธิบุคคลและชุมชนมีสิทธิในการจัดการและมีส่วนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม พร้อมทั้งบัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องสิทธิชุมชน รวมทั้งสิทธิของประชาชนและชุมชนในการติดตาม เร่งรัดฟ้องร้องหน่วยงานรัฐหากไม่ดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนด ยังบัญญัติให้บุคคลมีหน้าที่ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพรวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๕๐ (๘) เพื่อรองรับหลักสากลที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีองค์การระหว่างประเทศในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการเปิดช่องให้แก่ประชาชนหรือชุมชน ในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และเป็นการสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชาติว่าควรร่วมมือกันในการรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มหน้าที่โดยกำหนดหลักการให้ประชาชนมีหน้าที่ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมด้วย เพื่อให้เกิดความครอบคลุมยิ่งขึ้น อันจะทำให้เกิดการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทย เช่น ภาพวาดโบราณ วัตถุ เจดีย์ โบราณ หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น

“มาตรา ๕๗ รัฐต้อง

(๑) อนุรักษ์ ป่าชุมชน และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

(๒) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ป่าชุมชน บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืนโดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ”

บทบัญญัติในมาตรานี้กำหนดให้รัฐต้องดูแล อนุรักษ์ ป่าชุมชน คุ้มครอง ศิลปะ วัฒนธรรม อันดีงามของท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย การบัญญัติดังกล่าวเป็นการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐ และขณะเดียวกันก็ได้รับรองสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงาม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ความว่า “จารีตประเพณีอันดีงาม” คือ ความดีงามที่วิญญูชนยอมรับนับถือ ทั้งนี้ “ความดีงาม” ความหมายอาจเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม นอกจากนั้นยังกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต

ประเพณีอันดีงามเพื่อให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐและชุมชนได้มีสถานที่ในการร่วมกันพัฒนา และรักษาไว้ให้ยั่งยืนต่อไป

สำหรับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพได้กำหนดหลักการที่สำคัญ ๓ ประการ คือ หลักการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักการกระจายอำนาจ โดยในส่วนของรายละเอียดของการมีส่วนร่วม ดำเนินการและการได้รับประโยชน์จากการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

“มาตรา ๕๘ การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ถ้าการนั้น อาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วน ได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และ จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมา ประกอบการพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อน การดำเนินการหรืออนุญาต

ในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อ ประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรม และโดยไม่ชักช้า”

บทบัญญัติในมาตรานี้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันว่า การดำเนินการของรัฐหรือ การอนุญาตให้ดำเนินการใดที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต วิถีชีวิตของประชาชนหรือชุมชนอย่างรุนแรง รัฐต้องศึกษา ประเมินผลกระทบต่อคุณภาพ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ทั้งนี้ ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้องผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมก่อน โดยต้องคำนึงให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และต้องเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบอย่างเป็น ธรรมโดยไม่ชักช้า ซึ่งมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิการมีส่วนร่วมในการรับรู้ และรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินการที่อาจมีผลกระทบต่อบุคคลและส่วนรวม และ สิทธิของบุคคลในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังเพิ่มหลักการใหม่ในเรื่องการดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการนั้น กำหนดให้สิทธิแก่บุคคลและชุมชนได้รับทราบข้อมูลคำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการ ดำเนินการหรืออนุญาต และนอกจากนี้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการระมัดระวังการเกิดผลกระทบต่อ ประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ และหากเกิดผลกระทบจะต้องเป็น กรณีน้อยที่สุด และต้องดำเนินการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายอย่างเป็นธรรมและไม่ชักช้า ตามที่บัญญัติในวรรคสามของมาตรานี้ รวมทั้งยังบัญญัติหน้าที่ของรัฐตามหลักการบริหารกิจการ บ้านเมืองที่ดี ที่ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดำเนินการให้มีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชนก่อนดำเนินโครงการหรือกิจกรรมของรัฐที่ส่งผลกระทบ

ต่อชุมชนและต้องดำเนินการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อนดำเนินการเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสีย สำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง นอกจากนี้ยังกำหนดหลักการใหม่เพื่อเป็นหลักประกันว่าบุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการหรืออนุญาต เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนและชุมชนสามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้ และเพิ่มหลักการใหม่เพื่อให้รัฐต้องพยายามป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบเกิดขึ้นก่อนเป็นลำดับแรกแต่หากเกิดความเสียหาย รัฐต้องเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรม และโดยไม่ชักช้า

ลักษณะสำคัญของสิทธิชุมชน

สิทธิชุมชนมีลักษณะสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

(๑) สิทธิชุมชน เป็นสิทธิเชิงซ้อน เพราะภายใต้ข้อตกลงร่วมกันยังมีสิทธิอีกหลายประเภทที่สัมพันธ์กัน เช่น สิทธิการครอบครอง ใช้และจัดการ โดยแต่ละสิทธิไม่ได้แยกออกจากกัน เพราะมีกติการ่วมกันของชุมชน และสิทธิชุมชนอาจมิใช่สิทธิเด็ดขาด (Absolute Right) สิทธิเด็ดขาดเป็นสิทธิที่ผู้เป็นเจ้าของสิทธิสามารถใช้สิทธินั้นยันกับบุคคลทั่วไปได้ทุกคน เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย กรรมสิทธิ์ เป็นต้น

(๒) สิทธิชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม คือ ต้องการให้คนหรือหน่วยงานภายนอกมาร่วมสนับสนุนถ่วงดุลตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ แต่จะไม่เปิดโอกาสให้เข้ามาละเมิดสิทธิในการมีชีวิตรอดสิทธิเรื่องปากท้อง หรือสิทธิในการดำรงความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะสิทธิชุมชนจะให้ความสำคัญกับผู้ที่ใช้ทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชุมชนก่อน โดยสิทธิชุมชนที่ปรากฏมักมุ่งเน้นไปใน ๒ ด้าน คือ สิทธิชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และอีกด้านหนึ่ง คือ สิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ “สิทธิชุมชน” ที่ได้บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ยังสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การบัญญัติรับรองสิทธิของชุมชนมี ๒ ลักษณะ ได้แก่ สิทธิชุมชนที่เป็นสิทธิเชิงเนื้อหา และ สิทธิชุมชนที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการ กล่าวคือ

“สิทธิเชิงเนื้อหา” คือ สิทธิที่เป็นสาระและมีอยู่เพื่อตัวสิทธินั้นเอง สิทธิเชิงเนื้อหา มีหลายประเภท เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน ฯลฯ สิทธิเหล่านี้เมื่อมาประกอบกันจะเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมาย

“สิทธิเชิงกระบวนการ” คือ สิทธิที่เป็นเครื่องมือในการทำให้เข้าถึงสิทธิเชิงเนื้อหาหรือทำให้สิทธิเชิงเนื้อหาเกิดผลหรือบังคับใช้ได้ สิทธิเชิงกระบวนการมีหลายประเภท เช่น สิทธิในข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ฯลฯ

ประเภท	มาตรา	เนื้อหา
สิทธิเชิงเนื้อหา	มาตรา ๔๓ วรรคหนึ่ง	สิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน
	มาตรา ๔๓ วรรคสอง	สิทธิในการจัดการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในมิติของสิทธิเชิงเนื้อหา ซึ่งรวมทั้งสิทธิในการร่วมบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน
สิทธิเชิงกระบวนการ	มาตรา ๔๓ วรรคสอง	สิทธิในการมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการจัดการ ในมิติของสิทธิเชิงกระบวนการ ซึ่งรวมทั้งสิทธิในการร่วมบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน
	มาตรา ๕๗ (๒)	สิทธิในการมีส่วนร่วมดำเนินการกับรัฐ รวมทั้งร่วมได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน
	มาตรา ๕๘ วรรคหนึ่ง	สิทธิในการมีส่วนร่วมโดยการแสดงความคิดเห็นต่อการศึกษาและประเมินผลกระทบคุณภาพ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชนต่อการดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ ผู้ใดดำเนินการ กรณีอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัยคุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง
	มาตรา ๕๘ วรรคสอง	สิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการดำเนินการหรืออนุญาต การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ตามวรรคหนึ่ง

ประเภท	มาตรา	เนื้อหา
	มาตรา ๕๘ วรรคสาม	สิทธิได้รับการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหาย อย่างเป็นธรรมและโดยไม่ชักช้า หากเกิดผลกระทบ จากการดำเนินการหรืออนุญาตการดำเนินการใด ของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้ผู้ใดดำเนินการ ตามวรรคหนึ่ง
	มาตรา ๕๑	สิทธิที่จะติดตามและเร่งรัดให้รัฐดำเนินการ และ ฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดให้ ประชาชนหรือชุมชนได้รับประโยชน์จากการทำ หน้าที่ของรัฐ ถ้าการนั้นเป็นการทำเพื่อให้เกิด ประโยชน์แก่ประชาชนโดยตรง

๒.๒ การศึกษาเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชน

“สภาองค์กรชุมชนตำบล” เกิดจากพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งมีหลักการสำคัญในการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นของประเทศสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนตามประเด็นปัญหาของตนเองในแต่ละพื้นที่ โดยร่วมกันกำหนดแนวทางและกระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อจัดทำเป็นข้อเสนอต่อภาครัฐ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ “สภาองค์กรชุมชนตำบล” จึงเปรียบเสมือนองค์กรของชุมชนฐานรากที่เปิดพื้นที่/เปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถดูแลและจัดการตนเองทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดภาพรวมแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เชื่อมโยงการทำงานระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีทิศทาง มีพลัง และเป็นอิสระ ประสานให้เกิดการทำงานร่วมระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงาน/ภาคีการพัฒนาที่หลากหลาย เพื่อให้นโยบายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ผลของการบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ทำให้เกิดการจัดตั้ง จัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนจากทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย พร้อมทั้งมีการขับเคลื่อนงานตามภารกิจที่ปรากฏออกมาในเชิงกิจกรรมและเชิงพื้นที่ของแต่ละตำบลเป็นไปอย่างคึกคัก จนกล่าวได้ว่า เอื้อให้ขบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมของภาคพลเมืองดำเนินไปได้อย่างเข้มข้นและมีชีวิตชีวา

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมขบวนการขับเคลื่อนของภาคพลเมืองให้เติบโต แข็งแรงต่อเนื่องตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งหากพิจารณาพบว่า บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี ๒๕๖๐ ยังไม่ระบุลักษณะรูปแบบในการส่งเสริมการขับเคลื่อนของภาคพลเมืองไว้ชัดเจนมากนัก หากแต่สามารถอนุมานได้ในหมวด ๓ ซึ่งว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตามมาตรา ๔๒ - ๔๔ และหมวด ๑๖ ว่าด้วยการปฏิรูปประเทศ ตามมาตรา ๒๕๗ - ๒๖๑ ที่ต้องขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งถึง ๕ ปีข้างหน้า

พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนได้ประกาศใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ กำหนดให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. สังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นหน่วยงานพี่เลี้ยง และเริ่มมีการทยอยจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลตั้งแต่นั้นมาตามความพร้อมของแต่ละพื้นที่ ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้นำโดยธรรมชาติในชุมชน ระดับหมู่บ้านตำบล ผู้นำธรรมชาติ กลุ่มดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องไปลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งปกติมักเป็นผู้ที่ร่วมกันทำกิจกรรมลงแรงจิตอาสา เป็นกลุ่มอิสระ กลุ่มย่อย ๆ ที่สนใจปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ตำบล หรือบางกลุ่มจะเป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งไว้จากส่วนราชการเดิม ๆ ซึ่งจะมีกิจกรรมก็ต่อเมื่อมีงบประมาณลงมา มีลักษณะทำตามโครงสร้างและกลไกงบประมาณที่กำหนดจากข้างบนลงไป

ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ จะมุ่งให้สมาชิกช่วยสอดส่องดูแล เช่น ครอบครัวยากจนมาก มีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ก็มีกองทุนบ้านมั่นคงของรัฐบาลที่ทางกระทรวง ฯ ให้การสนับสนุนเป็นนโยบายหลัก ใช้ทุนงบประมาณไม่มากนัก รายละเอียดที่หมิ่นบาทเมื่อลงไปดำเนินการก็ยิ่งได้รับความสนับสนุนจากคนในชุมชนกันเองหรือผู้ใจบุญช่วยสนับสนุนกลายเป็นความเอื้ออาทรที่มีให้กัน ส่วนเรื่องที่ดินทำกินมักเป็นประเด็นที่สาธารณะหรือที่ดินของทางราชการ ซึ่งก็ช่วยให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างถูกต้องสมดุลง แต่ในบางพื้นที่จะใช้เวลานาน แต่ก็จะไม่เกิดเป็นความขัดแย้งหรือกลายเป็นประเด็นการเมืองเช่นที่เคยเกิดขึ้น

ที่ผ่านมา จะมีกลไกปกครองท้องถิ่นที่ผ่านผู้ว่าราชการจังหวัด - นายอำเภอ ลงสู่กำนัน - ผู้ใหญ่บ้านคอยดูแลด้านปกครองด้านความมั่นคง แต่หลังปี ๒๕๓๗ เป็นต้นมา ได้มีกลไกปกครองท้องถิ่นที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสมัครรับเลือกตั้งมาเป็นผู้บริหารท้องถิ่น ด้วยเชื่อว่าจะสามารถจัดสรรทรัพยากรเพื่อพัฒนาท้องถิ่นตนเองได้ดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะมีสมาชิกสภาองค์กรบริหารส่วนตำบลที่ถือเป็นผู้แทนคนในตำบลนั้นก็ตาม แต่ด้วยกลไกสายบังคับบัญชาโดยเฉพาะเรื่องระเบียบวินัยและกลไกทางราชการผ่านกระทรวงมหาดไทยลงมา ก็กลับทำให้ อบต. ก็กลายเป็น “ส่วนราชการย่อย” ที่ยังยึดติดระบบราชการไม่ตอบโจทย์การมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน แม้ว่าทั้งสองกลไกจะไปทำประชาคมเรื่องต่าง ๆ แต่บางครั้งเป็นไปในลักษณะ “ต่างคนต่างทำ” และวิธีการก็ยังไม่มีการและไม่มีการพัฒนาวิธิตักษะประชาชนขึ้นมาเท่าใดนัก

“สภาองค์กรชุมชนตำบล” จึงถูกออกแบบให้เป็นกลไกภาคประชาชนที่มีการตั้งกลุ่มย่อย ๆ ขึ้นมาในแต่ละชุมชนโดยอิสระ โดยให้จัดแจ้งกับกำนันตามที่กฎหมายรองรับ การจัดแจ้งดังกล่าวไม่ได้เป็นไปในลักษณะการขออนุญาต แต่เป็นไปในลักษณะการแจ้งให้ทราบ จึงเท่ากับเป็นอำนาจภาคประชาชนที่สถาปนาขึ้นอย่างแท้จริง ด้วยความสามารถของตนเอง แต่ละกลุ่มจะมาจากภาคประชาชนจะประกอบด้วยสมาชิกจำนวนเท่าใดก็ตาม ก็สามารถตั้งกลุ่มขึ้นมาได้ และเป็นกลไกในการสร้างความคิดใหม่ ๆ ในพื้นที่ จุดเด่น คือ สภาองค์กรชุมชนตำบลในแต่ละแห่งสามารถระบุปัญหาหรือสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงในพื้นที่ และร่วมกันคิดว่า จะทำอย่างไรให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข กระบวนการกลุ่มของสภาจึงเปรียบเสมือนการนำปัญหาในแต่ละเรื่องมาปฏิสัมพันธ์กัน

ภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ มีดังนี้

(๑) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ

(๒) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน

(๓) เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกองค์กรชุมชน รวมตลอดทั้งการร่วมมือกันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

(๔) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขและการพัฒนาต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(๕) เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข หรือความต้องการของประชาชนอันเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(๖) จัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้อนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการต้องนำความเห็นดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาด้วย

(๗) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชนรวมตลอดทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

(๘) ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น

(๙) รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบลอันเนื่องจากการดำเนินงานใด ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ โดยรายงานต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

(๑๐) วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล

(๑๑) จัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึงสถานการณ์ด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตำบล เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบ

(๑๒) เสนอรายชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวนสองคน

หลักการสำคัญของสภาองค์กรชุมชน

(๑) จุดมุ่งหมายของ สภาองค์กรชุมชนเป็นกระบวนการเสริมสร้างองค์กรชุมชนท้องถิ่น เข้มแข็งที่ให้องค์กรชุมชนมีสภาพที่ชัดเจนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ร่วมกับ สถาบันต่างๆ ในท้องถิ่น

(๒) การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ให้เป็นไปตามความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นตาม ธรรมชาติสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน และความเห็นพ้องต้องกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง

(๓) ภารกิจหน้าที่ของสภาองค์กรชุมชน เน้นการดำเนินงานตามภารกิจหน้าที่ด้านการพัฒนาและการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ตามรัฐธรรมนูญและไม่มีอำนาจทางกฎหมาย

(๔) กระบวนการทำงานสำคัญของสภาองค์กรชุมชน เน้นการสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและการเมืองสมานฉันท์ที่สร้างการมีส่วนร่วม ความร่วมมือผนึกกำลัง และการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกองค์กรชุมชน กับ สถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นเช่น บ้าน วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ ส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

(๕) ให้ความสำคัญกับสภาองค์กรชุมชนในระดับพื้นที่ และส่งเสริมการเชื่อมโยงสภาองค์กรชุมชน ในระดับจังหวัดและระดับชาติ

การประเมินความเข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนตำบล

ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลแล้ว จำนวนทั้งสิ้น ๗,๗๙๕ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๖๒ ของจำนวนพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีกลุ่มหรือองค์กรชุมชน หรือเครือข่ายองค์กรชุมชนที่จัดแจ้ง จำนวน ๑๕๖,๒๘๐ องค์กร มีสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล ประกอบด้วยผู้แทนชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒๕๔,๙๔๔ คน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ได้ดำเนินการสอบทานสภาองค์กรชุมชนได้จำนวน ๗,๐๖๑ แห่ง คิดเป็นร้อยละ ๙๑ จากพื้นที่จัดตั้งทั้งหมด โดยแบ่งตามระดับความเข้มแข็ง A B C D ดังนี้

- ระดับความเข้มแข็ง A จำนวน ๑,๘๑๖ แห่ง (คิดเป็น ๒๕.๗๒ %)
- ระดับความเข้มแข็ง B จำนวน ๑,๙๕๑ แห่ง (คิดเป็น ๒๗.๖๓ %)
- ระดับความเข้มแข็ง C จำนวน ๑,๐๐๖ แห่ง (คิดเป็น ๑๔.๒๕ %)
- ระดับความเข้มแข็ง D จำนวน ๒,๒๘๘ แห่ง (คิดเป็น ๓๒.๔๐ %)

ภาค	ระดับความเข้มแข็ง				
	A	B	C	D	รวม
กทม.ตะวันออก	๒๒๑	๒๐๒	๙๑	๒๓๗	๗๕๑
กลางและตะวันตก	๒๕๒	๒๕๑	๑๖๖	๔๐๔	๑,๐๗๓
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๕๘๗	๗๔๐	๒๗๙	๘๖๗	๒,๔๗๓
ใต้	๓๒๒	๒๙๔	๑๖๙	๓๗๒	๑,๑๕๗
เหนือ	๔๓๔	๔๖๔	๓๐๑	๔๐๘	๑,๖๐๗
รวม	๑,๘๑๖	๑,๙๕๑	๑,๐๐๖	๒,๒๘๘	๗,๐๖๑

สภาองค์กรชุมชนตำบลได้มีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ตามมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ แยกให้เห็นเป็นตัวเลขได้ ดังนี้

๑. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ๓,๑๘๒ แห่ง
๒. ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชน ร่วมมือกับหน่วยงานในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ๓,๐๑๖ แห่ง
๓. เผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจรวมตลอดทั้งการร่วมมือกันในคุ้มครองคุณภาพ สิ่งแวดล้อม ๒,๘๗๒ แห่ง
๔. เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไข เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการจัดทำ แผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓,๒๑๕ แห่ง
๕. เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะของ หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓,๐๘๑ แห่ง
๖. จัดให้มีเวทีปรึกษาหารือกันของประชาชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้ความ คิดเห็นต่อการดำเนินโครงการที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ๒,๘๕๔ แห่ง
๗. ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรชุมชน เกิดความเข้มแข็งและสมาชิกองค์กรชุมชน รวมทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้ ๒,๙๑๓ แห่ง
๘. ประสานและร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่น ๒,๙๓๓ แห่ง
๙. รายงานปัญหาและผลที่เกิดขึ้นในตำบลอันเนื่องจากการดำเนินงานใดๆขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐ ๓,๑๗๔ แห่ง
๑๐. วางกติกาในการดำเนินกิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล ๓,๒๙๒ แห่ง
๑๑. จัดทำรายงานประจำปีของสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ๓,๒๘๘ แห่ง

๑๒. เสนอชื่อผู้แทนสภาองค์กรชุมชนตำบลเพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัด ๓,๑๕๓ แห่ง

ทั้งนี้ เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๕ ผู้แทนจาก พอช. ได้ให้ข้อมูลกับคณะอนุ กรรมการธิการ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภคว่า สภาองค์กรชุมชนตำบล ในระดับ C และ D มีพัฒนาการที่ดีขึ้นร้อยละ ๓๘ และอยู่ในระดับต่ำลงร้อยละ ๑๐ ความเข้มแข็งของ แต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน โดยปัจจัยที่มีส่วนสำคัญและทำให้เกิดความเข้มแข็งอย่างโดดเด่น คือ

(๑) ศักยภาพของผู้นำชุมชนและทักษะการประสานงานให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชน และเครือข่าย ความร่วมไม้ร่วมมือในพื้นที่

(๒) ปัญหาในพื้นที่ของชุมชน หากพื้นที่ใดเกิดปัญหาที่กระทบสิทธิชุมชนหรือสิทธิการ บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ก็จะเป็นสิ่งเร่งเร้าให้เกิดการรวมตัว เกิดพลังการต่อสู้ และเกิด ความเข้มแข็งได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

สรุป พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อรับรู้ และรับรองสถานภาพและบทบาทขององค์กรชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่าง ยั่งยืน โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้มีได้บัญญัติให้สภาองค์กรชุมชนตำบลมีหน้าที่และอำนาจเข้าไป

เกี่ยวข้องหรือตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐ แต่บัญญัติให้มีเพียงภารกิจในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง และการเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาหรือความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะต่อหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภารกิจอื่น ๆ อีกบางประการเท่านั้น ดังนั้น สภาองค์กรชุมชนตำบลจึงเป็นเสมือนเวทีที่จะทำให้เกิดระบบประชาธิปไตยทางตรงเป็นเวทีให้คนเล็กคนน้อยในสังคมได้มีพื้นที่แสดงความคิดเห็นและมีบทบาทร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานราก

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของประชาชน”

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม (Participation) ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับออกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่า การมีส่วนร่วม ตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าจะเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกันที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะเส้นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน

นอกจากนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในหลายลักษณะ และมีความแตกต่างกัน ดังนี้

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล^๑ กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม

คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ^๒ ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้ง การจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำ

^๑ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘. หน้า ๑๕

^๒ คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก. กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพลส, ๒๕๔๕.

ปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

William Erwin^๓ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง กระบวนการที่นำประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหาวิธีการแก้ไขที่ยั่งยืนร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางสันติ เป็นที่ยอมรับหรือเป็นฉันทามติของประชาสังคม และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยนำความเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจและกำหนดแนวทางหรือนโยบายสาธารณะที่ภาครัฐจะดำเนินการ

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน^๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหาประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องเริ่มคิดแนวทางร่วมในการแก้ปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการ พัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ หมายถึง กิจกรรมที่หน่วยภาครัฐสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการบริหารราชการต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผล

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน^๕ มี ๓ ประการ คือ

๑. การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม หมายถึง การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ

๒. ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง ทุกคนที่เข้าร่วมต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน

๓. ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง มีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ แต่หากกิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย ก็จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพให้พวกเขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. เพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น

๒. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ

๓. การสร้างฉันทามติ ลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

๔. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ สร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ

^๓ William Erwin. (๑๙๗๖). Participation Management: Concept Theory and Implementation. Atlanta G.: Georgia State University.

^๔ ส่วนร่วมของประชาชน/กรมชลประทาน. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด. Pluemchit Sujitra. (๒๕๕๒). บทที่ ๒ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.

^๕ ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กรราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

และมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

๕. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและลดความขัดแย้งที่รุนแรงได้
๖. ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักรู้ในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน
๗. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของตน สาธารณชน ถือว่าเป็นการให้การศึกษาชุมชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจ และเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน
๘. ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น เป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
๙. เกิดความรู้สึกร่วมและแสดงความเป็นเจ้าของท้องถิ่นของตนเอง
๑๐. มีประสบการณ์และคุ้นเคยในการใช้สิทธิและเจ้าหน้าที่ของพลเมือง
๑๑. เห็นความสำคัญของตนเองและส่วนรับรู้ถึงอุปสรรคและสามารถแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของตนเองได้
๑๒. สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ตรงเป้าหมาย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่และการบริการที่ดีขึ้น
๑๓. สามารถป้องกันการบริหารการจัดการของหน่วยงานของรัฐที่ไม่โปร่งใส ไม่ถูกต้องและไม่เกิดประโยชน์ในท้องถิ่นได้

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับที่ต่ำที่สุด บทบาทของประชาชนน้อยมาก เพียงแต่รับทราบว่าเกิดอะไรที่ไหน ดังนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้อยู่ในลักษณะการให้ข้อมูลทางเดียวจากรัฐสู่ประชาชน เช่น การจัดทำสื่อเผยแพร่ การทำวารสาร การจัดทำป้าย การพาชมสถานที่จริง การใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์ ถึงแม้การให้ข้อมูลจะเป็นระดับการมีส่วนร่วมต่ำ แต่การให้ข้อมูลเป็นสิ่งที่จำเป็นมากต่อการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น เพราะถ้าประชาชนไม่ทราบข้อมูลที่ครบถ้วน การตัดสินใจที่สมเหตุสมผลคงไม่เกิดขึ้น มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนและเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางเลือก และทางแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง

๒. การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ เป็นลักษณะการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึกและความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ ดังนั้น ประชาชนมีบทบาทในฐานะการให้ข้อมูล การตัดสินใจเป็นของหน่วยงานภาครัฐ รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เช่น การสำรวจ ความคิดเห็น การประชุมสาธารณะ มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การได้รับข้อมูลและความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ทางเลือกและแนวทางแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชน รับฟังความคิดเห็น รวมทั้งตระหนักถึงข้อมูล และความคิดเห็นจากประชาชนในการตัดสินใจ

๓. การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท เป็นลักษณะการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน ตลอดกระบวนการตัดสินใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างจริงจังและมีจุดมุ่งหมายชัดเจน ข้อมูลความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในทางเลือกต่าง ๆ รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนขั้นนี้ใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมในระดับการร่วมมือ เพียงแต่รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบร่วมมือมีลักษณะเป็นกิจกรรมถาวรมากกว่า การมีส่วนร่วมในขั้นนี้มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การทำงานกับประชาชน เพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่า ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะได้รับการพิจารณา ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัตยาบันกับประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าเราจะทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

๔. การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ เป็นการให้บทบาทของประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและภาครัฐจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจ ฉะนั้นความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในการตัดสินใจค่อนข้างสูง รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ ตั้งแต่การระบุปัญหาพัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัตยาบันกับประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะร่วมงานกับประชาชนเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและความคิดใหม่รวมทั้ง นำข้อเสนอแนะของประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕. การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด เพราะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ รัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ที่รู้จักกันดี คือ การลงประชามติ รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยกระบวนการระชาคมนี้ในขั้นนี้ เพราะทั้งสองกรณี เป็นการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ และภาครัฐดำเนินการตามผลการตัดสินใจ ซึ่งประเด็นที่ให้ประชาชนตัดสินใจมักเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจในขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ความเข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตัวเองหรือเพื่อภาครัฐปฏิบัติตาม ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัตยาบันกับประชาชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าเราจะปฏิบัติในสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจ

สรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการตัดสินใจของรัฐในด้านต่าง ๆ และเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการที่ภาครัฐภาคประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเรียนรู้ ทำความเข้าใจ ต่างฝ่ายได้รับรู้ถึงปัญหาและความต้องการไปพร้อมกัน ประชาชนก็จะได้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นในการทำกิจกรรมและการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมเป็นหลักประกันที่สำคัญที่จะทำให้ประชาชนทุกคนดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนาชุมชน”

ความหมายของการพัฒนาชุมชน

“การพัฒนา” เป็นภาษาไทยที่แปลมาจากคำว่า “Development” โดยให้ความหมายของการพัฒนาแบ่งเป็นสองอย่าง ประการแรก คือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และประการที่สอง คือ มีการวางแผนกำหนดทิศทางเพื่อไปสู่เป้าหมายการดำเนินงานอย่างชัดเจน การพัฒนาจึงเป็นการกระทำที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนสภาพหนึ่งไปสู่สภาพหนึ่งที่ดีกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากระบบปกติ โดยปกติแล้วสิ่งต่าง ๆ ย่อมมีความเจริญและเสื่อมไปตามสภาพ แต่สังคมที่พัฒนา คือ สังคมที่มีทิศทางแห่งความก้าวหน้าเจริญขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าโดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ความหมายของคำว่า “ชุมชน” เป็นการภาษาไทยที่แปลมาจาก “Community” นักวิชาการทั้งชาวต่างประเทศ และชาวไทยให้ความหมายไว้ ดังนี้

Irwin T. Sanders^๖ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่มมาอยู่รวมกันในภายในอาณาเขตเดียวกัน ภายใต้กฎเกณฑ์ และข้อบังคับเดียวกันมีการพบปะสังสรรค์มีความเอาใจใส่สนใจซึ่งกันและกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน และจะแสดงพฤติกรรมที่เหมือนกัน

James A. Olsen^๗ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมประเภทหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และสมาชิกส่วนใหญ่ได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานได้อย่างทั่วถึงและสามารถแก้ไขปัญหาล้วนๆ ของชุมชนด้วยตนเอง

ไพสิฐ พรหมรักษา^๘ ได้ให้ความหมายว่าชุมชนว่า กลุ่มคนที่ตั้งอยู่ในภูมิลาเนาอาณาเขตที่มีความหนาแน่นและติดต่อประสานกัน ดำรงวิถีชีวิตแบบเดียวกัน โยเฉพาะการแสดงออกในลักษณะของภาษา และประเพณีเดียวกัน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธ^๙ ได้ให้ความหมายว่าชุมชนว่า พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคน และกลุ่มประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกันนั้นโดยมีความสนใจในวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดมุ่งหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีหลากหลายในการนิยามศัพท์ และรูปแบบรวมถึงวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งจากการค้นคว้าพบว่า มีผู้ให้แนวคิดการพัฒนาชุมชนไว้ดังต่อไปนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๑๐} อธิบายว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนาไม่ดั่งงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนาที่ดั่งงามหรือเจริญ) กล่าวคือเป็นการจูงใจเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ในชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่าง ๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่ สภาพที่พึง

^๖ Sanders, Irwin T, “Theories of community Development”, (Rural Sociology, ๑๙๕๘).

^๗ Olsen, Jame A. Urban Sociology, (New York: Holt, Rine Hart and Winson, 1968), p. ๙๑.

^๘ ไพสิฐ พรหมรักษา, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^๙ ยุวัฒน์ วุฒิเมธ, หลักการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ส.ส.น.ไทย อนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๔ - ๕.

ปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ กล่าวโดยสรุปการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชุมชนที่มีการวางแผน (Planned Community Change)

นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร^{๑๑} ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการ ดังนี้

๑. หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ คือ หลักการที่สำคัญที่องค์การทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ซึ่งจะสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรมและความโปร่งใส

๒. หลักความคุ้มค่า คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

๓. เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมอาจเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมแบบวิธีการ ต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้คนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน และการเกิดผลประโยชน์ของกลุ่มเนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับ

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักพัฒนาสามารถทำงานร่วมกับประชาชนได้อย่างถูกต้องและก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพ ผู้ที่ทำงานจะต้องมีความเข้าใจในแนวความคิดในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีเสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินงานได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นยังจำเป็นต้องพิจารณาแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑. คนมีความสำคัญมากที่สุด (Man is a Most Important) การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคน เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือการเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วยการพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชน ร่วมกันสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือคุณภาพชีวิตที่ดีมีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) การพัฒนาชุมชนเป็นการให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั่นเอง

^{๑๑} นันทิยา หุตานวัตร และณรงค์ หุตานวัตร, การพัฒนาองค์กรชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, องค์การมหาชน, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

๓. การพึ่งตนเองของชุมชน (Self-Reliance) จากแนวความคิดที่เชื่อในศักยภาพ และพลังความสามารถของชุมชน แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่า การเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

๔. การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองให้มากขึ้นและให้ได้มากที่สุด โดยมีรัฐเป็นผู้คอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกิดขีดความสามารถของประชาชนตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

๕. การใช้ทรัพยากรในชุมชนให้คุ้มค่า (Community Natural Resources Utilize) ผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนโดยอ้อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นจึงต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ทุนทางสังคมและทรัพยากรต่าง ๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากร เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน

๖. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน (Initiative) แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนโดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรับผิดชอบ หน่วยงานนอกชุมชนอื่นๆ เป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษแก่คนในชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า “คิดเป็นทำเป็น” จนสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิเคราะห์ ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาดได้ด้วยตนเอง

๗. ความต้องการของชุมชน (Felt-Needs) จากความเชื่อข้อที่ว่า คนมีศักยภาพ และความสามารถในการพัฒนา แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่าการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ตามความต้องการของชุมชนเอง

๘. ขีดความสามารถของชุมชนและของรัฐบาล (Community and Government) การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณและระบบการบริหาร ส่วนชุมชนก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งตนเองให้มาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐก็ให้การสนับสนุนมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐนี้จะต้องได้สัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๙. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน (Co-Operation Between) การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้จะต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีข้อจำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ดังกล่าวนั้นแล้ว การร่วมมือระหว่างรัฐบาล

และประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสมเป็นสำคัญ

๑๐. การพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Development) การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กัน หลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณและเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องประสานงานกับคนหน่วยงาน องค์กรต่างๆ และงบประมาณจึงจะประสบผลสำเร็จ

๑๑. ความสมดุลในการพัฒนา (Development as Equality) การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนากับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการด้านพัฒนาวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย ความสมดุลระหว่างภูมิภาคที่มีปัญหาท้องถิ่นกับภูมิภาคปัญหาสากล เป็นต้น

๑๒. การศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education) คือ มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่เน้นให้รู้จักตัวเอง รู้จักโลก และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับสรรพสิ่งทั้งที่เป็นมนุษย์ ธรรมชาติหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อันก่อให้เกิดปัญหาเพื่อปรับสภาพความเป็นอยู่ให้สอดคล้องสมดุล การศึกษาภาคชีวิตเป็นเครื่องมือที่สำคัญซึ่งจะทำให้มีความสามารถปรับตัวอยู่ในชุมชนและสังคมได้อย่างเป็นสุขตามอัตภาพ การนำเสนอแนวคิดการศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education) เป็นผลจากการนำเสนอรายงานขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า มนุษย์แต่ละคนจะต้องอยู่ในภาวะแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา ฉะนั้น แนวความคิดของการศึกษาภาคชีวิตจึงเปรียบเหมือนกุญแจดอกสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้

สรุป การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้พื้นฐานของการทำความเข้าใจชีวิต เป็นกระบวนการที่จะอยู่อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิตของแต่ละบุคคลนั้น การพัฒนาชุมชนจึงไม่มีที่สิ้นสุด แต่จะหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามความต้องการและสถานการณ์ของชุมชน ส่วนเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน จึงอยู่ที่การทำให้ชุมชนสุขสมบูรณ์ การทำให้ประชาชนพึ่งตนเอง ช่วยตนเองได้ในการแก้ไขปัญหาส่วนตัว และแก้ไขปัญหาส่วนรวมได้ รวมทั้งในการยังชีพตนเองหรือการมีงานทำ และยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้ด้วย

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม”

กระบวนการของการปฏิรูปประเทศและการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติ “คนจัด” สำคัญ คือ การสื่อสารให้กลไกในระดับฐานรากได้รับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน โดยมีกลไก สำคัญ คือ “สภาองค์กรชุมชนตำบล” อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง ๗,๗๕๕ แห่ง ได้รับรู้รับทราบ แสดงบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือสำคัญ คือ “การสื่อสาร” ดังนั้น คณะอนุกรรมการจึงได้หยิบยกแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร SMCR Model ของเบอร์โล (Berio) มาใช้ในการวิเคราะห์ในการพิจารณาศึกษา โดยทฤษฎีการสื่อสาร SMCR มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑) ผู้ส่ง (Source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการเข้ารหัส (encode) เนื้อหาข่าวสาร มีเจตคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสาร มีความรู้อย่างดีเกี่ยวกับ ข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสมและง่ายต่อ ระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคม และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

๒) ข้อมูลข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องทางด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

๓) ช่องทางในการส่ง (Channel) หมายถึงการที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสาร ข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

๔) ผู้รับ (Receiver) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถ ใน “การถอดรหัสสาร” (decode) เป็นผู้ที่มีเจตคติ ระดับความรู้ และพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม เช่นเดียว หรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสารจึงจะทำให้การสื่อความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ตามลักษณะของ S M C R Model นี้ มีปัจจัยหลักที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของ ผู้ส่งและผู้รับ ที่จะทำให้การสื่อความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ได้แก่

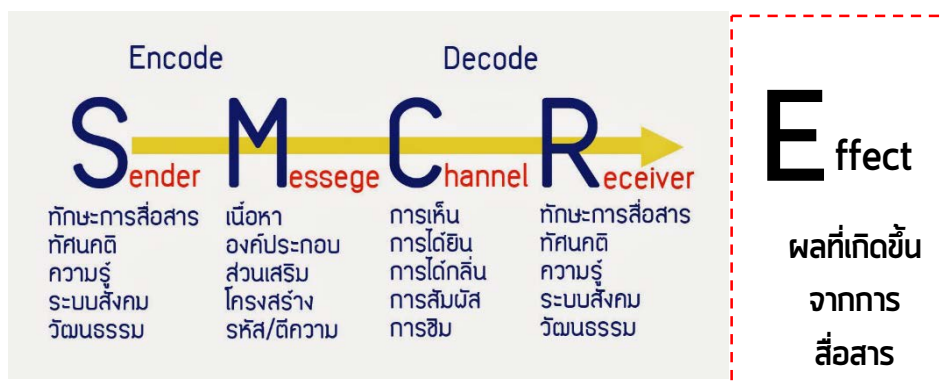
๑) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) หมายถึง ทักษะซึ่งทั้งผู้ส่งและผู้รับควร จะมีความชำนาญในการส่งและการรับสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งต้องม ีความสามารถในการเข้ารหัส มีการพูด โดยการใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ใช้คำพูดที่ชัดเจน ฟังง่าย มีการแสดงสี หน้าที่หรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ทำนองลีลาในการพูด เป็นจังหวะน่าฟัง หรือการเขียนด้วยถ้อยคำสำนวนที่ ถูกต้องสละสลวยน่าอ่าน ส่วนผู้รับก็ต้องมีความสามารถในการถอดรหัส และมีทักษะที่เหมือนกันกับผู้ส่งสาร โดยมีทักษะการฟังที่ดี ฟังภาษาที่ผู้ส่งพูดมารู้เรื่อง หรือสามารถอ่านข้อความที่ส่งมา นั้นได้ เป็นต้น

๒) เจตคติ (Attitudes) เป็นเจตคติของผู้ส่งและผู้รับซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับ มีเจตคติที่ดีต่อกัน ก็จะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้เพราะเจตคดีย่อมเกี่ยวโยงไปถึง การยอมรับซึ่งกันและ กันระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย เช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูดก็มักจะมีความเห็นที่สอดคล้องตาม ไปได้ง่ายกับผู้พูด แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ฟัง มีเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้พูดก็จะฟังแล้วไม่เห็นชอบด้วย และม ีความเห็นขัดแย้งในสิ่งที่พูดมานั้น หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีเจตคติที่ไม่ดีต่อกันท่วงทำนองหรือน้ำเสียงในการพูด ก็อาจจะห้วนห้าว แต่ถ้ามีเจตคติที่ดีต่อกันก็มักจะพูดกันด้วยความไพเราะน่าฟัง

๓) ระดับความรู้ (Knowledge Levels) ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้ที่เท่าเทียมกัน ก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่ถ้าหากความรู้ของผู้ส่งและผู้รับมีระดับที่แตกต่างกันย่อมจะต้องมีการปรับความยากง่ายของข้อมูลที่จะส่งในด้านความยากง่ายของภาษา และถ้อยคำ จำนวนที่ใช้ เช่น การไม่ใช่คำศัพท์ทางวิชาการ ภาษาต่างประเทศ หรือถ้อยคำยาวๆ จำนวนที่สลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ตัวอย่างเช่น การที่หมอรักษาคนไข้แล้ว พูดแต่คำศัพท์ทางการแพทย์เกี่ยวกับโรคต่างๆ ย่อมจะทำให้คนไข้ไม่เข้าใจว่าตนเป็นโรคอะไรแน่ หรือการที่พัฒนากรจากส่วนกลางออกไปพัฒนาหมู่บ้านต่างๆในชนบท เพื่อให้คำแนะนำทางด้านวิชาการเกษตรและเลี้ยงสัตว์แก่ชาวบ้าน ถ้าพูดแต่ศัพท์ทางวิชาการโดยไม่อธิบายด้วยถ้อยคำ หรือภาษาที่ง่ายๆ ก็จะทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใจหรืออาจเข้าใจผิดไปได้

๔) ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Socio - Culture System) ระบบสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติเป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในชาตินั้น ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติย่อมมีความแตกต่างกันไป เช่นการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ต่างๆ ดังนั้นในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างชาติต่างภาษา กัน จึงจะต้องมีการศึกษาระบบสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลในแต่ละชาติ เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ ย่อมรวมไปถึงกฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนาด้วย

เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาองค์ประกอบของ SMCR แล้ว มีความเห็นว่า ในมิติของการสื่อสารเพื่อการปฏิรูปประเทศจำเป็นต้องมองไปถึง**ผลที่เกิดขึ้น (Effect)** ว่าเมื่อมีการสื่อสารเรื่องการปฏิรูปประเทศแล้ว ไม่แต่เพียงผู้รับสารจะรับทราบเท่านั้น ในการปฏิรูปประเทศผู้รับสารจะต้องนำสารเหล่านั้นไปแปลงเป็นการปฏิบัติ ก่อให้เกิดการขับเคลื่อน เพื่อให้ตอบโจทย์และบรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปประเทศด้วย

สำหรับ “การสื่อสารแบบการมีส่วนร่วม” (Participatory Communication) เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสื่อสาร ดังนั้น ในการที่จะทำความเข้าใจการสื่อสารแบบการมีส่วนร่วมได้นั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจทั้งแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสื่อสาร ในที่นี้จะยึดความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมตาม คำนิยามของสหประชาชาติ ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วม (Participation) คือ กิจกรรมที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผนซึ่งประชาชนจะต้องระบุปัญหาและความต้องการ ขั้นปฏิบัติการ ขั้นประเมินผล ตลอดจนถึงขั้นบำรุงรักษา ในส่วนของคำว่า การสื่อสาร (Communication)

นั่นมีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะขอสรุปว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารผ่านสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ ไปยังผู้รับสารเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

ความหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Ascroft^{๑๒} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการสื่อสารที่คำนึงถึงกระบวนการในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีความตั้งใจและความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาหนึ่ง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

Jacobson^{๑๓} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับ การเข้าร่วม (Involvement) ของประชาชนในโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในทุกระดับ ไม่ว่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารผ่านสื่อมวลชน หรือการสื่อสารผ่านสื่อประเพณีใดก็ตาม โดยมีความไว้วางใจกันเป็นสิ่งสำคัญที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการสื่อสารและการพัฒนาต่าง ๆ

Narula^{๑๔} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การใช้การสื่อสาร เพื่ออำนวยความสะดวกในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา มีลักษณะเป็นกระบวนการของการสนทนา ระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันที่เป็นพลวัตปฏิสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงได้ ช่วยให้ผู้คนตระหนักถึงศักยภาพของตนและเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อสวัสดิการของตนเอง เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนระยะยาว ซึ่งเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชนในการตัดสินใจด้วยตนเองโดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น

ปารีชาติ สถาปิตานนท์^{๑๕} อธิบายว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการฝึกสมาชิกในสังคมเกี่ยวกับกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันฟังและเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ตลอดจนร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์

กรรณิการ์ เฟื่องปรางค์ และกาญจนา แก้วเทพ^{๑๖} อธิบายความหมาย “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” นั้นมีอยู่ ๒ นัยยะ คือ

นัยยะที่ ๑ หมายความว่า การใช้การสื่อสารประเภทต่างๆ เป็นหนทางหรือเป็นเครื่องมือไปสู่การมีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ เช่น การเขียนจดหมายเปิดผนึกถึงสื่อมวลชน เพื่อร้องเรียนการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ การร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาในที่ประชุมหมู่บ้าน

^{๑๒} Ascroft, J. (๑๙๘๗). Communication in support of development: Lessons from theory and practice. Paper presented at the seminar on Communication and Change, East-West Center, Honolulu, Hawaii.

^{๑๓} Jacobson, T. L. (๑๙๙๔). Modernization and post-modernization approaches to participatory communication for development. Participatory communication as a part of building the participative society. In S. A. White, K. S. Nair, & J. Ascroft (Eds.), Participatory Communication: Working for Change and Development. (pp. 60-75). Thousand Oaks, CA : Sage.

^{๑๔} Narula, U. (1994). Development communication: Theory and practice. New Delh : Har Anand Publication.

^{๑๕} ปารีชาติ สถาปิตานนท์. (๒๕๔๙). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

^{๑๖} กรรณิการ์ เฟื่องปรางค์ และ กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๔๘). การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง. วารสารนิเทศศาสตร์, ๒๓ (๓ - ๔), ๖๒ - ๘๑.

นัยยะที่ ๒ หมายความว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการสื่อสารเอง โดยรูปแบบของการเข้าถึงการสื่อสารนั้น มีอยู่ ๓ รูปแบบ คือ

๑) การเข้าถึงในฐานะผู้บริโภค หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสใช้สื่อในฐานะ “ผู้รับสาร/ผู้ดู/ผู้ชม/ผู้อ่าน” โดยสามารถที่จะเลือกบริโภคสื่อได้ จากรูปแบบของรายการที่หลากหลายและมีช่องทางในการสะท้อนปฏิกิริยาของตนสู่ผู้ผลิต ที่เรียกว่าเป็น “ผู้รับสารที่เอาการเอางาน” (Active Audience)

๒) การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้ผลิต หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสเข้าร่วมในเชิงกระบวนการผลิต เช่น การเข้าร่วมเป็นแขกรับเชิญในรายการวิทยุ การเข้าร่วมเป็นแหล่งข่าว การมีส่วนร่วมในการเลือกประเด็นนำเสนอ เป็นต้น

๓) การเข้าถึงสื่อในฐานะผู้บริหารสื่อ หมายถึง การที่บุคคลได้ มีส่วนเกี่ยวกับระบบการตัดสินใจต่าง ๆ ในองค์กรสื่อ เช่น การกำหนดเนื้อหา และรูปแบบที่เหมาะสม การกำหนดช่วงเวลา การวางระบบบริหารงาน/ระบบงบประมาณ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนงานและนโยบายต่าง ๆ

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” เป็นกระบวนการสื่อสารแบบสองทางในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร โดยทุกฝ่ายสามารถสลับบทบาทเป็น “ผู้ส่งสาร” และ “ผู้รับสาร” หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “คู่สื่อสาร” ผ่านเวทีการสื่อสารในหลากหลายรูปแบบ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ความเท่าเทียมกัน และการทำงานร่วมกัน เพื่อนำเอาข้อสรุปจากการสนทนาไปสู่การตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ ในกลุ่มอย่างปรองดอง

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับ “การบริหารจัดการน้ำสู่ความยั่งยืน”

ความหมายของการจัดการทรัพยากรน้ำ

“ทรัพยากรน้ำ” เป็นส่วนสำคัญในลุ่มน้ำ เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละลุ่มน้ำจะมีสายน้ำไหลผ่านแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ก่อนที่จะไหลลงแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เช่น ทะเลสาบ หรือทะเลที่อยู่ในพื้นที่มหาสมุทรต่าง ๆ และตลอดจนพื้นที่ที่สายน้ำไหลผ่าน สิ่งมีชีวิตทั้งหลายก็ได้อาศัยพื้นที่แต่ละลุ่มน้ำในการดำรงชีพ ดังนั้น การจัดการทรัพยากรน้ำต้องคำนึงถึงความมั่นคงและเพียงพอในการดำรงชีพของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่ต้องเกื้อกูลวิถีชีวิตซึ่งกันและกันโดยไม่ให้เกิดการขาดแคลนและคุณภาพของทรัพยากรน้ำต้องได้มาตรฐานตามเกณฑ์ ในการนำน้ำไปใช้การประกอบอาชีพ และอุปโภคบริโภคในดำรงชีวิต

หลักการจัดการทรัพยากรน้ำ

กรมทรัพยากรน้ำ ได้อธิบายว่า การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสาน หมายถึง กระบวนการสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการร่วมกันจัดสรรและจัดการทรัพยากรน้ำรวมถึงทรัพยากรอื่น ๆ อย่างเป็นธรรม ซึ่งมีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่หรือสังคมนั้น ๆ เพื่อสนองความต้องการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมสูง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทของสังคมเพื่อทรัพยากรและระบบนิเวศของน้ำเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ หากพิจารณาในเชิงบริหารจัดการจะพบว่าปัจจัยเกี่ยวข้องที่สำคัญด้วยกัน คือ

๑. ปัจจัยนำเข้าที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ ตั้งแต่ต้นนโยบาย กฎหมาย และงบประมาณของภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภาครัฐและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างเสมอภาค เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทของสังคม

๒. องค์กรที่ต้องมีบทบาท ภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการหรือเป็นองค์กรหลักนั้น จะต้องมีการจัดรูปแบบขององค์กรที่เปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วม และครอบคลุมพื้นที่การจัดการลุ่มน้ำ

๓. เครื่องมือสำหรับช่วยในการบริหารจัดการ อันได้แก่ การประเมินความต้องการ ความเข้าใจ แผนในการจัดการ รวมถึงระบบข้อมูลที่จะมีส่วนช่วยในการบริหาร และจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง อีกทั้งยังต้องส่งเสริมให้สังคม มีความตระหนัก และมีจิตสำนึก ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรน้ำแบบองค์รวมที่มีประสิทธิภาพและระบบนิเวศที่ยั่งยืน

หลักการจัดการทรัพยากรน้ำต้องคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้

๑. **การพัฒนาอย่างองค์รวม (Holistic approach)** น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ อย่างใกล้ชิด เช่น ดิน ป่าไม้ในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

๒. **มีลักษณะของสหวิทยาการ (Interdisciplinary)** การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นการนำความรู้จากหลากหลายสาขาวิชามาใช้ในการจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น ด้านวิศวกรรมศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาครอบคลุมตั้งแต่การออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากน้ำ เทคโนโลยีการก่อสร้างเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามนโยบายผู้บริหารประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับน้ำในชุมชน รวมถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำระหว่างกลุ่มคนในสังคม เป็นต้น

๓. **อยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development)** เป็นการผสมผสานการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคมในขณะเดียวกันก็มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับของทรัพยากรต่าง ๆ

๔. **มีความเป็นเอกภาพ (Unity)** การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย จะต้องมีความเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับระบบนิเวศตามธรรมชาติ

๕. **มีความเป็นเครือข่าย (Network)** การจัดการทรัพยากรน้ำจะต้องเน้นเครือข่ายเครือข่ายในที่นี้หมายถึงเครือข่ายของทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย และเครือข่ายที่มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นอันได้แก่รัฐ เอกชน และประชาชน

๖. **การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation)** น้ำจัดเป็นสมบัติสาธารณะที่ทุกฝ่ายในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อจัดหาน้ำที่มีคุณภาพและตอบสนองวัตถุประสงค์ของการใช้น้ำได้นับตั้งแต่การจัดหาน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอุตสาหกรรมรวมถึงการดำรงรักษาวงจรชีวิตของสิ่งมีชีวิตในน้ำด้วย

แนวคิดการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน แบ่งเป็นขั้นตอนให้เข้าใจง่าย ๆ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. หาน้ำได้ : จัดเก็บข้อมูลแหล่งน้ำ ปริมาณน้ำ ปริมาณฝนในชุมชน จัดการข้อมูลเป็นระบบ ระบุปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไข ไปสู่การหาแหล่งน้ำสำรองในชุมชน

๒. เก็บน้ำไว้ : เก็บสำรองน้ำหลากและน้ำท่วมไว้ในแหล่งกักเก็บน้ำ เช่น สระน้ำแก้มลิง สระน้ำประจำไร่นา หรือบ่อน้ำ เพื่อไว้ใช้อุปโภคบริโภค และการเกษตร

๓. ใช้น้ำเป็น : วางแผนการใช้น้ำทั้งอุปโภคบริโภค และเกษตร ที่สอดคล้องกับปริมาณน้ำที่มี จัดการข้อมูล วิเคราะห์สมดุลน้ำ ดำเนินงานทฤษฎีใหม่

๔. จัดการอย่างมีประสิทธิภาพ : บริหารจัดการน้ำ และปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ เพื่อให้มีน้ำใช้อย่างพอเพียง สำหรับอุปโภคบริโภค และการเกษตร อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวว่าไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ทุกภาคส่วนของสังคมควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมและปรับวิถีคิด ทศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องพัฒนาดัชนีชี้วัดเพื่อสามารถสะท้อนผลการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศได้

วีรยา ภูมิฐาน^{๑๗} ให้ความหมายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นคำที่มีรากฐานมาจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ การเพิ่มผลผลิต และการใช้หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด รู้จักถนอมในการใช้ เพื่อให้มีไว้ใช้ เพื่อใช้อย่างยาวนานจนถึงคนรุ่นหลัง การใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั้นด้อยประสิทธิภาพลง หรือกระทบกระเทือนต่อคนรุ่นหลัง

แนวทางในการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑. ประชาชนและภาครัฐต้องช่วยกันควบคุมและร่วมกันวางมาตรการในการจัดการปล่อยของเสียที่เกิดขึ้นจากกระบวนการที่มนุษย์สร้างขึ้นให้ออกไปสู่ธรรมชาติได้น้อยที่สุด

๒. ประชาชนทุกคนต้องรู้จักวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและให้เกิดผลที่คุ้มค่า

๓. ประชาชนทุกคนต้องเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรบริโภคทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีที่เหมาะสม

๔. ภาครัฐควรวางมาตรการในการกระจายรายได้ออกไปสู่ภาคประชาชนในทุกกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น เพราะถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจะ

^{๑๗} วีรยา ภูมิฐาน. (๒๕๕๔). แนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน. ออนไลน์. สืบค้น เมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔. แหล่งที่มา: <https://www.sites.google.com/site/fanxy14/bth-thi7-naew-thang-kar-phathna-thraphykrthrmchati-laea-sing-waedlxm-xyang-yangyun>.

ส่งผลให้ประชาชนขาดความสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม

๕. ภาครัฐควรวางแผนมาตรการในการควบคุมอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรที่ส่งผลให้เกิดความต้องการในการใช้ทรัพยากรที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ความหมายของการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

ปราโมทย์ ไม้กลัด^{๑๘} ได้อธิบายว่า การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน หมายถึง วิธีการบริหารจัดการที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้จักคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งในการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จะต้องให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความยั่งยืน ไม่เป็นไปอย่างสิ้นเปลืองหรือทำลายแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นั่นคือ

๑. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจควรต้องยึดปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลัก เน้นความอยู่ดีกินดีมีสุขและพึ่งตนเองได้ เป็นพื้นฐานก่อน

๒. มีการคุ้มครองและฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องให้คงความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและพึ่งพาได้อย่างยั่งยืน

Pluemchit Sujitra^{๑๙} กล่าวว่า การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น จะต้องให้ความสำคัญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า ถนอมรักษา และประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถคืนตัวกลับสู่สภาพเดิมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน “น้ำ” เป็นภูมิคุ้มกันให้ทุกชีวิตดำรงอยู่ได้ สมดังกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “น้ำคือชีวิตหลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้” ทรัพยากรน้ำในประเทศไทยในแต่ละลุ่มน้ำ จะมีสัดส่วนที่จำกัดและเมื่อทรัพยากรน้ำมีการถูกรบกวนจึงทำให้ไม่สามารถฟื้นตัวได้ทัน จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนา ทรัพยากรน้ำอย่างมีหลักการที่ดีและต่อเนื่อง โดยไม่ทำให้ทรัพยากรน้ำที่มีอยู่เกิดปัญหาและการพัฒนานั้นจะต้องกระทบสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการน้ำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะต้องเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้จักคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ โดยมุ่งเน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติการสร้างความมั่นคงด้านน้ำ และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำและการใช้ประโยชน์จากน้ำจะต้องดำเนินการให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อที่ในอนาคตจะได้มีความมั่นคงและยั่งยืนในเรื่องน้ำ

^{๑๘} ปราโมทย์ ไม้กลัด. ๒๕๕๐. การบริหารจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน (เอกสารโรเนียว). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

^{๑๙} Pluemchit Sujitra. (๒๕๕๒). บทที่ ๒ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/pluemchitsujitra/system/app/pages/sitemap/hierarchy>.

๒.๗ การศึกษาสภาพพื้นที่/การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เป้าหมายเบื้องต้น

เมื่อวันอังคารที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ คณะอนุกรรมการ ศสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้เชิญผู้อำนวยการโครงการชลประทานสุพรรณบุรีและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มาให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า ตลอดจนข้อจำกัด/อุปสรรคในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำของประชาชน โดยได้รับทราบข้อมูล ดังนี้

ข้อมูลสถานการณ์น้ำและการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่

จังหวัดสุพรรณบุรี มีพื้นที่ทั้งหมด ๓,๓๐๐,๐๐๐ ไร่เศษ มีพื้นที่ทางการเกษตร ๒,๓๐๐,๐๐๐ ไร่เศษ คิดเป็นร้อยละ ๗๐ ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ที่อยู่ในเขตชลประทาน จำนวน ๑,๖๐๐,๐๐๐ ไร่เศษ คิดเป็นร้อยละ ๗๑ ของพื้นที่ทางการเกษตร มีพื้นที่นอกเขตชลประทาน ๖๕๙,๐๐๐ ไร่ แหล่งกักเก็บน้ำสำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี คือ อ่างเก็บน้ำกระเสียว ซึ่งสามารถใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำกระเสียวได้กว่า ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ สำหรับพื้นที่อีก ๑,๕๐๐,๐๐๐ ไร่ ใช้น้ำจากแม่น้ำสายหลัก คือ แม่น้ำท่าจีน และคลองมะขามเฒ่าอู่ทอง (คลองขุดใช้เพื่อการชลประทานรับน้ำมาจากชยันนาผ่านมาทางโครงการท่าโบสถ์) สำหรับโครงการชลประทานสุพรรณบุรีมีโครงการส่งน้ำในพื้นที่ ๑๓ โครงการ มีทั้งในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงสิงห์บุรี อ่างทอง กาญจนบุรี นครปฐม นนทบุรี สถานการณ์น้ำของจังหวัดสุพรรณบุรีจะอยู่ในส่วนของโครงการเจ้าพระยาใหญ่ ซึ่งรับน้ำจาก ๔ เขื่อนหลัก คือ เขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน และเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

พื้นที่ของจังหวัดสุพรรณบุรีจะแบ่งเป็น ๒ ส่วน ทิศตะวันตกเป็นที่ราบเชิงเขา มีความลาดชันสูง ด้านใต้เป็นที่ลุ่มต่ำ สองฝั่งของแม่น้ำท่าจีน ด้านขวาจะเป็นทุ่งโพธิ์พระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ พื้นที่เป้าหมายที่คณะกรรมการได้เลือกเป็นพื้นที่ดำเนินโครงการจะอยู่ในเขตชลประทานทั้งหมด มีการส่งน้ำในระบบการไหลแบบกราวด์ คือ การที่ปล่อยให้น้ำไหลจากที่สูงลงที่ต่ำตามธรรมชาติ และมีประตูทดน้ำ พื้นที่เป้าหมายจะอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำท่าจีน คือ ทุ่งเจ้าเจ็ด และทุ่งผักไห่ ซึ่งพื้นที่จะอยู่ในเขต ๓ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา คือ (๑) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเจ้าเจ็ด-บางยี่หน (๒) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาผักไห่ และ (๓) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโพธิ์พระยา ซึ่งทั้ง ๓ โครงการจะเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ ทางกรมชลประทานจะใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่รับน้ำ ตามมติคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ทั้งนี้ กรมชลประทานมีแผนบริหารจัดการน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก ในโครงการทุ่งภาคกลาง ซึ่งประกอบด้วย ทุ่งเจ้าเจ็ด ทุ่งโพธิ์พระยา จะพยายามปรับปฏิทินให้เกษตรกรปลูกพืชในต้นเดือนพฤษภาคม เพื่อเก็บเกี่ยวก่อนเดือนกันยายนในช่วงน้ำเหนือหลากบวกกับปริมาณน้ำฝนที่จะมีจำนวนมา เพื่อลดความเสียหายของพืชผลเกษตร หลังเก็บเกี่ยวแล้วพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่รับน้ำ ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับทุ่งบางระกำ

สำหรับพื้นที่ตอนในจังหวัดสุพรรณบุรี ทางกรมชลประทานได้วางแผนให้เกษตรกรเริ่มเพาะปลูกข้าวเมื่อกรมอุตุนิยมวิทยาประกาศเข้าฤดูฝนและมีฝนตกสม่ำเสมอ โดยใช้น้ำฝนเป็นน้ำหลัก น้ำชลประทานเป็นน้ำเสริม ในที่ลุ่มต่ำ กรมชลประทานจะพยายามส่งน้ำเข้าพื้นที่ลุ่มต่ำ แต่ด้วยความที่พื้นที่ลุ่มต่ำอยู่ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ต้องส่งน้ำมาจากแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำน้อย เกษตรกรตอนบนจะใช้น้ำไปก่อน จึงทำให้น้ำจึงลงมาไม่ถึงพื้นที่ตอนล่าง

กรมชลประทานจะพิจารณาทั้งในมิติภัยแล้ง วางแผนการเพาะปลูก กำหนดพื้นที่เพาะปลูก ขั้วนาปรังให้เพียงพอกับน้ำที่มีอยู่ ส่วนนาปีจะมีทั้งการส่งน้ำ ระบายน้ำ ป้องกันอุทกภัย ซึ่งที่ผ่านมาในบางพื้นที่ที่อยู่ติดกับคลองระบาย สามารถดึงน้ำมาใช้ได้ ๓ รอบต่อปี หรือ ๕ รอบต่อ ๒ ปี การส่งน้ำจะมีการ กำหนดฤดูกาลส่งน้ำ ยกเว้นพื้นที่ที่อยู่ข้างคลองที่ไม่ใช่คลองชลประทานชาวบ้านอาจจะดึงน้ำมาใช้ได้

การสื่อสารกับภาคประชาชน

สำหรับแนวทางการสื่อสาร กรมชลประทานจะใช้การสื่อสาร ๒ ทาง กล่าวคือ (๑) การสื่อสารผ่านระบบราชการ และ (๒) การใช้กลไกหัวหน้าฝ่ายส่งน้ำและโซนมาน (โซนมาน คือ พนักงานส่งน้ำที่อยู่ในพื้นที่) กลไกระดับโซนมานจะคลุกคลีกับเกษตรกรในพื้นที่ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกับเกษตรกร เพื่อหาข้อยุติ ทั้งกรณีน้ำท่วม น้ำแล้ง และน้ำเสีย ส่วนการเตรียมความพร้อมของชุมชน โครงการชลประทานสุพรรณบุรี เห็นว่า ชุมชนจะมีความพร้อมรับสถานการณ์ด้วยอยู่แล้ว ทั้งเกษตรกรและราษฎรจะเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่มานาน สามารถปรับตัวเข้ากับภูมิอากาศ และการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน กรมชลประทานได้พยายามใช้กลไกของการบริหารจัดการน้ำ อาคารชลประทาน การประชาสัมพันธ์ การสร้างความรู้ การเข้าถึงข้อมูลสถานการณ์น้ำได้อย่างใกล้ชิดไม่ว่าจะเป็นข่าวสารที่แจ้งทางระบบราชการ การให้ข่าวสารในพื้นที่โดยตรง ผ่านช่องทางออนไลน์ โดยใช้หัวหน้าฝ่ายและโซนมานสามารถสื่อสารได้ตอบกัน

โครงการชลประทานสุพรรณบุรีจะมีการประชุมร่วมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำแต่ละคลอง เพื่อแจ้งข่าวประชาสัมพันธ์ รวมทั้งสื่อสารกันผ่านกลุ่มไลน์ผู้ใช้น้ำของโครงการ ออกหนังสือประชาสัมพันธ์ แจ้งเตือนในกรณีที่จะเกิดวิกฤตผ่านไปยังจังหวัด ประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุกระจายเสียงของจังหวัด ประกาศตามอำเภอ สื่อสารไปยังกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้รับทราบ ปัจจุบัน กลุ่มผู้ใช้น้ำจะสื่อสารโดยตรงกันในกลุ่มไลน์และผ่านอาสาสมัครชลประทาน สำหรับกลุ่มผู้ใช้น้ำนั้น เป็นการจัดตั้งกลุ่มคนในพื้นที่ ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และเกษตรกร เพื่อดูแล บำรุง รักษาคลองนั้น ๆ กลุ่มผู้ใช้น้ำจะเป็นตัวแทนเกษตรกร เพื่อหารือกับเจ้าหน้าที่ชลประทานเพื่อการบริหารจัดการน้ำเบื้องต้น ส่วนอาสาสมัครชลประทานจะเป็นเกษตรกรในพื้นที่ที่ดูแลคลอง ช่วยการประชาสัมพันธ์ การติดตามการส่งน้ำ แจ้งข้อมูล ข่าวสารความเสียหาย ช่วยดูแลเรื่องการเพาะปลูก และรายงานการเพาะปลูกของโครงการ อาสาสมัครชลประทานจะเป็นผู้ที่อยู่ในความดูแลของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา

นอกจากนี้ กรมชลประทานจะมีคณะอนุกรรมการที่จะมีการประชุมทุกวันจันทร์ช่วงเช้า โดยกรมชลประทานเป็นเจ้าภาพหลัก มี สสน. และส่วนราชการหลายส่วนเข้าร่วมประชุม การประชุมจะเป็นการบูรณาการข้อมูลด้านน้ำ เพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน สำนักงานชลประทานทั่วประเทศจะเข้าประชุมผ่านระบบออนไลน์ด้วย เมื่อประชุมเสร็จจะมีข้อสั่งการลงมา แจ้งข้อมูลการประชุมให้กับเกษตรกร เช่น สถานการณ์ฝนจากกรมอุตุนิยมวิทยา สถานการณ์น้ำจาก สสน. หรือทุกข้อมูลที่มีความจำเป็น ทั้งการใช้ชีวิตประจำวันและการเกษตร นอกจากนี้ ในระดับพื้นที่จะมีคณะอนุกรรมการนำจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน เป็นแกนหลักของเขตจังหวัด โดยสุพรรณบุรี ผู้ว่าราชการจังหวัดได้มอบหมาย นายธีรยุทธ์ จันทร์ดิษฐวงษ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นประธาน

บทที่ ๓ ข้อมูลจากการเดินทางไปศึกษาดูงานของคณะกรรมการ

เนื้อหาในบทที่ ๓ จะกล่าวถึงข้อมูลที่คณะกรรมการได้รับฟังจากผู้แทนที่เข้าร่วมประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า โดยลำดับการลงพื้นที่ของคณะอนุกรรมการ ประกอบด้วย

๑) การประชุมร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง ๕ ตำบล ได้แก่ (๑) สภาองค์กรชุมชนตำบลตะค่า (๒) สภาองค์กรชุมชนตำบลจรเข้ใหญ่ (๓) สภาองค์กรชุมชนตำบลลองครักษ์ (๔) สภาองค์กรชุมชนตำบลสาละ และ (๕) สภาองค์กรชุมชนตำบลกฤษณา รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นกลไกการขับเคลื่อนการบริหารจัดการน้ำและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในพื้นที่ ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

๒) การประชุมเชิงปฏิบัติการ “เรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น” และ “การจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน” ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

๓) การลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงานการบริหารจัดการน้ำในชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลตะค่า ตำบลจรเข้ใหญ่ และตำบลลองครักษ์

๓.๑ การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง และประธานคณะอนุกรรมการ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า การติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการขับเคลื่อนการดำเนินงานของวุฒิสภายังคงมุ่งเน้นตามกรอบแนวทางสำคัญตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านความมั่นคง (๒) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (๓) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน (๔) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม (๕) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ (๖) ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งการดำเนินการของทุกภาคส่วนก็ต้องขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์ชาติไปจนถึง พ.ศ. ๒๕๘๐

มติของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค หากพิจารณาถึงรายละเอียดของยุทธศาสตร์ชาติแล้ว หน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการจะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านที่ ๔ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ซึ่งหากพิจารณาในมิติของสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ก็จะไปเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติด้านที่ ๕ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญ คือ การส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนมีชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความแปรปรวนของสภาพอากาศ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เพื่อการมีชีวิตรอยู่อย่างมีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตาม เป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติทั้ง ๕ ด้าน ก็ไม่อาจไปสู่ความสำเร็จได้ปราศจากการขับเคลื่อนภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติด้านที่ ๖ ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ที่ผ่านมา การขับเคลื่อนงานของชุมชนอาจจะประสบกับความแข็งตัวของระบบราชการ ข้อกฎหมาย กฎ ระเบียบต่าง ๆ แต่ต่อนี้ไป ทุกภาคส่วนต้องร่วมกัน ตสร. คือ ติดตาม เสนอแนะ เร่งรัด การดำเนินงานของรัฐในเชิงสร้างสรรค์

มติของสิทธิชุมชน ข้อเท็จจริงแล้ว มีการปฏิรูปเกิดขึ้นก่อนที่ประเทศไทยจะมียุทธศาสตร์ชาติและแผนการปฏิรูปประเทศ กล่าวคือ ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ เสมือนกับการปฏิรูปจากภาคประชาชนมาก่อนหน้านี้แล้ว ปัจจุบัน ได้มีการจัดตั้งเกือบเต็มพื้นที่ทั่วประเทศ แม้ว่าจะมีความเข้มแข็งไม่เท่ากัน แต่จากข้อมูลที่ได้รับจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ทราบว่า ปัจจุบันมีสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เข้มแข็งในระดับ A ถึง ๒,๐๐๐ กว่าแห่ง คณะกรรมการจึงมองว่า กลไกของสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มองค์กรภายในชุมชนและใช้เวทีของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่กลางในการสื่อสาร ปกป้องหรือ ซึ่งจะมีการสื่อสารทั้งจากรัฐสู่ประชาชน และประชาชนถ่ายทอดความต้องการไปสู่รัฐได้โดยตรง ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นผ่านสภาองค์กรชุมชนตำบลเหล่านี้จะเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นที่

สำหรับวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาศึกษาดูงานในพื้นที่อำเภอบางปลาม้าในครั้งนี้ คณะกรรมการมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อนำเสนอแนวคิดการบริหารจัดการน้ำชุมชนด้วยการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน โดยอาศัยสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป็นกลไกผ่านการศึกษาวิจัยโครงการชุมชนเข้มแข็ง “สื่อสารชาญฉลาด จัดการน้ำ นำคุณภาพวิถีชีวิต” ดังนั้น การเดินทางของคณะกรรมการจึงไม่ใช่เพียงแต่การเดินทางมาศึกษาดูงานเท่านั้น แต่คณะกรรมการยังจะทำงานวิจัยต่อเนื่อง โดยร่วมกับสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สำนักงานสภาการวิจัยแห่งชาติ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งในเบื้องต้นที่คณะกรรมการจัดประชุม ณ ที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า นั้น ก็เพื่อที่จะร่วมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับผู้นำสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในหัวข้อ “บทบาทของสภาองค์กรชุมชนตำบลกับการบริหารจัดการน้ำ” เพื่อที่จะรับทราบข้อมูลของพื้นที่เป้าหมายทั้ง ๕ ตำบล และคณะกรรมการจะได้ใช้โอกาสนี้ในการนำเสนอโครงการวิจัยเพื่อพัฒนา ซึ่งการเลือกพื้นที่เป้าหมายของโครงการ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเกิดจากความสมัครใจของเจ้าของพื้นที่หรือชุมชน และหลังจากนี้ ก็จะได้ใช้วิธีการสื่อสารในการทำงานกันต่อไป โครงการดังกล่าวจะไม่ได้ดำเนินการเพื่อการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้งในพื้นที่ที่ประสบอยู่ แต่จะสื่อสารให้พื้นที่ที่ประสบปัญหาได้ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของภาค

ประชาชน โดยผ่านกลไกของสภาองค์กรชุมชนตำบลในการจัดการตนเอง จัดการชุมชน จัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นวิธีการที่ยั่งยืน เพราะอย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงสำคัญประการหนึ่ง คือ อำเภอบางปลาม้าทั้งอำเภอเป็นพื้นที่ที่น้ำท่วมและน้ำแล้งในพื้นที่เดียวกัน แต่ถ้าชุมชนมีเจตจำนงร่วมกันที่จะบริหารจัดการปัญหาร่วมกัน เชื่อกันว่าจะจัดการกับปัญหาได้ ชุมชนจะสามารถเรียนรู้อยู่กับทั้งน้ำท่วม น้ำแล้งได้ภายใต้การมีคุณภาพชีวิตและรายได้ที่ดีขึ้น ซึ่งในการทำงานของสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก็มีข้อพิสูจน์ในหลายพื้นที่แล้วว่า “ชุมชนที่ประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบของชุมชนเข้มแข็งได้นั้น จะต้องมีการจัดการความรู้ การมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนอย่างเท่าเทียม มีการสื่อสารถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อยกระดับไปสู่การปฏิบัติ การสร้างพื้นที่กลางขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการด้านทรัพยากร อาศัยความร่วมมือไม่ร่วมมือจากกลไกท้องที่ ท้องถิ่น และท้องทุ่ง รวมไปถึงอาศัยการเสริมหนุนจากเครือข่ายภายนอก และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากผู้คนภายนอก”

การประชุมในครั้งนี้ ต้องขอขอบคุณผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี นายอำเภอบางปลาม้า พี่น้องสภาองค์กรชุมชนตำบล และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ต่อจากนี้ไป การทำงานของเราคงต้องเริ่มต้นจากความเชื่อและความตั้งใจ ซึ่งเชื่อว่าจะอย่างน้อยในวันนี้พี่น้องจะเกิดประกายความคิด เกิดการตื่นรู้ในเรื่องการสร้างโอกาสและความเสมอภาคในการใช้น้ำภายในชุมชน ตลอดจนชุมชนได้เรียนรู้ที่จะพึ่งพาตนเองและจัดการกันเองได้อย่างมีคุณภาพ อันนำไปสู่เป้าหมายสำคัญของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

นางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) ได้เล่าประสบการณ์การดำเนินงานความสำเร็จของการจัดการน้ำชุมชน กรอบแนวคิดและขั้นตอนสู่ความสำเร็จ ดังนี้

การทำงานของ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้นำหลักการทรงงานและหลักคิดสำคัญของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ มาถือเป็นหลักใหญ่ในการทำงาน ในปีที่เกิดเหตุการณ์มหาอุทกภัย ปี ๒๕๕๔ ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้ให้หน่วยงานเข้าเฝ้า และมีพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ณ ห้องประชุมสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ชั้น ๑๔ อาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลศิริราชว่า “การจัดการน้ำชุมชนนั้นเห็นความสำเร็จใน

บางชุมชนแล้วให้ชุมชนชาวบ้านที่มีความรู้ ประสบความสำเร็จ มีประสบการณ์จัดการและพัฒนา
ในพื้นที่ มาช่วยกันขยายผลไปยังชุมชนอื่น”

ชุมชนที่สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. ได้เข้าไปมีส่วนช่วยหนุนเสริมจนเกิดความสำเร็จในการจัดการน้ำชุมชนจะใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และต้องทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการน้ำได้ด้วยตนเอง เพิ่มน้ำต้นทุน มีน้ำสำรองสำหรับอุปโภค บริโภคและการเกษตร ก็จะทำให้ชุมชนสามารถวางแผนการเพาะปลูก บริหารรายได้ บริหารความเสี่ยง มีภูมิคุ้มกัน เกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้ โดยขอเสนอแนะกรอบแนวคิดและขั้นตอนสู่ความสำเร็จไว้ ดังนี้

หลักการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ ประกอบด้วย

๑. **เข้าใจน้ำ** ซึ่งจะต้องมีการจัดทำข้อมูล ข้อเท็จจริง ได้แก่
  - (๑) แผนที่น้ำ-ฝั่งน้ำ
  - (๒) สถานการณ์แหล่งน้ำ
  - (๓) องค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - (๔) ตัวอย่างและแบบอย่างความสำเร็จ
  - (๕) ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้
๒. **เข้าถึงน้ำ** โดยการวิเคราะห์ และแก้ไข
  - (๑) สมดุลน้ำ
  - (๒) แนวทางแก้ไข
  - (๓) ทำงานอย่างมีส่วนร่วม
  - (๔) เกิดกลุ่มตัวอย่าง ปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่
  - (๕) สมดุลนิเวศน์ทำนน้ำ
๓. **พัฒนาน้ำ** โดยบริหารจัดการน้ำ
  - (๑) นำแผนงานสู่การปฏิบัติ
  - (๒) ปรับปรุงและฟื้นฟูโครงสร้างน้ำเดิมและแหล่งน้ำธรรมชาติ
  - (๓) ประเมินและติดตาม
  - (๔) ขยายผลเครือข่าย

โดยมี สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ภาครัฐ และภาคเอกชน สนับสนุนองค์ความรู้การจัดการทรัพยากร ดินน้ำ ป่า ตามแนวพระราชดำริในหลวงรัชกาลที่ ๙ และสนับสนุนการดำเนินงาน

กรอบคิด กรอบงาน เทคโนโลยีที่ทรงงาน ประกอบด้วย

๑. กรอบคิด

- (๑) พึ่งตนเอง
- (๒) คิดให้เชื่อมโยงกัน
- (๓) ธรรมชาติแก้ธรรมชาติ
- (๔) ทุกอย่างมีค่า ไม่มีของเสีย
- (๕) ทำแล้วต้องไม่มีคนเสียประโยชน์
- (๖) เหมาะสมกับพื้นที่
- (๗) ยั่งยืน
- (๘) ลงมือทำ สร้างตัวอย่าง

๒. กรอบงาน

- (๑) ข้อมูล
- (๒) ผังงาน ผังคิด
- (๓) เชื่อมโยงข้อมูล ผังงานเข้ากับพื้นที่จริง
- (๔) เครือข่ายการทำงาน
- (๕) ทดลอง ติดตาม ประเมิน
- (๖) ขยายผล

๓. เทคโนโลยี

- (๑) วิทยุสื่อสาร
- (๒) คอมพิวเตอร์
- (๓) อินเทอร์เน็ต
- (๔) แผนที่ GIS GPS
- (๕) ข้อมูลดาวเทียม
- (๖) เรดาร์
- (๗) โทรมาตร
- (๘) โปรตุให้ใช้เทคโนโลยีที่พอเหมาะ

นอกจากนี้ หลักสำคัญอีกประการ คือ การคิดแบบ MACRO แต่ทำแบบ MICRO ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ไขปัญหาทรงมองปัญหาในภาพรวม (MACRO) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ (MICRO) คือ การแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ ให้ตรงสาเหตุ การบริหารจัดการน้ำในประเทศไทยให้ได้ผล ต้องมองภาพรวมทั้งประเทศให้เป็นระบบ (Macro) โดยมีพื้นที่กักเก็บน้ำตั้งแต่ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ที่เชื่อมโยงเข้าหากัน เพราะเราไม่สามารถทำทั้งหมดได้พร้อมกัน ดังนั้น จึงเริ่มจากการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน (MICRO) แล้วขยายผลสำเร็จไปสู่ชุมชนอื่นเป็นเครือข่ายต่อไป

ชุมชนที่สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) หรือ สสน. ได้เข้าไปมีส่วนช่วยหนุนเสริมจนเกิดความสำเร็จในการจัดการน้ำชุมชนจะใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และต้องทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการน้ำได้ด้วยตนเอง เพิ่มน้ำต้นทุน มีน้ำสำรองสำหรับอุปโภค บริโภคและการเกษตร ก็จะทำให้ชุมชนสามารถวางแผนการเพาะปลูก บริหารรายได้ บริหารความเสี่ยง มีภูมิคุ้มกัน เกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้ โดยได้เสนอแนะกรอบแนวคิดและขั้นตอนสู่ความสำเร็จไว้ ดังนี้

กรอบแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนด้วยวิทยาศาสตร์ ตามแนวพระราชดำริ รัชกาลที่ ๙ ประกอบด้วย ๓ หลักการ ดังนี้

๑. หลักเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย

- ความรู้ : การเรียนรู้และการปฏิบัติ
- คุณธรรม : มีกฎ กติกาชุมชน และชุมชนร่วมกันดำเนินงานด้วยความเป็นธรรมและโปร่งใส
- เหตุผล : มีข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อนำมาวิเคราะห์
- พอประมาณ : การบริหารจัดการ การวางแผน และการติดตามประเมินผล
- ภูมิคุ้มกัน : เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและลดความเสี่ยงภัยพิบัติ

๒. หลักการถ่ายทอดเทคนิคและองค์ความรู้ ประกอบด้วย

- การถ่ายทอดการใช้ “วิทยาศาสตร์” และ “เทคโนโลยี” เพื่อจัดทำข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานชุมชน แผนที่น้ำ ผังน้ำ และบัญชีสมคูลน้ำ
- ถ่ายทอดเทคนิคองค์ความรู้ จาก ๖๐ ชุมชนแกนนำ ได้แก่ แนวทางพัฒนาแหล่งน้ำ และแนวทางบริหารจัดการน้ำ

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืน

- มั่นคงทรัพยากรน้ำ ป่า และพลังงาน ได้แก่ การมีน้ำอุปโภค บริโภค น้ำเพื่อการเกษตร
- มั่นคงอาหาร ได้แก่ การทำวนเกษตร เกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ร่วมคิด ร่วมผลิต ร่วมขาย
- มั่นคงเศรษฐกิจ ได้แก่ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดหนี้สิน มีเงินออม เกิดกองทุนชุมชน
- มั่นคงโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ การมีชีวิตความเป็นอยู่ดี มีความสุข ครอบครัวพร้อมหน้า ชุมชนเข้มแข็ง ขยายผลเป็นเครือข่ายแนวทางพัฒนาแหล่งน้ำ

ณ ปัจจุบัน สสน. มีพื้นที่เครือข่าย จำนวน ๑,๘๒๗ แห่ง มีแกนนำ ๖๐ ชุมชน พื้นที่พิพิธภัณฑ์ ธรรมชาติจัดการน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ จำนวน ๒๖ แห่ง

ผลดำเนินงาน ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ถึง ๒๕๖๕ ที่ได้ดำเนินงาน ๑,๘๒๗ หมู่บ้าน สามารถช่วยลด อุทกภัยและภัยแล้ง ๓.๙๕ ล้านไร่ เพิ่มปริมาณน้ำ ๑๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตร เพิ่มผลผลิตในฤดูแล้งได้ ๓,๙๐๐ ล้านบาท และช่วยรัฐประหยัดค่าชดเชยไปได้ถึง ๗,๗๙๖ ล้านบาท

ขั้นตอนการดำเนินงานบริหารจัดการน้ำชุมชน

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความเข้าใจ

- ๑.๑ จัดทำสรุปข้อมูล ข้อเท็จจริง
- ๑.๒ วิเคราะห์ปัญหา สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหา
- ๑.๓ สรุปแผนงานจัดการน้ำชุมชน

บทบาทหน้าที่

ชุมชน

- จัดทำแผนที่น้ำ ผังน้ำ สถานะแหล่งน้ำและโครงสร้างน้ำ
- รวบรวมข้อมูลภูมิสังคม
- จัดตั้งคณะกรรมการน้ำชุมชน

สสน.

- ถ่ายทอดองค์ความรู้การจัดทำข้อมูลแผนที่น้ำ ผังน้ำ
- จัดอบรมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ตัวอย่างความสำเร็จ
- สร้างระบบพี่เลี้ยงให้ชุมชนเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

กลุ่มติดตามและประเมินผล

- สนับสนุนข้อมูลการทำงานร่วมกันระหว่าง สสน. และชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ การฟื้นฟู ปรับปรุง และพัฒนา

- ๒.๑ ฟื้นฟู ปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างน้ำ
- ๒.๒ สรุปแนวทางการบริหารจัดการและดูแลรักษา

บทบาทหน้าที่

ชุมชน

- เสนอแผนงานเพื่อพิจารณา
- วางแผนลงมือปฏิบัติ
- บริหารจัดการน้ำตามสถานการณ์น้ำ สร้าง กฎ กติกา รองรับ
- ดูแล รักษา โครงสร้างน้ำ

สสน.

- สรุปแผนงานฟื้นฟู ปรับปรุง พัฒนาโครงสร้างน้ำที่เหมาะสม
- อำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน

กลุ่มติดตามและประเมินผล

- ติดตามความคืบหน้าให้เป็นไปตามแผนงาน
- วิเคราะห์ปัญหาประสานงานร่วมกันระหว่างชุมชน และ สสน.

ขั้นตอนที่ ๓ การติดตามและประเมินผล

๓.๑ ติดตามและประเมินผล

๓.๒ สร้างองค์ความรู้

๓.๓ ขยายผลสู่เครือข่ายจัดการน้ำชุมชน

บทบาทหน้าที่

ชุมชน

- สรุปผลการดำเนินงานและวิเคราะห์งานต่อเนื่อง
- สรุปความสำเร็จและแนวทางการบริหารจัดการ

สสน.

- วิเคราะห์งาน ประเมินและปรับปรุงงาน
- ถอดบทเรียนความสำเร็จของชุมชนเพื่อขยายผลต่อไป

กลุ่มติดตามและประเมินผล

- รวบรวมข้อมูลและรายละเอียดของพื้นที่
- สรุปการประเมินผลและให้ข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงานต่อไป

ระบบบริหารจัดการน้ำชุมชน

การบริหารจัดการน้ำที่ชุมชนพึ่งตนเอง ลดภัยพิบัติน้ำท่วม น้ำแล้ง มีความมั่นคงน้ำของตนเอง เมื่อมีภัยเกิดขึ้น ชุมชนไม่ขาดแคลน มีน้ำใช้และน้ำดื่มสะอาด

วิธีการ

๑. ฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ สร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นและดักตะกอนในลำห้วยสาขา เพิ่มน้ำต้นทุนให้กับอ่างเก็บน้ำ

๒. วางระบบส่งน้ำ เข้าสู่ถังกักเก็บน้ำใช้ หรือ ระบบประปาหมู่บ้านเพื่อในครัวเรือน และ เชื่อมต่อระบบกรองน้ำดื่มสะอาดสำหรับชุมชน

๓. เชื่อมต่อระบบกระจายน้ำ กักเก็บน้ำสำรองไว้ในสระน้ำแก้มลิง และสระน้ำประจำไร่นา ไร่ทำเกษตรอย่างพอเพียงตลอดปี

เรื่องเล่าความสำเร็จในการสื่อสารและการบริหารจัดการน้ำของชุมชน

นายเกียรติศักดิ์ ชูเกียรติศิริ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ได้ร่วมแบ่งปันประสบการณ์การดำเนินงานความสำเร็จของการจัดการน้ำชุมชนว่า ชุมชนตำบลดงละคร ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ขาดการเชื่อมต่อพื้นที่ในเขตและนอกเขตชลประทาน ปัจจุบันมีความมั่นคงน้ำอุปโภค บริโภคและเกษตร เป็นต้นแบบแหล่งเพาะเลี้ยงลูกพันธุ์ปลา

การดำเนินงาน

๑. เพิ่มแหล่งกักเก็บ สำรองน้ำเพื่อน้ำอุปโภค บริโภค และการเกษตร

- โครงสร้างน้ำเพื่อใช้บริหารจัดการน้ำประตุน้ำ และเชื่อมโยงโครงข่ายน้ำ
- พื้นฟูแหล่งน้ำในชุมชน คลอง หนอง โดยการขุดลอกเป็นแก้มลิง กักเก็บน้ำสามารถกระจายน้ำเข้าสู่ระบบประปาหมู่บ้านเพื่ออุปโภค บริโภค และเพื่อสำรองน้ำเกษตรไว้ใช้ในหน้าแล้ง

๒. ความมั่นคงทางอาหารและการทำเกษตรแบบผสมผสาน ตามแนวทางทฤษฎีใหม่

- ปลูกพืชผสมผสานระหว่างพืชเศรษฐกิจ และพืชที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่ายในครัวเรือน ๓๖,๐๐๐ บาท/ครัวเรือน/ปี เพิ่มรายได้ ๒๔,๐๐๐ บาท/ครัวเรือนปี

๓. เกษตรกรทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ ๒๖ ครัวเรือน

ชุมชนได้สำรวจตัวเองพบว่าพื้นที่ของชุมชนตำบลดงละคร โซนเหนือ แหล่งน้ำ จำนวน ๗ แห่ง เนื้อที่รวม ๖๔ ไร่ โซนตะวันตก แหล่งน้ำ จำนวน ๕ แห่ง เนื้อที่รวม ๘๗ ไร่ โซนตะวันออก แหล่งน้ำ จำนวน ๑๑ แห่ง เนื้อที่รวม ๑๒๒ ไร่ ได้ดำเนินงานฟื้นฟูคลอง เชื่อมต่อคลองชลประทาน เสริมโครงสร้าง ประตุน้ำปรับระดับการกระจายน้ำ เพิ่มพื้นที่กักเก็บน้ำและเชื่อมโครงข่ายน้ำในพื้นที่เพื่อบริหารจัดการน้ำ เชื่อมคลองได้ ๑๘ คลอง มีแก้มลิง ๒๖ แห่ง เพิ่มปริมาณน้ำมากกว่า ๗.๕๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

การฟื้นฟูคลองแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค

- อ่างหน้ากระดาน พื้นที่ ๓๓ ไร่ ที่รับน้ำมาจากคลองเหมือง เพื่อแก้ปัญหาหน้าแล้ง น้ำหลาก และกักเก็บน้ำไว้ใช้อุปโภค บริโภค และเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับผลิตน้ำประปาได้ ๖๗,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ผู้ได้รับประโยชน์ จำนวน ๓ หมู่บ้าน ๖๐๑ ครัวเรือน ๑,๘๓๗ คน
- พื้นฟูแหล่งน้ำเดิม สร้างฝายและประตุน้ำ เพื่อกักเก็บสำรองน้ำ เชื่อมแหล่งน้ำและสระแก้มลิง ทางน้ำเข้า-ออก โครงสร้างฝายเพื่อกักเก็บน้ำ แลยกระดบน้ำ กระจายน้ำเข้าสู่สระน้ำครอบคลุมพื้นที่ ๔ หมู่บ้าน พื้นที่เกษตร ๑,๒๐๐ ไร่

- ภายหลังจากบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ เพิ่มสระน้ำแก้มลิงในชุมชน สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้เพียงพอเพียงในหน้าแล้ง มีน้ำสำรองไว้ทำประมงน้ำจืดโดยเฉพาะเพาะพันธุ์ปลา ปัจจุบันตำบลดงละครเป็นต้นแบบของจังหวัดนครนายก ในเรื่องแหล่งเพาะเลี้ยงลูกพันธุ์ปลาตุ้ม ปลาฉี่ ปลาตุ้ม ปลาตุ้ม ปลาตุ้ม ปลาตุ้ม และเป็นที่จำหน่ายลูกพันธุ์ปลาแหล่งใหญ่ของประเทศ และส่งออกไปต่างประเทศ รวมกลุ่ม ๔๕ ราย ๓๒๕ บ่อ ในตำบลดงละครและตำบลศรีจุฬามีรายได้เฉลี่ย ๔๐ ล้านบาทต่อปี

ความมั่นคงทางอาหาร

- การบริหารจัดการน้ำ เพิ่มแก้มลิงในชุมชน ทำให้หน้าแล้งสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้เพียงพอ มีน้ำสำรองไว้ใช้ด้านการเกษตร

- เกษตรผสมผสานตามแนวทางทฤษฎีใหม่ ปลูกพืชผสมผสานระหว่างพืชเศรษฐกิจ และพืชที่สร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่ายในครัวเรือน ๓๖,๐๐๐ บาท/ครัวเรือน/ปี เพิ่มรายได้ ๒๔,๐๐๐ บาท/ครัวเรือน/ปี

- เกษตรกรในชุมชนปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตรมาทำเกษตรผสมผสาน ๒๖ ครัวเรือน

นายอักษร น้อยสว่าง ผู้นำชุมชนคลองรังสิต อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ได้ร่วมแบ่งปันประสบการณ์การดำเนินงานความสำเร็จของการจัดการน้ำชุมชนว่า ชุมชนคลองรังสิต อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี อดีตเมื่อฤดูน้ำท่วม ชาวบ้านจะสูบน้ำระบายลงคลอง ส่วนในฤดูน้ำแล้งชาวบ้านแย่งกันสูบน้ำขึ้นมาใช้ ประตุน้ำและคลองซอยใช้การไม่ได้ เกิดปัญหาการบริหารจัดการน้ำในช่วงน้ำท่วมและปัญหาระบบเก็บกักน้ำในช่วงฤดูแล้ง ต่อมา ชุมชนคลองรังสิต อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ได้บริหารจัดการน้ำด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดย

๑) รวมตัวดำเนินงานภายใต้ “คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำ”

๒) สำรวจโครงสร้างน้ำ พร้อมประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กำหนดแนวทางจัดการทรัพยากรน้ำในด้านอนุรักษ์ และพัฒนา

๓) ขยายผลสู่พื้นที่ข้างเคียงที่มีโครงสร้างน้ำเชื่อมโยงกัน

การดำเนินงาน

- พัฒนาพื้นที่ริมคลอง ปลูกต้นปาล์มน้ำมันริมคลอง ๑๓,๐๐๐ ต้น เพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนปาล์มริมคลองและสร้างตัวอย่างเกษตรทฤษฎีใหม่ริมคลอง

- เพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการน้ำ เก็บกักและระบายน้ำ

- ขุดลอกคลองเพื่อเชื่อมต่อระบบชลประทานหลักกับร่องสวน ระยะทางกว่า ๑๓๐ กิโลเมตร

- จัดตั้งกองทุนดูแลคลอง และกองทุนเรือคูเลน เพื่อบำรุงรักษาระบบสำรองน้ำระบายน้ำ

● เสริมประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการน้ำ โดยก่อสร้างบ่อพักน้ำ ติดตั้งประตูควบคุมระดับน้ำ จำนวน ๘๕ จุด

ความสำเร็จชุมชนคลองรังสิต อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี มีรายได้ มีกองทุน ดูแล รักษา พัฒนาคลอง ช่วยเหลือชุมชนผ่านวิกฤติโควิด-19

กองทุนปาล์มน้ำมันริมคลอง

ชุมชนอนุรักษ์พื้นที่ริมคลอง ร่วมกันปลูกต้นปาล์มน้ำมันตามแนวคลองรวม ๑๓,๐๐๐ ต้น ระยะทาง ๗๒.๘ กิโลเมตร เพื่อป้องกันการพังทลายตลิ่งและสิ่งก่อสร้างริมคลอง

รายได้จากปาล์มน้ำมัน จัดตั้งเป็นกองทุนปาล์มน้ำมัน ดูแล รักษา และพัฒนาคลอง รวมทั้งเป็นสวัสดิการให้กับชาวบ้าน เช่น การศึกษา ศาสนา สาธารณสุข

เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๕ มีเงินกองทุนทั้งหมด ๕.๘๘ ล้านบาท นำใช้เป็นสวัสดิการไปแล้ว ๔.๔๗ ล้าน จึงมีเงินสะสมคงเหลือในกองทุน ๑.๔๑ ล้านบาท

ในวิกฤติโควิด “สร้างรายได้” เดิม ผู้ผลิตปาล์มน้ำมันสำคัญของโลก คือ “อินโดนีเซีย” และ “มาเลเซีย” แต่ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ที่ผ่านมามีทั้ง ๒ ประเทศปิดประเทศ จึงเป็นโอกาสดีต่อกลุ่มเกษตรกรปาล์มน้ำมัน ทำให้ราคาผลผลิตปาล์มสูงขึ้น

การเปรียบเทียบ	ปี ๒๕๕๙ เริ่มโครงการ	ปี ๒๕๖๒ ราคาปาล์มตกต่ำ	ปี ๒๕๖๕ ราคาปาล์มสูงขึ้น
ราคาผลปาล์มน้ำมัน (บาท/กก.)	๔	๒	๑๑
รายได้จากปาล์มน้ำมัน (บาท/ไร่/ปี)	๒๓,๘๐๐	๑๑,๙๐๐	๖๕,๔๕๐
รายรับสะสมเข้ากองทุน (บาท)	๑๗๘,๐๐๐	๑,๔๒๔,๐๐๐	๕,๘๘๙,๕๖๐

ตัวอย่างการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ของนางจุฑารัตน์ คู่ย์ต่วน เดิม คือ ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๖ ทำนาตลอดทั้งปี โดยใช้น้ำจากคลองชลประทานที่ ๘ ผ่านระบบสูบน้ำ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้ปรับพื้นที่เพื่อทำสวนส้มเขียวหวานนาน ๑๐ ปี เมื่อเกิดโรคส้มระบาดและทำให้ดินเสื่อม พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้เปลี่ยนมาปลูกมันสำปะหลังในร่องสวนเดิมได้ ๓ ปี จนเกิดภาวะราคามันตกต่ำ พ.ศ. ๒๕๓๙ จึงถ่มร่องสวนกลับมาทำนาอีกครั้ง นานกว่า ๒๐ ปี ซึ่งประสบปัญหาต้นทุนสูง ราคาตกต่ำ เมื่ออายุมากขึ้น ทำนาไม่ไหวและมีข้าวต้นทุนการผลิตสูงแต่ขายได้ราคาต่ำ ปี ๒๕๖๕ จึงปรับพื้นที่เป็นร่องสวนอีกครั้ง เพื่อปลูกผสมผสานระหว่างปาล์ม น้ำมัน มะพร้าว เต้า พริก กระเทียม บวบ สับปะรด กล้วยน้ำว้า มะเขือ มะนาว ปัจจุบันปรับร่องสวนมาได้ ๖ เดือน สร้างรายได้ ๕๐,๖๗๐ บาท เป็นต้นแบบให้กับชุมชนปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตรเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ ๓๙ ครัวเรือน ในปี ๒๕๖๕ เพิ่มรายได้ ๕๑๐,๑๓๒ บาท ต่อปี ลดรายจ่ายได้ถึง ๓๓,๕๘๕ บาทต่อปี

ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต

- พ่อค้าคนกลางรับไปขายตลาดไท
- มีตลาดนัดชุมชน

- กล้วยน้ำว่า ขยายส่งโรงงาน

การจัดรูปที่ดินแปลงนางจุฑารัตน์ คู่ยต์่วน มีพื้นที่ ๒๔ ไร่ ๓ งาน ๑๓ ตารางวา ปุ่กผสมผสาน ปาล์มน้ำมัน มะระ น้ำเต้า พริก บวบ สั้ปะระรด กล้วยน้ำว่า มะเขือ มะนาว ร่องสวน ขนาดกว้าง ๑.๕ เมตร ยาว ๒๒๐ เมตร ลึก ๑ เมตร

บริหารจัดการแหล่งน้ำ เก็บและสำรองน้ำในพื้นที่เกษตรของตนเองลดความเสี่ยงการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง บริหารจัดการน้ำในพื้นที่แปลงเกษตร ด้วยวิธีการขุดร่องสวนขนาดกว้าง ๑.๕ เมตร ยาว ๒๒๐ เมตร ลึก ๑ เมตร จำนวน ๑๑ ร่อง กักเก็บน้ำในแปลงได้ ๓,๖๓๐ ลูกบาศก์เมตร หมุนเวียนใช้น้ำซ้ำในแปลง เชื่อมต่อกับคลองซอยด้วยการวางท่อ ทำให้มีน้ำใช้ในแปลงได้ตลอดทั้งปี

เมื่อปรับการผลิตจากเกษตรเชิงเดี่ยวมาสู่เกษตรผสมผสาน รายรับสุทธิจากนาและพืชผสมผสาน สูงกว่าทำนาข้าวเพียงอย่างเดียว ๔.๒ เท่า (*เทียบราคาข้าวปี ๒๕๕๙ ราคาขาย ๖.๓ บาทต่อกิโลกรัม ต้นทุน ๒.๘ บาทต่อกิโลกรัม)

ชนิดพืช	รายรับสุทธิ
นาข้าว	๗,๐๐๐ บาท/ไร่/ปี
นา + เกษตรผสมผสาน	๑๕,๐๐๐ บาท/ไร่/ปี

ความสำเร็จชุมชนคลองรังสิต อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

- เชื่อมต่อชลประทานกับร่องสวนปาล์มน้ำมัน พื้นที่ ๒๒,๖๓๒ ไร่ แก้มลิงรับน้ำ ๑๕.๘๘ ล้านลูกบาศก์เมตร

- ปริมาณน้ำเพื่อการเกษตรทั้งระบบ ๒๙ ล้านลูกบาศก์เมตร

- ขยายเครือข่ายจัดการน้ำ ๙ ตำบลผู้รับประโยชน์ ๖,๔๐๐ ครัวเรือน พื้นที่เกษตร ๕๒,๐๐๐ ไร่

- ระบบสูบล้างงานแสงอาทิตย์ประหยัดค่าสูบน้ำ เดือนละ ๔,๐๐๐ บาท

- ปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตร เป็นทฤษฎีใหม่ ๓๙ ครัวเรือน

- บรรเทาอุทกภัย ช่วยหนองน้ำจากพายุแกมมี ปี ๒๕๕๕

วันที่ ๓ – ๕ ตุลาคม ๒๕๕๕ ประเทศไทยมีฝนตกมากบริเวณภาคตะวันตก ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลาง

วันที่ ๗ – ๙ ตุลาคม ๒๕๕๕ พายุโซนร้อน “แกมมี” (GAEMI) เคลื่อนตัวเข้าผ่านภาค ตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก ส่งผลให้มีฝนตกต่อเนื่อง บางพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร อยู่ชย นนทบุรี ระบายน้ำไม่ทันประสบปัญหาน้ำท่วมขังเตรียมการจัดหาพื้นที่หนองน้ำ ร่องรับน้ำที่จะไหลมาสู่ กรุงเทพมหานคร ด้วยการแจ้งเตือนล่วงหน้า ชุมชนคลองรังสิตได้ระบายน้ำในคลองที่มีอยู่แล้ว เพื่อ ร่องรับน้ำจากพายุแกมมี โดยสามารถรองรับน้ำได้ ๑๗ ล้านลูกบาศก์เมตรก่อนน้ำจะไหลไปจังหวัด พระนครศรีอยุธยา จังหวัดนนทบุรี และกรุงเทพฯ

- บรรเทาน้ำท่วม ปี ๒๕๕๙ ช่วงร่องมรสุมพาดผ่านภาคกลาง เมื่อปลายกันยายน – ตุลาคม ๒๕๕๙ เขื่อนเจ้าพระยาและเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ มีปริมาณน้ำเพิ่มสูงขึ้น จึงส่งน้ำไปเก็บกักใน พื้นที่แก้มลิงทุ่งรังสิตคลอง ๗ – ๑๐ คลองซอยและร่องสวนช่วยให้ระดับน้ำในคลองระพีพัฒน์แยกตก

ลดลงทันที ๓๔ เซนติเมตร หลังจากได้แบ่งน้ำเข้าสู่คลอง ๗ - ๑๐ โดยเปิดประตูน้ำเพิ่ม ๒๐ เซนติเมตร ระดับน้ำในคลอง ๗ - ๑๐ เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ปริมาณน้ำได้กระจายเข้าสู่คลองซอยและร่องสวน

ประเด็นปัญหาของพื้นที่เป้าหมาย

(๑) สภาองค์กรชุมชนตำบลตะค่า

สภาพข้อเท็จจริงการบริหารจัดการน้ำของเกษตรกรในตำบลตะค่า หากจะให้ประเมินอยู่ในระดับพอใช้ ระบบชลประทานสามารถจัดน้ำให้ได้ ตำบลตะค่าจะมีสถานีสูบน้ำ ๗ แห่ง ปัญหาใหญ่ คือ ปัญหาน้ำท่วม ซึ่งทั้ง ๕ ตำบลในพื้นที่เป้าหมายจะอยู่ด้านตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน แต่เป็นฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ข้อเท็จจริง คือ ประชาชนจะเดือดร้อนทั้งพื้นที่อำเภอบางปลา ม้า การทำเกษตรของชุมชนจะทำตามนโยบายรัฐและตามประกาศของชลประทาน ทำนาปรัง นาปี ปีละ ๒ ครั้ง มีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยสนับสนุนอยู่บ้าง โดยอาศัยการวิดน้ำ ซึ่งก็จะมีค่าใช้จ่ายสูง ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ฝื่อนางบางปลาจะว่างงาน ๔ เดือน คือ เดือนกันยายน - เดือนธันวาคมของทุกปี เพราะต้องเป็นพื้นที่รับน้ำ ทำให้ในช่วงที่ต้องรับน้ำไม่มีรายได้ การทำนาจึงเหมือนกับการนารายได้มาใช้จ่ายในช่วงว่างงาน ชุมชนก็ต้องการจะแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ ตนเห็นว่าการแก้ไขปัญหาหรือประเทศชาติจะเจริญได้ ต้องอาศัยผู้นำประเทศ และผู้นำอีก ๓ ส่วน คือ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ และผู้นำชุมชน

(๒) สภาองค์กรชุมชนตำบลจรเข้ใหญ่

การเดินทางของคณะกรรมการที่ได้ใช้ชื่อโครงการ “เพื่อติดตามการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม” ตนให้ความสำคัญกับคำว่า “ความเสมอภาคทางสังคม” และเห็นว่า ชาวอำเภอบางปลาและอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมและเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้รับความเสมอภาคทางสังคม ที่ผ่านมา เราเป็นพื้นที่รับน้ำ ซึ่งเป็นการรับน้ำที่มากเกินไป มากกว่าความจุที่พื้นที่จะรับได้ ถนนสายรองท่วมทุกปี ส่วนสายหลักก็เคยท่วมในช่วงปี ๒๕๕๔ ทำให้ถนนได้รับความเสียหายไม่สามารถสัญจรได้ ชาวบางปลาม้าจึงอยากจะใช้สิทธิชุมชนและความเสมอภาค ในปี ๒๕๖๔ - ๒๕๖๕ น้ำเข้าท่วม ๔ - ๕ เดือน รัฐชดเชยเยียวยาให้ในสัดส่วน ๕ ไร่ ซึ่งไม่สามารถชดเชยจากสิ่งที่ชาวบ้านเสียหายไปทั้งหมด

(๓) สภาองค์กรชุมชนตำบลกฤษณา

อำเภอบางปลาม้าเป็นพื้นที่รับน้ำที่ได้รับความเดือดร้อนในทุกปี ส่วนปัญหาน้ำแล้งไม่เป็นปัญหามากนัก ในสมัยก่อนจะไม่ได้ท่วมนานเท่าทุกวันนี้ ปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาที่รัฐทำให้น้ำต้องมาถูกกักไว้ที่พื้นที่ หากปล่อยให้น้ำไหลผ่านไปตามธรรมชาติของน้ำที่ต้องไหลลงสู่ที่ต่ำ ก็น่าจะไม่เดือดร้อน แต่โครงการต่าง ๆ ของรัฐทำให้น้ำต้องมาอยู่ในพื้นที่บางปลาม้ามากกว่า ๔ เดือน ยี่งนานวันระยะเวลารับน้ำก็ยิ่งยาวนานมากยิ่งขึ้น ค่าชดเชยที่ได้รับก็ไม่คุ้มเท่ากับสิ่งที่ชาวบ้านต้องสูญเสียไป

(๔) สภาองค์กรชุมชนตำบลสาละ

ประเทศไทย ทุ่งรับน้ำจะมีหลายทุ่ง ทุ่งบางปลาหมากก็อยู่ในส่วนรับน้ำ แต่การรับน้ำของบางปลาหมากเป็นการบริหารจัดการที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าในเขตปริมาณชลประทานตะวันออกแทบจะไม่ได้รับน้ำ ซึ่งเข้าใจว่ากรมชลประทานประสงค์จะบริหารน้ำไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำและปริมาณชลประทานทั่วม จึงทุ่งเจ้าเจ็ด-ผักไห่ ต้องรับน้ำมาก ทุ่งบางปลาหมากจึงต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วมขังสูงถึง ๒.๕ - ๔ เมตร ชุมชนต้องการให้โครงการใหญ่ หรือเมกะโปรเจกต์มาช่วยสนับสนุนอำเภอบางปลาหมาก ช่วยจัดสรรงบประมาณทำถนน ซ่อมแซมถนนที่ชำรุดจากการที่ต้องเป็นพื้นที่รับน้ำแทนชาวกรุงเทพมหานคร และยังในภาวะโลกร้อนซึ่งมีโอกาสเกิดพายุลูกใหญ่ขึ้น บางปลาหมากก็ย่อมที่จะได้รับผลกระทบจากพายุโดยเป็นพื้นที่รับน้ำแทนพื้นที่อื่น

นางวิภาศติ ช่างทอง ประธานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนจังหวัดสุพรรณบุรี

ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ขอขอบคุณคณะกรรมการที่ได้ช่วยสื่อสารงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ มีเป้าหมายในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลให้ครบทุกพื้นที่ จังหวัดสุพรรณบุรีได้จัดตั้งครบทุกตำบลแล้ว และจัดตั้งในนามจังหวัดแล้ว โดยได้ใช้กลไก

ของสภาองค์กรชุมชนตำบลพัฒนาพื้นที่ โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เป็นองค์กรพี่เลี้ยงให้กับภาคประชาชน เพื่อที่จะให้พี่น้องจากภาคประชาชนสามารถทำแผนเสนอไปยังภาคส่วนต่าง ๆ โดยใช้กลไกเวทีสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเครื่องมือ และ พอช. เป็นองค์กรที่สามารถอนุมัติงบประมาณโดยตรงลงสู่สภาองค์กรชุมชนตำบล สภาองค์กรชุมชนตำบลมีบทบาทภารกิจตามมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ เช่น ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ ส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งจัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งสภาองค์กรชุมชนในระดับจังหวัดก็จะรวบรวมข้อเสนอ เพื่อเสนอไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นที่รับรู้ของหน่วยงานต่าง ๆ มีกฎหมายหลายฉบับที่อ้างถึงสภาองค์กรชุมชนตำบลกำหนดให้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นกลไกหนึ่งหรือ

องค์ประกอบหนึ่งภายใต้กฎหมาย เช่น พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการบริหารงานเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ พ.ศ. ๒๕๖๕ ของกระทรวงมหาดไทย ที่กำหนดให้ “ผู้แทนภาคประชาสังคม” ซึ่งหมายถึง ผู้แทนซึ่งได้รับเลือกจากที่ประชุมระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบลตามกฎหมายว่าด้วยสภาองค์กรชุมชน เป็น กรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) ดังนั้น การบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจะมี ตัวแทนภาคประชาชนเป็นองค์ประกอบด้วยอย่างน้อย ๖ คน

รองศาสตราจารย์ ภูมิ มูลศิลป์ อนุกรรมการ ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของ โครงการส่งเสริมบทบาทสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบด้านสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำพื้นที่ จังหวัดสุพรรณบุรีว่า โครงการศึกษาวิจัยดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของ

กระบวนการผลักดันด้านสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำ (๒) เพื่อยกระดับกลไกการมีส่วนร่วมของสภาองค์กรชุมชน ตำบลในการจัดการสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำ และ (๓) เพื่อพัฒนาเครือข่ายผู้นำชุมชนนักรณรงค์กับการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยมีพื้นที่เป้าหมาย ๕ ตำบลใน อำเภอบางปลาม้า โดยมีผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ (๑) ชุมชน ต้นแบบมีความเข้มแข็งร่วมมือในการจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน มีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองอย่างมี ประสิทธิภาพ (๒) การบูรณาการองค์ความรู้คู่มือสิทธิชุมชนการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนขยายให้ ครอบคลุมทั้งจังหวัดสุพรรณบุรี (๓) สมาชิกชุมชนต้นแบบมีระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และ (๔) แนวทาง ทรัพยากรน้ำชุมชนมีความยั่งยืน

นางสาววิภารัตน์ ดิอ่อง อนุกรรมการ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ในนามของคณะอนุ กรรมการ ตสร. และสำนักงานสภาการวิจัยแห่งชาติ (วช.) การเดินทางในครั้งนี้เป็นโอกาสที่ได้มารับ ฟังประเด็นจากพี่น้องชาวอำเภอบางปลาม้าในการทำให้เกิด การทำงานที่เป็นรูปธรรม โดยใช้กระบวนการวิจัย สำหรับ วช. เป็นหน่วยที่จะสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณวิจัยใน พื้นที่เป้าหมาย โดยการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จำเป็นต้องอาศัย กลไกการทำงานผ่านสภาองค์กรชุมชนตำบล จากนั้นไปอีก ๑ ปี สิ่งที่เป็นข้อเสนอในการบริหารจัดการน้ำก็คาดว่าจะได้เห็น เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เกิดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำให้กับพื้นที่อำเภอบางปลาม้า นำข้อเสนอไปบรรจุ เป็นแผนปฏิบัติการระดับอำเภอและจังหวัด สามารถนำรูปแบบการพัฒนาไปใช้ในพื้นที่เป้าหมาย และ ตำบลหรืออำเภอใกล้เคียงก็น่าจะได้นำไปใช้ประโยชน์

๓.๒ ประชุมเชิงปฏิบัติการ “เรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น” และ “การจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน”

นายมงคล งามเจริญวงศ์ หัวหน้างานเครือข่ายจัดการน้ำชุมชน ได้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการทำผังน้ำเบื้องต้น ดังนี้

“ผังน้ำ” (River Schematic Diagram) แผนผังแสดงเส้นทางน้ำและสถานการณ์น้ำจากข้อมูลการตรวจวัดน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ โดยใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมาย เพื่อให้เข้าใจโดยง่าย

วัตถุประสงค์ เพื่อให้เกิดการรวบรวมข้อมูลและนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยแสดงผลในรูปแบบที่ง่ายต่อการเข้าใจ

ประโยชน์

(๑) ใช้ติดตามสถานการณ์น้ำเพื่อการเฝ้าระวังภัย

(๒) ใช้วิเคราะห์วางแผนการบริหารจัดการน้ำเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาแหล่งน้ำ

(๓) ใช้เป็นข้อมูลสำหรับจัดทำ “สมุดคู่มือ”

รูปแบบของผังน้ำ

๑. ผังน้ำขนาดใหญ่

- ขอบเขต ครอบคลุมพื้นที่กว้าง เช่น ระดับประเทศ ระดับภาค ระดับลุ่มน้ำ
- การแสดงผล ควรแสดงเฉพาะสิ่งที่สำคัญ เช่น แม่น้ำสายหลัก คลองสำคัญ เขื่อนขนาดใหญ่ จุดตรวจวัดระดับน้ำที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่สำคัญ ประตुरะบายน้ำที่ช่วยบริหารจัดการอุทกภัยได้ แหล่งกักเก็บน้ำสำคัญที่จะช่วยบรรเทาภัยแล้ง ฯลฯ

๒. ผังน้ำขนาดเล็ก

- ขอบเขต ครอบคลุมพื้นที่ค่อนข้างแคบ เช่น ระดับจังหวัด ระดับอำเภอระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน
- การแสดงผล แสดงข้อมูลลงในรายละเอียดได้ตามความเหมาะสม

ส่วนประกอบของผังน้ำ

๑. โครงสร้างผัง

- เส้นทางน้ำ เช่น แม่น้ำ คลอง ลำห้วย
- แหล่งน้ำ เช่น หนองน้ำ บึง สระน้ำ กุด
- โครงสร้างทางชลศาสตร์หรือจุดตรวจวัดน้ำต่าง ๆ เช่น เขื่อน ประตुरะบายน้ำ ฝาย สถานีสูบน้ำ พื้นที่ชลประทาน พื้นที่เพาะปลูก

๒. ข้อมูล

- Static Data คือ ข้อมูลที่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ความจุลำน้ำ ระดับตลิ่ง เกณฑ์เตือนภัย ความจุแหล่งกักเก็บน้ำ พื้นที่โครงการชลประทาน ฯลฯ

- Dynamic Data คือ ข้อมูลที่มีการเคลื่อนไหวบ่อย ทั้งการเพิ่ม ลด หรือแก้ไข เช่น ระดับน้ำ/ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำ การระบายน้ำ การสูบน้ำ การเพาะปลูกพืช ฯลฯ

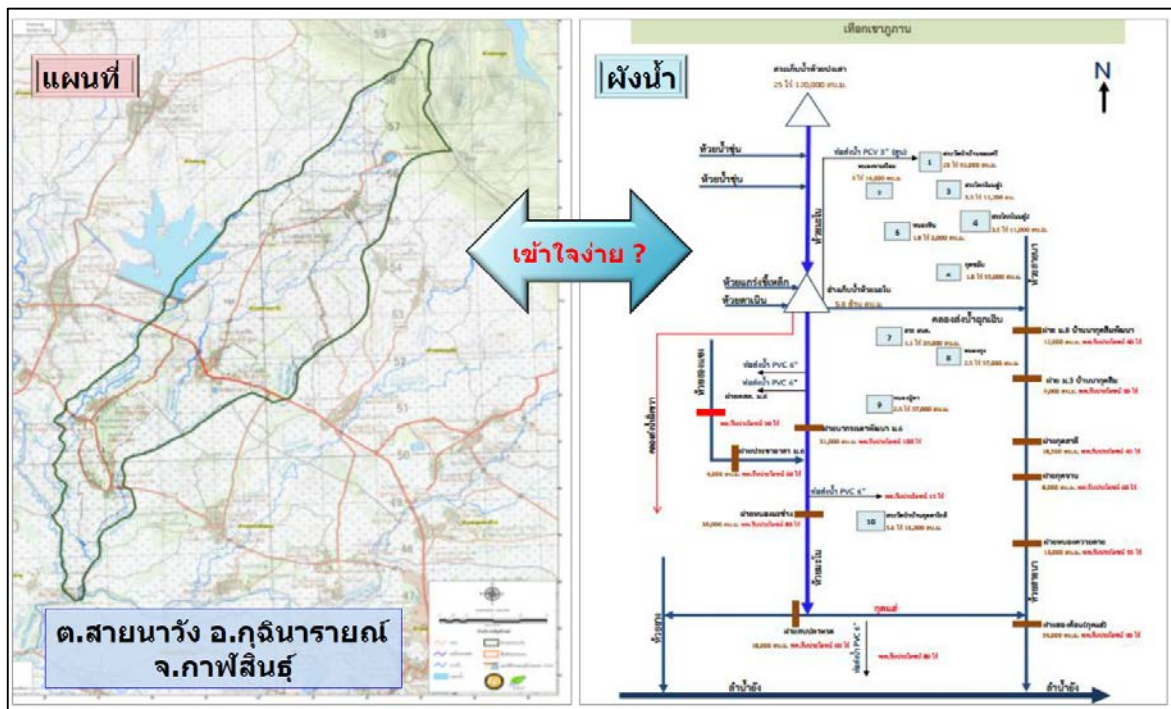
เครื่องมือที่ใช้จัดทำผังน้ำ

๑. แผนที่

- แผนที่ความสูงภูมิประเทศ (DEM)
- แผนที่ภูมิประเทศ (Topography)
- แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม (Satellite Image)
- แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Land Use)
- แผนที่อื่น ๆ เช่น แผนที่โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ แผนที่เขื่อน/ฝาย สถานีตรวจวัดน้ำ ฯลฯ

๒. เครื่องมือสำรวจพื้นที่และจัดเก็บข้อมูล

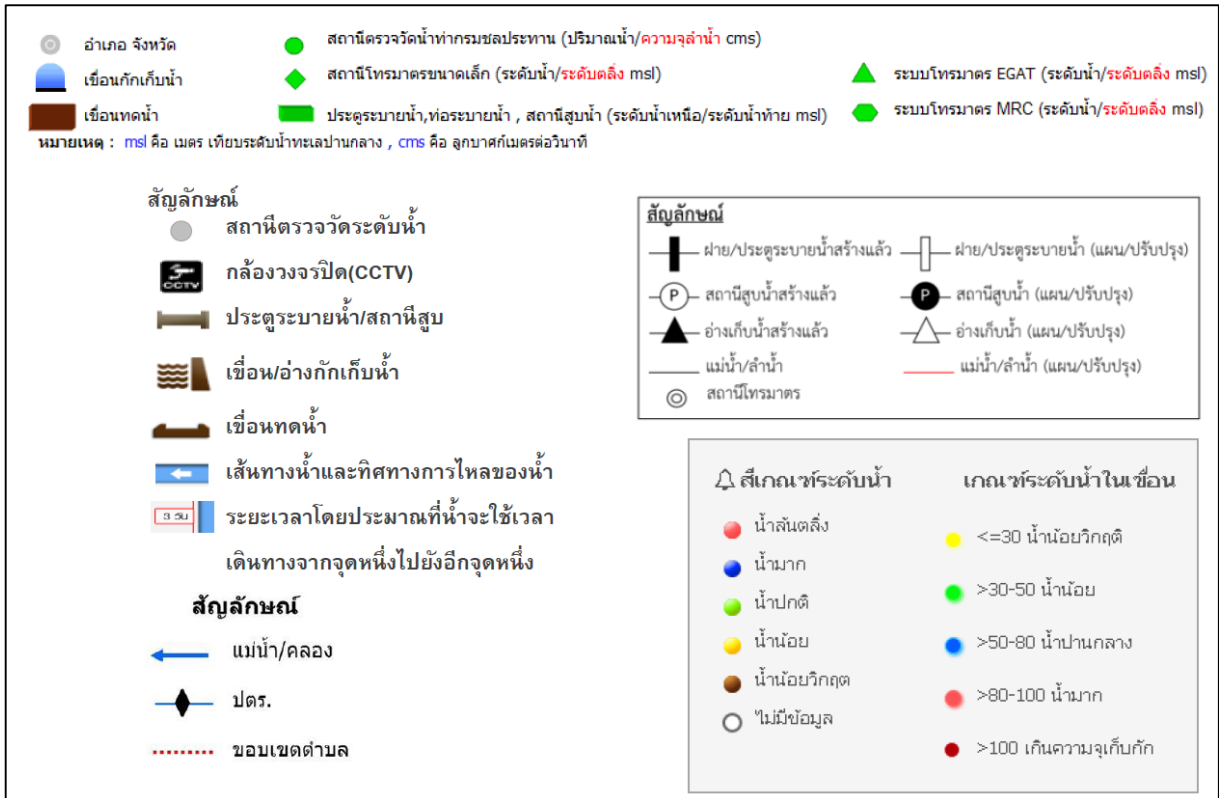
- GPS
- โทรศัพท์มือถือ
- กล้องถ่ายรูป
- ตลับเมตร
- เทปวัดระยะ
- PC/Notebook

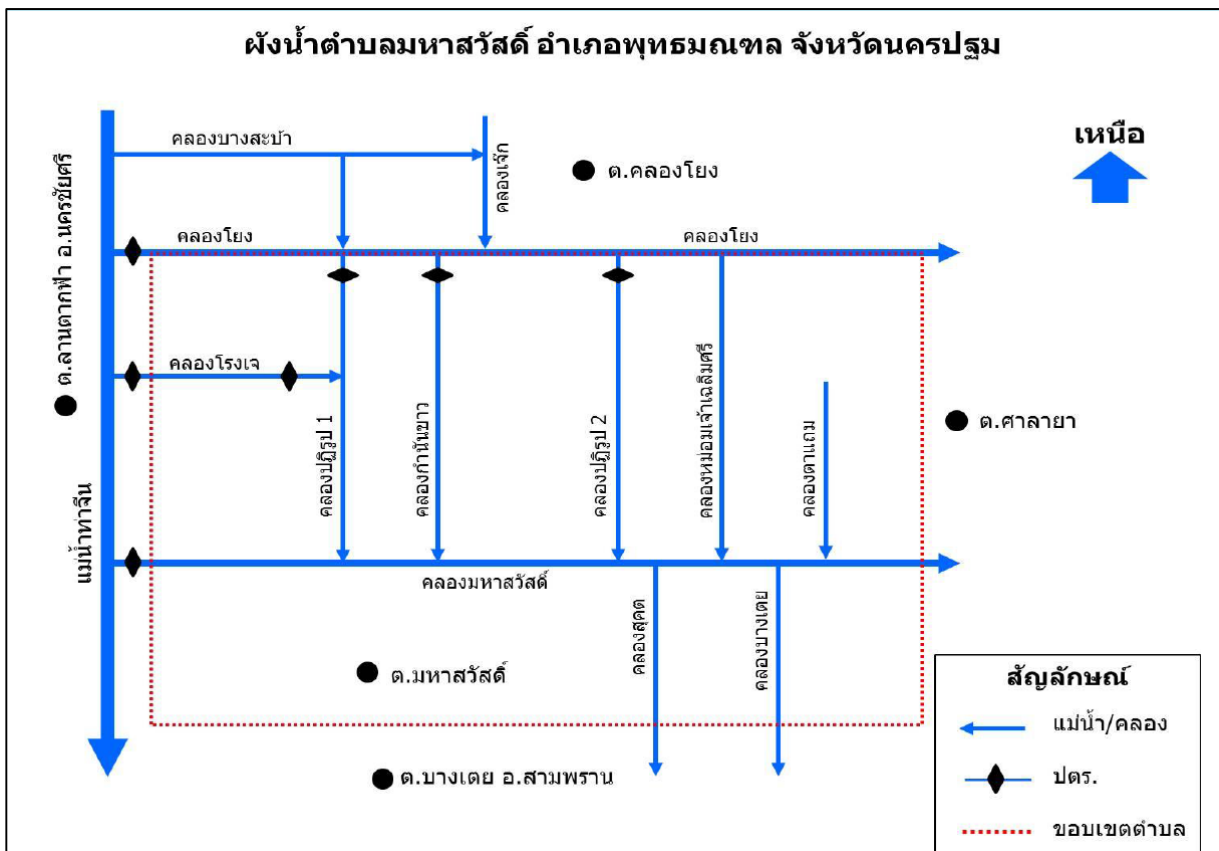
ภาพตัวอย่างเปรียบเทียบระหว่างแผนที่ภูมิประเทศกับผังน้ำ

ตัวอย่างสัญลักษณ์ที่ใช้ในการจัดทำผังน้ำ

ตัวอย่างผังน้ำระดับตำบล

การประชุมเชิงปฏิบัติการ “เรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น”

๓.๓ การลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เป้าหมาย

๑. ตำบลตะค่า

นางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) ได้กล่าวว่า สสน. เป็นหน่วยงานที่จัดทำคลังข้อมูลน้ำของทั้งประเทศที่สนับสนุนการทำงานของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) โดยรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานทั้ง ๕๒ หน่วยงาน จากข้อมูลของอำเภอบางปลาม้า สสน. ได้ประเมินแล้ว พบว่า พื้นที่อำเภอบางปลาม้าเป็นพื้นที่ที่ท่วมทั้งฝืนและแล้งทั้งฝืน ปริมาณน้ำมี ไม่ได้ขาดแคลน แต่ยังไม่มีการบริหารจัดการ ที่ผ่านมา อำเภอบางปลาม้าพึ่งพาน้ำจากแม่น้ำท่าจีนเป็นหลัก แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากภูมิประเทศที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งถ้าพิจารณาจากภูมิประเทศจะเห็นว่าทั้ง ๒ ฝั่งจะมีคั่นกันน้ำที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยอาจจะต้องทำโครงสร้างหรือเสริมโครงสร้างเดิมให้รับน้ำไว้ในช่วงฤดูน้ำหลาก และนำน้ำที่สำรองไว้มาใช้ในช่วงแล้ง ถ้าปรับคั่นกัน พื้นฟูคลองข้างถนน ลำน้ำที่มีอยู่ตามภูมิประเทศเดิมทั้งหมดจะช่วยในการบริหารจัดการน้ำได้ดี สำคัญ คือ เจ้าของพื้นที่ต้องจัดทำข้อมูลและผังน้ำ จากการลงพื้นที่พบว่า มีเหมืองจ่ายน้ำแล้ว แต่เหมืองจ่ายยังเป็นระบบสูบน้ำทั้งหมด ซึ่งสามารถทำใหม่ได้โดยไม่ต้องใช้การสูบน้ำลดการสูบน้ำจากแม่น้ำท่าจีน เหมืองแต่ละเหมืองสามารถจ่ายเข้าไปในแปลงเกษตรได้ ปรับพื้นที่ร่องสวนเชื่อมต่อทางน้ำชลประทานได้ แต่ต้องมีการจัดทำระบบที่แม่นยำซึ่งต้องอาศัยข้อมูลจากชุมชน

ส่วนประเด็นปัญหาความร่วมมือจากชาวบ้านหรือการที่ชาวบ้านไม่ยอมสละพื้นที่บางส่วนมาใช้ประโยชน์ เห็นว่า ควรดำเนินการเท่าที่สามารถทำได้หรือเท่าที่ชาวบ้านอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ก่อน หลังจากนั้น ถ้าชาวบ้านเห็นผลลัพธ์ที่สามารถทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น เชื่อได้ว่าสามารถ

ขยายผลได้ต่อไป ส่วนในประเด็นเรื่องรายได้หรือช่องทางในการทำอาชีพอื่น ๆ เช่น ประมง เท่าที่พิจารณาข้อมูลเบื้องต้น ชุมชนตำบลตะค่าสามารถทำได้ แต่ชุมชนต้องปรับตัว การทำประมงในพื้นที่น้ำท่วมมีวิธีการที่ต้องศึกษา เช่น การขุดบ่อให้ลึก หลายระดับ เพื่อป้องกันไม่ให้ปลาหนีออกนอกบ่อ

นายสุบิน ศรีดี ผู้นำชุมชนตำบลตะค่า ได้สอบถามว่า ถนนในตำบลล้อมรอบด้วยคูน้ำอยู่แล้ว หากให้กรมชลประทานยกระดับแม่น้ำท่าจีนขึ้น ๕๐ เซนติเมตร จะช่วยได้หรือไม่ ประกอบกับการขุดรอกอกเป็นบางส่วน

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการคนที่สอง และประธานคณะกรรมการ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้กล่าวว่า ที่ผ่านมาเป็นการแก้ไขปัญหาที่ขัดกับธรรมชาติ และต้องใช้พลังงานจำนวนมากในการที่จะสูบน้ำเข้า-ออก จากสภาพพื้นที่เห็นว่าการแก้ไขปัญหาด้วยเสริมโครงสร้างด้วยการยกคันกั้นน้ำจะสามารถสำรองน้ำไว้ใช้ได้ โดยที่ไม่ต้องใช้พลังงานในการสูบน้ำจากแม่น้ำมาใช้

นายมงคล งามเจริญวงศ์ หัวหน้างานเครือข่ายจัดการน้ำชุมชน ได้กล่าวว่า จากการลงพื้นที่ พบว่า มีคลองซอยที่ส่งน้ำเข้าไปที่นา แต่เป็นการสูบน้ำเข้านาทั้งหมด แต่หากมีการจัดทำระบบหาระดับน้ำ เสริมโครงสร้างให้เหมาะสม จะสามารถจ่ายน้ำเข้าคลองซอยโดยไม่จำเป็นต้องสูบน้ำเข้าที่นา ซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่ายในการทำนาได้

นายเกียรติศักดิ์ ชูเกียรติศิริ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงละคร อำเภอเมืองจังหวัดนครนายก ได้กล่าวว่า ชุมชนดงละครมีพื้นที่ จำนวน ๓๘,๖๐๐ กว่าไร่ เป็นพื้นที่ทำนา ๑๐,๐๐๐ กว่าไร่ มีพื้นที่ที่ปรับตัวเป็นการทำประมง การดำเนินการทำในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยในลำดับแรกจะต้องสำรวจตัวเอง จัดทำข้อมูลแผนที่ ผังน้ำ เส้นทางน้ำ สำรวจพื้นที่สาธารณประโยชน์ เมื่อทราบข้อมูลทั้งหมดแล้ว จึงมาจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง และบริหารจัดการต่อไปได้ ในส่วนของชุมชนดงละคร องค์การบริหารส่วนตำบลดงละครได้ส่งกองช่างเข้าไปเรียนรู้การทำฝังน้ำและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเบื้องต้นที่ สสน. ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าว หากให้ภาคประชาชนไปเรียนรู้ภาคส่วนเดียวอาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร ท้องถิ่นควรจะเข้าไปช่วยสนับสนุนและเรียนรู้ไปพร้อมกันด้วยจะทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรือในส่วนของ การจัดหาเครื่องมือ เครื่องจักรใหญ่ ท้องถิ่นสามารถใช้งบประมาณจัดซื้อจัดหามาได้ ส่วนภาคประชาชนก็จะมาช่วยออกกำลัง ออกแรงในการทำงานร่วมกัน เป็นต้น

สรุปผลการหารือภายหลังจากการลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา และข้อจำกัด ในการเข้าถึงน้ำและการใช้น้ำในพื้นที่ตำบลตะค่า สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

นายวิชณุ พัวประเสริฐ นายกเทศมนตรีตำบลตะค่า ได้กล่าวว่า สภาพข้อเท็จจริง ในพื้นที่ตำบลตะค่า การใช้น้ำเทศบาลได้ให้การสนับสนุนด้วยอยู่แล้ว โดยใช้เครื่องสูบน้ำที่สามารถนำน้ำ เข้าพื้นที่ได้ ๔,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ ไร่ ตั้งจุดสูบน้ำในหมู่ ๙, ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗ และ ๘ พื้นที่ตำบลตะค่าเป็นที่ราบลุ่ม การสูบน้ำจะเป็นใน ลักษณะสูบจากที่ลุ่มชั้นที่ตอน มีการกำจัดวัชพืช ขุดรอกคลองโดย ตลอด โดยได้รับความร่วมมือจากกลุ่มผู้ใช้น้ำ ปัญหาที่พบ คือ (๑) การใช้พลังงานและค่าไฟฟ้า (๒) ปัญหาภัยภาคประชาชน กล่าวคือ โครงการที่เป็นสาธารณประโยชน์ส่วนใหญ่เจ้าของที่จะไม่ยอมให้เข้าไปใช้ *ในส่วนโครงการศึกษาวิจัย ทางองค์การบริหารส่วนตำบลพร้อมที่จะให้การสนับสนุน นำเรื่องเข้าสู่การหารือของเวทีประชาคม ในแต่ละหมู่บ้าน*

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง และประธานคณะ อนุกรรมการ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้กล่าวว่า เพื่อให้ องค์การบริหารส่วนตำบลทำงานกับภาคประชาชนได้ง่ายยิ่งขึ้น เห็นควรขับเคลื่อนการทำงานโดยใช้สภา องค์กรชุมชนตำบลตะค่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมต่อและสื่อสาร สภาองค์กรชุมชนตำบลตะค่าจะ ทำภารกิจภายใต้กฎหมาย คือ พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ องค์ประกอบของสภา องค์กรชุมชนตำบลจะมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมทำงานด้วยอยู่แล้ว ส่วนท้องถิ่นก็จะเป็นส่วนสนับสนุน

๒. ตำบลจระเข้ใหญ่

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง และประธานคณะ อนุกรรมการ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า สืบเนื่องจากเมื่อวันศุกร์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๖ ได้มีการร่วมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเรื่อง “สื่อสาร ช่างฉลาด จัดการน้ำ นำคุณภาพวิถีชีวิต” โดยการเล่าประสบการณ์การดำเนินงานความสำเร็จของการ จัดการน้ำชุมชน กรอบแนวคิดและขั้นตอนสู่ความสำเร็จ ของนางรอยบุญ รัศมีเทพ รอง ผู้อำนวยการ

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ และการเล่าความสำเร็จในการสื่อสารและการบริหารจัดการน้ำของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ โดยนายอักษร น้อยสว่าง ผู้นำชุมชนตำบลบึงชำอ้อ ตำบลหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี และนายเกียรติศักดิ์ ชูเกียรติศิริ นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยการหารือในวันดังกล่าวได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปฏิบัติการสิทธิชุมชน โครงสร้าง กระบวนการของชุมชนตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งคณะอนุกรรมการได้ติดตาม เสนอแนะและเร่งรัดการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจุบันมีสภาองค์กรชุมชนตำบลทั่วประเทศ ประมาณ ๗,๗๙๕ แห่ง ซึ่งแต่ละตำบลจะมีความเข้มแข็งที่แตกต่างกันตามบริบทของแต่ละพื้นที่ สภาองค์กรชุมชนตำบลจะอยู่ภายใต้การดูแลของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.) ในกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นกลไกที่จะเข้ามาเสริมหนุนที่เป็นท้องที่ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ท้องถิ่น คือ นายกองกิจการบริหารส่วนตำบล และท้องทุ่ง คือ สภาองค์กรชุมชนตำบลอย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในแต่ละพื้นที่อาจจะยังมีอยู่ภายใต้ข้อจำกัด ความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน ดังนั้น การพัฒนาตามแนวทางที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ กำหนดไว้จะต้องขับเคลื่อนและผลักดันให้ภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากประชาชนคือทั้งผู้รับประโยชน์และปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

วุฒิสภาเป็นกลไกและเครื่องมือที่จะช่วยหนุนเสริมขับเคลื่อนในการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ ซึ่งที่ผ่านมามีคณะอนุกรรมการได้เชิญผู้แทนจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อมาสอบถามติดตามตัวชี้วัดในเชิงการปฏิรูปประเทศด้านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สิทธิชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเพื่อสื่อสารสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจในระดับพื้นที่ โดยการนำศักยภาพทางกายภาพ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล การใช้กลไกการคุ้มครอง คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประการสำคัญคือ กลไกการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน หากทั้งสามส่วนสามารถประสานความร่วมมือกัน สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และปราศจากความขัดแย้งทางความคิดทางการเมือง โดยการกำหนดบทบาทให้ทุกภาคส่วนได้เห็นถึงความสำคัญของตนเอง

นอกจากนี้ เนื่องจากปัจจุบันการดำเนินงานขับเคลื่อนทั้งในระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคยังมีช่องว่างของการสื่อสารที่อาจจะยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรไม่ว่าจะเป็นการสร้างความเข้าใจกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในเรื่องเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการสื่อสารที่คลาดเคลื่อนเกิดความเข้าใจผิด จนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งและปัญหาทางสังคมเกิดขึ้น ดังนั้น วัตถุประสงค์การลงพื้นที่ศึกษาดูงานในพื้นที่ตำบลจระเข้ใหญ่ในวันนี้ จะเป็นการสื่อสารร่วมกับท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่งซึ่งสภาองค์กรชุมชนตำบลในฐานะที่มีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมกับภาคประชาชนที่จะเป็นส่วนช่วยหนุนเสริมให้ภาคประชาชนมีความสามัคคีในชุมชน จะนำชุมชนไปสู่การพัฒนา ความก้าวหน้า และมั่นคงที่ยั่งยืน

กระบวนการความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่ง การบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ก็เช่นเดียวกันจะต้องใช้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในระดับพื้นที่ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นพื้นที่กลางในการบริหารจัดการด้านความรู้ ความคิด และความเข้าใจกับภาคประชาชน และยังมี

สภาองค์กรชุมชนตำบลที่เป็นเวทีกลางส่งเสริมการประสานการมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนตำบลที่เป็นเสมือนผู้บริหารในพื้นที่หรือตัวแทนภาครัฐที่จะช่วยประสานงานสร้างความเข้าใจและความร่วมมือกับภาคประชาชน ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งภารกิจสำคัญของสภาองค์กรชุมชนตำบลตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้กำหนดให้สภาองค์กรชุมชนตำบลจัดให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกองค์กรชุมชนร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืน การเผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งการสร้างความร่วมมือกันในการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน การจัดให้มีเวทีการปรึกษาหารือกันของประชาชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ประการสำคัญสภาองค์กรชุมชนตำบลจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้สภาองค์กรชุมชนในตำบลเกิดความเข้มแข็งรวมทั้งประชาชนทั่วไปในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ที่ผ่านมาจากการลงพื้นที่ศึกษาดูงานของคณะกรรมการได้ร่วมกับสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ เพื่อร่วมกันคิดร่วมกันทำ ประการสำคัญต้องมีเจตจำนงร่วมกันทั้งท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่งในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการบริหารจัดการน้ำชุมชน ซึ่งชุมชนเข้มแข็งเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการโดยการนำเครื่องมือที่มีอยู่มาใช้อย่างเป็นประโยชน์ การจัดทำผังการจัดการน้ำของชุมชนตำบลจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการบริหารจัดการน้ำชุมชน และประชาชนในพื้นที่จะเป็นผู้ที่รู้ถึงข้อมูลเส้นทางไหลของน้ำได้ดีที่สุด ดังนั้น ในวันนี้จึงขอให้ นางรอยบุญ รัศมีเทพรองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ อธิบายถึงกระบวนการ กลไก และวิธีการจัดการน้ำชุมชน

นางรอยบุญ รัศมีเทพรองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (สสน.) ริเริ่มโดยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงห่วงใยสถานการณ์น้ำมาโดยตลอด ทรงให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจบริหารจัดการน้ำ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เกิดวิกฤตน้ำท่วมใหญ่ ทรงพบว่าข้อมูลน้ำขาดการบูรณาการ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้ Massachusetts Institute of Technology (MIT) ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) วางแผนพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อบริหารจัดการน้ำของประเทศไทยเกิดเป็น “โครงการระบบเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำแห่งประเทศไทย” และมอบหมายให้สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนก.) ซึ่งในขณะนั้นเป็นหน่วยงานวิจัยภายใต้สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ รับผิดชอบดำเนินการพัฒนาระบบปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เริ่มพัฒนาระบบสารสนเทศเชื่อมต่อและเก็บรวบรวมข้อมูลทรัพยากรน้ำ และได้ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจพัฒนาและบริหารจัดการน้ำ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำของประเทศ

ไทย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เริ่มพัฒนาระบบเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำแห่งประเทศไทย ในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นโครงการที่นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ เข้ามาเป็นระบบเดียวกัน แสดงผลรวมบนแผนภาพเดียว เพื่อการจัดการแบบองค์รวม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ มีการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยการเปลี่ยนชื่อ สสนก. เป็น สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (สสน.) และมีการปรับปรุงวัตถุประสงค์ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำของประเทศ ตลอดจนเพื่อรับผิดชอบการดำเนินการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการจัดการสารสนเทศทรัพยากรน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรน้ำได้ทันเหตุการณ์ และให้บริการระบบคลังข้อมูลน้ำแห่งชาติเพื่อให้เกิดเอกภาพและการใช้ประโยชน์ข้อมูลร่วมกันทั่วประเทศ

นอกจากนี้ ภารกิจหลักอีกประการหนึ่งของ สสน. คือ การจัดการน้ำชุมชนที่จะมาช่วยเสริมหนุนในส่วนหนึ่งของระบบชลประทานประเทศ ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยมีระบบชลประทานทั่วประเทศประมาณร้อยละ ๒๐ ส่วนอีกร้อยละ ๘๐ จะเป็นพื้นที่นอกเขตชลประทานซึ่งจะต้องมีการเตรียมความพร้อมในการจัดการตนเอง และพื้นที่ที่ สสน. ได้ทำงานร่วมประสบความสำเร็จในหลายพื้นที่ ซึ่งปัจจัยหลักความสำเร็จคือ ความร่วมมือกับท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่ง ข้อมูลจากพื้นที่ แผนที่น้ำตำบล ซึ่งได้รับความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวนประมาณ ๔,๒๖๐ ตำบล นอกจากนี้ สสน. ยังได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๕๒ หน่วยงาน และมีทีมวิเคราะห์คาดการณ์สถานการณ์น้ำได้ล่วงหน้า ซึ่งเกษตรกรที่ทำงานร่วมกับ สสน. จะสามารถคาดการณ์สถานการณ์น้ำได้ล่วงหน้าเช่นกัน โดยกระบวนการทำงานของ สสน. จะเป็นการสร้างความเข้าใจและการกำหนดกติกาชุมชนร่วมกัน เกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี และลดค่าใช้จ่ายของรัฐ และจากการขับเคลื่อนงานด้านดังกล่าว สสน. ได้จัดเก็บรวบรวมข้อมูลมาประมาณ ๑๐ ปี สามารถลดค่าใช้จ่ายการชดเชยของภาครัฐได้ประมาณ ๑๐,๐๐๐ ล้านบาท จาก ๒,๐๐๐ หมู่บ้านทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนภารกิจจัดการน้ำชุมชนของ สสน. เป็นการสร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมโดยมีน้ำเป็นหลักสำคัญในการนำทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกันและพึ่งตนเองได้ ซึ่งการจะพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ประชาชนจะต้องเข้าถึงข้อมูลและติดตามสถานการณ์น้ำร่วมกับ สสน. ที่มีเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการจัดการสารสนเทศทรัพยากรน้ำที่ครอบคลุมทั่วประเทศ

สสน. มีความมุ่งมั่นและความตั้งใจตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สานต่อพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยในภายหลังจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้มีพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔ เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำว่า **“การจัดการน้ำชุมชนนั้น เห็นความสำเร็จในบางชุมชนแล้ว ให้ชุมชนชาวบ้านที่มีความรู้ ประสบความสำเร็จ มีประสบการณ์ จัดการและพัฒนาในพื้นที่มาช่วยกันขยายผลไปยังชุมชนอื่น”** ดังนั้น มูลนิธิอุทกพัฒน์ฯ และ สสน. มีความตั้งใจและเจตนารมณ์ที่มีความหวังจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกับชุมชน ท้องทุ่ง ท้องที่ และ ท้องถิ่น

การร่วมลงพื้นที่ในตำบลจระเข้ใหญ่ในวันนี้จะเป็นอีกความตั้งใจที่จะชวนผู้นำท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่ง ร่วมขับเคลื่อนการจัดการน้ำชุมชน โดยกระบวนการจะเริ่มจากการศึกษาจาก แผนที่ผังน้ำของอำเภอบางปลาม้า ซึ่งระบุดูครอบคลุมทุกชุมชนตำบลทั้งในเขตและนอกเขตชลประทาน โดยจะมีการจัดทำแผนที่ผังน้ำเปรียบเทียบในลักษณะพื้นที่น้ำท่วมและพื้นที่น้ำแล้ง เพื่อแสดงให้เห็นว่า ในพื้นที่ตำบลมีทั้งน้ำท่วมและน้ำแล้ง

อย่างไรก็ดี สภาพพื้นที่ของตำบลจระเข้ใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำ มีโครงการแก้มลิง มีระบบชลประทานและประตูกั้นน้ำของชลประทาน ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวสามารถนำมาจัดทาระบบ ลำเหมืองน้ำล้นแหล่งน้ำธรรมชาติกระจายไปยังเส้นทางน้ำในชุมชนได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องสูบน้ำ ทำให้ประหยัดพลังงานและค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำมันเชื้อเพลิง อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่ามีถนน ตัดผ่านเส้นทางน้ำและไม่มีท่อน้ำลอด ทำให้ระดับน้ำเกิดความตื้นเขินและไม่สามารถกระจายน้ำเข้าสู่พื้นที่ การเกษตรได้ ดังนั้น ในเบื้องต้นต้องได้รับความมือและการมีส่วนร่วมจากชุมชน ประชาชน ผู้บริหาร ท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ ร่วมกันจัดทำข้อมูลในการจัดทำแผนที่ผังน้ำชุมชนตำบล นอกจากนี้ การจัดทำผังน้ำของแต่ละพื้นที่จะขึ้นอยู่กับบริบท สภาพภูมิประเทศของแต่ละท้องที่ ซึ่งการจัดทำแผนที่ ผังน้ำผู้แทนของชุมชนจะต้องเรียนหลักสูตร “การเรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น และการจัดทำแผนงาน จัดการน้ำชุมชน” ร่วมกับ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการ จัดการน้ำอย่างยั่งยืนในพื้นที่ชุมชนตำบล มีพื้นที่กักเก็บน้ำในช่วงน้ำหลากและสามารถสำรองน้ำเพื่อทำ การเกษตรในช่วงฤดูแล้งได้ ตลอดจนสามารถสร้างเสริมอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน มั่นคง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ผู้แทนมูลนิธิราชพิพัฒน์สิ่งแวดล้อม ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า มูลนิธิราชพิพัฒน์ สิ่งแวดล้อมได้ติดตามและมีความพยายามขับเคลื่อนการจัดการน้ำชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยน้อมนำ แนวทางการจัดการน้ำของในหลวงรัชกาลที่ ๙ และที่ผ่านมาได้มีการจัดทำธนาคารน้ำระบบเปิดเพื่อแก้ไขปัญหา น้ำแล้ง แต่การดำเนินงานของมูลนิธิฯ ในเรื่องดังกล่าวยังไม่สามารถแก้ไขปัญหา น้ำท่วมได้อย่าง เต็มที่ ปัจจุบันมูลนิธิฯ มีโครงการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เขตอำเภอบางปลาม้า และอำเภอสองพี่น้อง และได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางปลาม้า และองค์การบริหารส่วนตำบลบางเลน ซึ่งได้มีการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยร่วมกับสถาบันปัญญานิยาม และได้มีการกำหนด แผนงานการลงพื้นที่ศึกษาตรวจสอบธรณีพิสสิคส์ ตรวจสอบเส้นทางน้ำ ประตูเปิด-ปิดน้ำ และออกแบบ พื้นที่ ลักษณะดิน การชะลอการกักเก็บน้ำ ดังนั้น การเข้าร่วมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นในวันนี้มีความ ประสงค์เพื่อการมีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการน้ำ และเพื่อเรียนรู้กระบวนการ กลไกและวิธีการจัดการ น้ำในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีในการนำไปพัฒนาตามพื้นที่โครงการดังกล่าว

ผู้แทนเกษตรกรอำเภอบางปลาม้า ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน พื้นที่อำเภอบางปลาม้าประสบปัญหาอุทกภัยมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนในพื้นที่ขาดรายได้จากการทำการเกษตร เนื่องจากไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร ดังนั้น การเข้าร่วมหารือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นในวันนี้เพื่อรับทราบแนวทางการแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เพื่อนำไปปรับใช้การแก้ไขปัญหา น้ำแล้ง-น้ำท่วมให้กับเกษตรกรในพื้นที่

สรุปผลการหารือภายหลังจากการลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา และข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำและการใช้น้ำในพื้นที่ตำบลจรเข้ใหญ่ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

นางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า นักบริหารที่ดีต้องมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของ ความยั่งยืน คือ ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้ และการพึ่งตนเองได้ต้องมีการสร้างความร่วมมือให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดการน้ำชุมชนต้องสร้างความเชื่อ ความศรัทธาและมีตัวอย่างความสำเร็จให้ท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่งได้เห็นถึงผลลัพธ์ที่ได้จากความสำเร็จ ประการสำคัญการสร้างความสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้นำสภาองค์กรชุมชนตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการสร้างการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนหรือคนในพื้นที่

การขับเคลื่อนจัดการน้ำชุมชน สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒนาฯ ได้ขับเคลื่อนตาม **โครงการ “เทิด ด้วย ทำ”** ซึ่งเป็นโครงการต้นแบบที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติแด่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ รวมถึงแนวทางในการทำงานเพื่อไปปรับใช้กับพื้นที่ของตนเองแล้วขยายผลให้กับชุมชนใกล้เคียงต่อไป

สสน. ได้มีการจัดทำแอปพลิเคชัน “Thaiwater” ซึ่งเป็นเสมือนคลังข้อมูลน้ำและสภาพอากาศที่ต่อยอดมาจากเว็บไซต์ของ สสน. ซึ่งแอปพลิเคชันดังกล่าวสามารถคาดการณ์และอัปเดตข้อมูลสภาพอากาศและสถานการณ์น้ำของประเทศไทย การคาดการณ์เรื่องปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำหรือเขื่อนขนาดใหญ่ของประเทศ ปริมาณน้ำฝนสะสม ระดับน้ำ และสามารถค้นหาพื้นที่ต่าง ๆ ได้ทั่วประเทศ ทั้งข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบัน และข้อมูลการคาดการณ์ล่วงหน้า แสดงข้อมูลทั้งแบบสรุปสถานการณ์ในภาพรวมระดับประเทศ ระดับจังหวัด และรายละเอียดแต่ละด้าน โดยผู้ใช้สามารถเพิ่ม “สถานที่โปรด” เพื่อติดตามสถานการณ์ระดับจังหวัดที่สนใจได้ นอกจากนี้ ยังแจ้งสถานการณ์ด้วยตนเองได้ โดยส่งภาพและข้อความเข้าสู่ระบบให้ผู้ใช้งานอื่น ๆ ได้ทราบข้อมูลร่วมกัน

นายสุเทพ ทองธรรมชาติ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้ใหญ่ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ที่ผ่านมาในเขตพื้นที่ตำบลจรเข้ใหญ่เกิดปัญหาน้ำท่วมและเป็นพื้นที่รับน้ำอย่างต่อเนื่องเนื่องจากประชาชนไม่ทราบสถานการณ์ปริมาณน้ำล่วงหน้า จึงไม่สามารถเตรียมความพร้อมรับมือกับปริมาณน้ำได้อย่างเต็มที่ ทำให้น้ำท่วมบ้านเรือนและประชาชนในพื้นที่เกิดความเดือดร้อนในการใช้ชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นแก้ไขปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก และสามารถบรรเทาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนในพื้นที่เมื่อต้องเป็นพื้นที่รับน้ำ รวมทั้งเพื่อพัฒนาการจัดการน้ำในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน มั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ องค์การ

บริหารส่วนตำบลจระเข้ใหญ่มีความยินดีที่จะเข้าร่วมเรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น และการจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน

๓. ตำบลองครักษ์

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง และประธานคณะอนุกรรมการ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่าการลงพื้นที่ของคณะกรรมการและสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (สสน.) ในวันนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามการขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่ที่ยังประสบปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารจัดการน้ำ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ และการรับฟังความคิดเห็น ปัญหาข้อจำกัดในการเข้าถึงน้ำและการใช้น้ำจากสภาองค์กรชุมชนตำบล ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายภาคประชาสังคม ประกอบกับการสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้นของคณะอนุกรรมการ พบว่าพื้นที่ในเขตอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่ยังคงประสบปัญหาน้ำท่วม – น้ำแล้งซ้ำซากอย่างต่อเนื่อง จึงมีแนวคิดที่จะดำเนินโครงการชุมชนเข้มแข็ง “สื่อสารชาญฉลาด จัดการน้ำ นำคุณภาพชีวิต” ในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนี้ คณะกรรมการยังได้รับความร่วมมือกับ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการร่วมขับเคลื่อนงานในมิติ “สิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำชุมชนและการเข้าถึงทรัพยากรน้ำของประชาชน” ดังนั้น เพื่อให้การขับเคลื่อนและขยายแนวคิดและขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่ยังคงประสบปัญหาการจัดการน้ำ คณะกรรมการ และ สสน. จึงได้จัดโครงการเดินทางศึกษาดูงานเพื่อติดตามการขับเคลื่อนของสภาองค์กรชุมชนตำบลกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม กรณีศึกษา “สิทธิชุมชนกับการบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่อำเภอปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อทดลองขับเคลื่อนแนวคิดการบริหารจัดการน้ำชุมชนด้วยการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน โดยอาศัยสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป็นกลไกในการเชื่อมโยงการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นสิ่งสำคัญในการ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล และร่วมกันแก้ไขปัญหา” และภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมล้วนแต่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบโครงสร้างขนาดใหญ่ที่เป็นระบบการใช้น้ำของทั้งประเทศ ดังนั้น ในวันนี้ต้องมาร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหา น้ำท่วม – น้ำแล้งซ้ำซากในพื้นที่ นอกเหนือจากการแก้ไขปัญหาโดยการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ สร้างประตูระบายน้ำขนาดใหญ่ที่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ด้วยการเริ่มต้นจากการจัดการน้ำชุมชนโดยการนำหลักสอนของศาสตร์พระราช และหลักการทรงงาน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ ๙ โดยนำวิธีคิด

ดังกล่าวมากระจายและปรับใช้กับบริบทในพื้นที่ นอกจากนี้ การจะประสบความสำเร็จในการร่วมกันจัดการน้ำชุมชนประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้กำหนดรับรองสิทธิชุมชน และยังมีกลไกสำคัญในระดับพื้นที่ที่จะสามารถช่วยขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนได้ คือ ผู้นำสภาองค์กรชุมชนตำบลตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนตำบล พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งปัจจุบันมีสภาองค์กรชุมชนตำบลทั่วประเทศประมาณ ๗,๗๙๕ แห่ง ที่มาจากภาคประชาชนและภาคชุมชนและเป็นเวทีกลางของการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนอย่างแท้จริง

“การปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิถีทำ นำไปสู่การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนด้วยศาสตร์พระราชา” ด้วยการมีส่วนร่วมจากท้องถิ่น ท้องที่ ท้องทุ่ง และการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการจัดการสารสนเทศทรัพยากรน้ำที่ครอบคลุมทั้งประเทศที่ดำเนินการโดย สสน. มาร่วมในการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการน้ำชุมชน โดยเริ่มจากการเรียนรู้ “การเขียนผังน้ำเบื้องต้น และการจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน” ร่วมกับ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒนาฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนในพื้นที่ชุมชนตำบล ซึ่งในวันนี้จะมีนางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ และทีมงานของ สสน. มาร่วมขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ส่วนวุฒิสภาจะเป็นหน่วยช่วยสนับสนุนเรื่องการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลทำงานได้ง่ายขึ้น โดยการใช้เวทีกลางของสภาองค์กรชุมชนตำบลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเกิดการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชนด้วยการนำข้อสรุปของชุมชน ตำบลและประชาชนมาร่วมขับเคลื่อนได้อย่างเต็มที่ พร้อมทั้งมีกระบวนการและกฎหมายรองรับการดำเนินงานอย่างถูกต้อง ดังนั้น การเข้าร่วมเรียนรู้ร่วมกับ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒนาฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในส่วนของผู้แทนขององค์การบริหารส่วนตำบลองค์กรักษ์ สภาองค์กรชุมชนตำบล หรือผู้แทนชุมชนเข้าร่วมการเรียนรู้และร่วมลงนามข้อตกลงร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างบทบาทของสภาองค์กรชุมชนตำบลในทิศทางถูกต้องและสร้างสรรค์ โดยใช้ปัญหาการจัดการน้ำเป็นหลักการสำคัญในการร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยท้องถิ่น ท้องที่ และท้องทุ่ง **จะต้องมีความเชื่อความศรัทธา และการปรับเปลี่ยนว่า “ทำได้”**

นางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า สสน. เป็นคลังข้อมูลน้ำและคลังความรู้ที่ทันสมัย เพื่อสนับสนุนให้ประเทศไทยเกิดการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และถ่ายทอดขยายผลการใช้งานโดยสร้างและพัฒนาเครือข่าย โดยที่ผ่านมา สสน. ได้มีการดำเนินงานขับเคลื่อนงานการจัดการน้ำชุมชน โดยนำหลักการ **“เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”** ซึ่งทุกชุมชนตำบลจะมีบริบททางสังคมแตกต่างกัน จึงเป็นเหตุผลการทำงานของ สสน. จะต้องต้องมีข้อมูลข้อเท็จจริงของพื้นที่ เพื่อให้มีข้อมูลที่สอดคล้องและถูกต้องตรงกัน ดังนั้น การที่จะได้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและชัดเจน คือ ประชาชนในพื้นที่ และทุกพื้นที่ที่ สสน. ร่วมจัดการน้ำชุมชนประสบผลสำเร็จทุกพื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จคือ พื้นที่ชุมชนตำบลที่ไม่ได้จัดทำสรุปข้อมูลในพื้นที่ให้แก่ สสน. ดังนั้น หลักการ **“เข้าใจ”** คือ ต้องเข้าใจบริบทของพื้นที่ตนเอง มี

การจัดทำข้อมูล การปรับตัวให้สอดคล้องกับภูมิสังคม และต้องไม่นำงบประมาณมาเป็นหลักสำคัญ ประการสำคัญข้อมูลแผนที่เป็นสิ่งสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้าใจ และผังน้ำจะเป็นตัวบ่งบอก ถึงค่าระดับน้ำ เส้นทางการไหลของน้ำ และการบริหารจัดการน้ำ ที่จะทำให้การบริหารจัดการน้ำชุมชน ในแต่ละพื้นที่ประสบความสำเร็จ

ความสำเร็จการจัดการน้ำชุมชน ของ สสน. เกิดจากข้อสรุปร่วมกันของชุมชนว่าจะกำหนด ปรับเปลี่ยน และเชื่อมเส้นทางน้ำให้ไหลผ่านลงสู่พื้นที่การเกษตรไปในทิศทางใด โดยการกำหนดจุดการสูบน้ำ และจุดจ่ายน้ำ และจัดทำลุ่มน้ำให้ตลอดแนว และให้ประชาชน เกษตรกร

บริหารจัดการชุมชนกันเอง “พึ่งพาตนเอง” ได้ ที่สำคัญการทำแก้มลิงไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่ แต่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ได้ นอกจากนี้ ความสำเร็จที่เป็นข้อมูลสนับสนุน ความสำเร็จ คือ แอปพลิเคชัน “Thaiwater” ซึ่งเป็นเสมือนคลังข้อมูลน้ำและสภาพอากาศที่ต่อยอดมาจากเว็บไซต์ของ สสน. ที่สามารถนำ สขอข้อมูลภาพรวม

ระดับประเทศและแสดงแบบรายหมวดข้อมูล โดยแสดงข้อมูลฝน ระดับน้ำ สถานการณ์น้ำในเขื่อนได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง มีทั้งข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบันและข้อมูลคาดการณ์ล่วงหน้า

นายธนากร มโนธรรม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลลองครักษ์ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า ในพื้นที่เขตตำบลลองครักษ์มีคลองหลายเส้นเชื่อมผ่านพื้นที่การเกษตร และมีลำรางที่ขุดสำหรับชักน้ำจากคลองเข้าสู่พื้นที่แปลงเกษตร ประมาณ ๒๐ เส้น ซึ่งการจ่ายน้ำจากคลองเข้าสู่พื้นที่การเกษตร ซึ่งในภาวะไม่ปกติชาวบ้านจะสูบน้ำเข้าสู่พื้นที่แปลงเกษตร นอกจากนี้โดยสภาพพื้นที่ตำบลลองครักษ์จะไม่มีแหล่งน้ำสาธารณะ แต่มีสระน้ำของเอกชนซึ่งใช้เฉพาะเอกชนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการใช้น้ำในพื้นที่ตำบลลองครักษ์ส่วนใหญ่จะเป็นระดับพื้นที่ที่ไม่เท่ากัน เป็นพื้นที่รับน้ำ และการใช้น้ำแต่ละพื้นที่มีความต้องการใช้น้ำที่แตกต่างกันกำหนดโดยเส้นทางน้ำซึ่งเส้นทางน้ำแต่ละเส้นมีปริมาณน้ำที่ไม่เท่ากัน และบางพื้นที่ต้องการใช้น้ำน้อยบางพื้นที่ต้องการใช้น้ำมาก และมีความต้องการใช้น้ำที่ไม่พร้อมกัน เนื่องจากบางพื้นที่มีการทำการเกษตร การเลี้ยงกุ้ง การทำประมง จึงทำให้ความต้องการใช้น้ำมีความมาก - น้อย แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันการใช้น้ำทำการเกษตรทั้งการทำนา ทำสวน ทำการประมง ส่วนใหญ่พึ่งระบบน้ำจากชลประทานเป็นหลัก และประชาชนในพื้นที่มีความกังวลกับระบบการจ่ายน้ำของชลประทาน

นางรอยบุญ รัตมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ ได้สอบถามต่อที่ประชุมว่า การบริหารจัดการน้ำชุมชนจะต้องบริหารจัดการทั้งระบบโดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากระดับล่างขึ้นบน คือ การเสริมสร้างภาคประชาชนให้เกิดความเข้มแข็งแบบเน้นพึ่งพาตนเอง และความพร้อมของประชาชน ซึ่งจะต้องมีการพูดคุยและสื่อสารกัน และจัดทำสรุปข้อมูล

ข้อเท็จจริงเชิงพื้นที่และหาทางออกในการแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำชุมชนร่วมกันทั้งภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาครัฐราชการ เพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงและความสำเร็จ

นายอนุศักดิ์ คงมาลัย รองประธานคณะกรรมการฯ คนที่สอง และประธาน คณะอนุกรรมการฯ ตสร. ด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า หากองค์การบริหารส่วนตำบลองค์กรฯ มีการจัดเก็บข้อมูลและประเมินพื้นที่ลำคลอง ลำราง และพื้นที่นาที่มีระดับพื้นสูง – ต่ำ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นพื้นที่รับน้ำและมีน้ำไหลผ่าน จะเป็นข้อมูลหนุนเสริมในการศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ สำหรับในส่วน ของวุฒิสภาจะเป็นหน่วยช่วยสนับสนุนการประสานงานกับสภาองค์กรชุมชนตำบลและส่วนราชการในการร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานดังกล่าว

สรุปผลการหารือภายหลังจากการลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัญหา และข้อจำกัด ในการเข้าถึงน้ำและการใช้น้ำในพื้นที่ตำบลจรเข้มใหญ่ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

นางรอยบุญ รัศมีเทศ รองผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า จากการลงพื้นที่เชิงปฏิบัติในพื้นที่ตำบลจรเข้ม พบว่า มีพื้นที่นาหลายพื้นที่ที่ทำนาปิดพื้นแหล่งน้ำ ซึ่งหากเทียบกับแผนที่ของอำเภอบางปลาม้าแล้วจะปรากฏแหล่งน้ำ แต่เมื่อลงพื้นที่ศึกษาพบว่า พื้นที่ที่เป็นแหล่งน้ำส่วนใหญ่ถูกปิดด้วยพื้นที่การทำนา ดังนั้น ประชาชนในพื้นที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการ ปรับเปลี่ยนความคิด และมีความเชื่อความศรัทธาว่าการปรับเปลี่ยนวิธีการจากเดิมสามารถกระทำได้

นายธนากร มโนธรรม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้ม ได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า การลงพื้นที่ศึกษาของคณะกรรมการฯ และ สสน. ในวันนี้ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีของตำบลจรเข้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี จึงมีความยินดีที่จะร่วมขับเคลื่อนเรียนรู้การเขียนผังน้ำเบื้องต้น และการจัดทำแผนงานจัดการน้ำชุมชน ร่วมกับ สสน. และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและจัดการน้ำชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยระบบเทคโนโลยี นวัตกรรม และองค์ความรู้ที่จะได้รับการเข้าร่วมโครงการจะนำไปสู่การเชื่อมโยงจากระดับฐานรากไปสู่การพัฒนาทั้งระบบให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

บทที่ ๔ ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการธิการ

เนื้อหาในส่วนที่ ๔ เป็นเนื้อหาการวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค) ของ “ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย” (ตำบลตะค่า ตำบลจรเข้ใหญ่ ตำบลลองครักษ์ ตำบลสาธิต และตำบลกฤษณา) การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการธิการจากการเดินทางไปศึกษาดูงานในครั้งนี้

๔.๑ การวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค)

การวิเคราะห์ SWOT	ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย
S STRENGTHS	<ul style="list-style-type: none"> - ทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว - อยู่ในทำเลที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครและการคมนาคมสะดวกสบาย - พื้นที่อยู่ในเขตชลประทาน
W WEAKNESS	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำยังยึดติดอยู่กับการบริหารจัดการโดยภาครัฐ - สภาองค์กรชุมชนตำบลมีความสัมพันธ์ในลักษณะหลวม ๆ ไม่แน่นแฟ้น - สภาองค์กรชุมชนตำบลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดความร่วมมือและขาดการทำความเข้าใจระหว่างกันเกี่ยวกับบทบาทภารกิจของสภาองค์กรชุมชนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับทราบ - มีการแข่งขันทางการเมืองสูงทำให้มีความเห็นต่างทางการเมืองในพื้นที่ - การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน/ท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ยังมีน้อย - ยังไม่มีภาคีเครือข่ายที่จะเข้าร่วมพัฒนาอย่างแท้จริง - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ค่อยเห็นความสำคัญในการขับเคลื่อนขบวนองค์กรชุมชนไม่เข้าใจหรือยังไม่ได้ศึกษาพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

การวิเคราะห์ SWOT	ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย
	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่ม/องค์กรชุมชนขาดงบประมาณในการพัฒนาที่ก่อให้เกิดรายได้ - เป็นที่ราบลุ่มต่ำ อยู่เขตพื้นที่รับน้ำ/หนองน้ำ - ขาดองค์ความรู้ในการพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรมวิธีการในการบริหารจัดการน้ำ - ไม่มีแผนการรับมือภัยพิบัติฉุกเฉิน - ไม่มีแผนบูรณาการการทำงานร่วมกันภายในชุมชน
<p>○ OPPORTUNITIES</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ และนโยบายรัฐที่เอื้อกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน - มีการหนุนเสริมองค์ความรู้จากหน่วยงานภาคีเครือข่าย - มีสถาบันการศึกษาในพื้นที่ที่สามารถช่วยคิดค้น/เสริมหนุน/ต่อยอดนวัตกรรม - ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี - มีสื่อออนไลน์ที่หลากหลาย - ชุมชนภายนอกเห็นความสำคัญและเป็นแหล่งเรียนรู้ - มีต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถนำมาปรับกับชุมชนใช้ได้
<p>T THREATS</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กฎหมายและระเบียบของหน่วยงานของรัฐที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงานของสภาองค์กรชุมชนตำบล - รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความเข้าใจในการทำงานร่วมกับชุมชนและขาดความรู้ในเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชน - กระบวนการ/ขั้นตอนการดำเนินงานของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาที่มีความล่าช้า

๔.๒ การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

จากการประชุมและการลงพื้นที่ของคณะกรรมการ พบว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป้าหมายมีลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก สภาองค์กรชุมชนในพื้นที่เป้าหมายยังไม่มีผู้นำหรือแกนนำหลักในการขับเคลื่อนขบวนการของสภาองค์กรชุมชน

ประการที่สอง สภาองค์กรชุมชนยังขาดการประสานความร่วมมือกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

ประการที่สาม สภาองค์กรชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

ประการที่สี่ สภาองค์กรชุมชนอาจเป็นเป้าให้นักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นเข้ามาแทรกแซงในรูปแบบที่หลากหลาย

ดังนั้น หากจะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป้าหมายจะต้องพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ดังนี้

๑. แกนนำและสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล

หากแกนนำสภาองค์กรชุมชนพื้นที่ใดมีจิตสาธารณะและเห็นประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญและสามารถเสียสละเวลาส่วนตนเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ รวมถึงมีทัศนคติที่เปิดกว้างพร้อมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานภาคี ย่อมส่งผลต่อความเข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนได้ แต่หากแกนนำสภาองค์กรชุมชนใดไม่ได้ให้ความสนใจหรือไม่ให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนการจะขับเคลื่อนงานสภาองค์กรชุมชนก็ส่งผลให้ไม่เกิดความเข้มแข็ง ส่วนสมาชิกสภาองค์กรชุมชนนอกจากจะเป็นบุคคลที่มีจิตสาธารณะแล้วควรมีแนวคิดที่สร้างสรรค์และให้ความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี

๒. ผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่

หากผู้นำในชุมชนให้ความสำคัญและเข้าใจถึงบทบาทในการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนว่าเป็นกลไกหนึ่งในการช่วยพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งหากพิจารณาจะพบว่าอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานในท้องถิ่นมีข้อจำกัดในบางประการ ซึ่งบทบาทของสภาองค์กรชุมชนสามารถช่วยเติมเต็มโดยการเชื่อมโยงความร่วมมือบางประการมาสู่ชุมชนได้ ซึ่งการดำเนินงานแบบควบคู่และเข้าใจกันในลักษณะนี้ ก็จะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ และส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนนั่นเอง

๓. การมีกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของสภาองค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่องจะทำให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนและคนในชุมชนเกิดความตื่นตัวและความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการเชื่อมโยงหน่วยงานภาคีอีกด้วย

๔. งบประมาณ

สืบเนื่องจากสภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนตามหลักการผ่านทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จึงทำให้สภาองค์กรชุมชนไม่มีงบประมาณเป็นของตัวเองโดยตรง อันเป็นปัญหาในการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนหลายแห่ง ยิ่งหากขาดการประสานงานที่ดีกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่แล้วก็มักไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณแต่อย่างใด จากการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการ พบว่า แม้กฎหมายจะระบุให้ท้องถิ่นอาจให้การอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนแล้วก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติท้องถิ่นส่วนใหญ่จะไม่กล้าที่จะตัดสินใจในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้แก่สภาองค์กรชุมชน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะข้อจำกัดด้านการคลังและเกรงว่าจะผิดต่อระเบียบหรือกฎเกณฑ์จากหน่วยงานที่กำกับดูแลจึงปฏิเสธที่จะให้งบประมาณสนับสนุนแก่สภาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นการมองข้ามโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนไปอย่างน่าเสียดาย

๕. แกนนำสภาองค์กรชุมชนระดับจังหวัด

หากมีการส่งเสริมสนับสนุนจากผู้มีประสบการณ์ขับเคลื่อนงานสภาองค์กรชุมชนระดับจังหวัดอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเป็นที่เลี้ยงที่ดีให้แก่สภาองค์กรชุมชนที่ยังไม่มีความเข้มแข็ง และการผลักดันนโยบายระดับจังหวัดตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ก็จะช่วยสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับในบทบาทของสภาองค์กรชุมชนอันจะทำให้สภาองค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้นั่นเอง

๔.๓ ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ

ข้อเสนอแนะต่อสภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป้าหมาย

๑. สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องเร่งสื่อสาร สร้างความรู้ ความเข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของสภาองค์กรชุมชนตำบล การสร้างพื้นที่กลางในระดับตำบล

๒. สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดพื้นที่กลางในระดับตำบล เพื่อขับเคลื่อนงานการพัฒนาชุมชนในทุกมิติแบบมีส่วนร่วม โดยอาจหยิบยกประเด็นการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวและเป็นประเด็นที่ชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญของปัญหา ร่วมกันมาพูดคุยของชุมชนด้วยฉันทามติและมีความอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ การเกื้อกูล การดูแล และการเห็นใจซึ่งกันและกัน ถือเป็นกลไกที่จะให้คนในชุมชนเกิดความเข้มแข็งทางความคิดและความสามัคคีของชุมชน ซึ่งท้ายที่สุดก็จะส่งเสริมให้คนและกลุ่มองค์กรในชุมชนเกิดการเชื่อมโยงกัน

๓. สภาองค์กรชุมชนตำบลต้องใช้เวทีของสภาองค์กรชุมชนตำบลในการระดมความเห็นในการแก้ไขปัญหา/แนวทางการพัฒนาชุมชนจากคนในชุมชน และนำมาจัดทำแผนพัฒนาตำบลที่ตรงตามความต้องการของคนในชุมชน แล้วนำแผนฯ ดังกล่าวเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเชิญตัวแทนท้องถิ่น ท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนร่วมให้ข้อมูล และร่วมรับฟังเสียงสะท้อนความต้องการของคนในชุมชนในการประชุมสภาองค์กรชุมชนอีกด้วย

๔. สภาองค์กรชุมชนตำบลในพื้นที่เป้าหมายควรมีการวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อจัดสภาองค์กรชุมชนด้วยตนเอง (Self-Management) จากการเดินทางไปศึกษาดูงาน พบว่า พื้นที่ตำบลบางปลาหมี่มีต้นทุนทางทรัพยากรในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะทุนทางสังคมและภูมิปัญญา ดังนั้น สภาองค์กรชุมชนตำบลและคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของ

พื้นที่ที่จะต้องมองเห็นปัญหาร่วมกันจะต้องสำรวจตัวเอง จัดทำข้อมูลการบริหารการจัดการชุมชน จัดทำผังน้ำ รวบรวมข้อมูลปัญหาที่เกิดขึ้น ข้อขัดข้องเชิงกฎหมายและข้อปฏิบัติ และความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและข้อสรุปให้กับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ซึ่งข้อมูลที่ชุมชนจัดทำจะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับหน่วยงานหรือเครือข่ายต่าง ๆ จะเข้ามาช่วยสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาสำเร็จได้รวดเร็วและเกิดประสิทธิผลได้อย่างดียิ่งขึ้น

๕. ชุมชนต้องใช้บทบาทของสภาองค์กรชุมชนตำบลในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อร่วมดำเนินงานในการแก้ไขปัญหา/พัฒนาชุมชน เช่น การอนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีตประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมอันดีของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ รวมถึงการสนับสนุนให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมของ อปพร. กลุ่มพัฒนาบทบาทสตรี และกิจกรรมที่จัดร่วมระดับหมู่บ้าน/ตำบล เป็นต้น

๖. สภาองค์กรชุมชนตำบลควรส่งเสริมให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนและประชาชนในตำบล นำแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาชุมชน สนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสาน ลดการใช้สารเคมี ลดการใช้พลังงาน หรือปรับเปลี่ยนมาใช้พลังงานทดแทน เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการผลิต

๗. ชุมชน ควรใช้กลไกสภาองค์กรชุมชนตำบลจัดเวทีระดมความคิดเห็น เพื่อจัดทำ “ธรรมนูญสุขภาพตำบล” และประกาศใช้ภายในชุมชน ซึ่งในหลายพื้นที่ได้ใช้ธรรมนูญสุขภาพตำบลเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระเบียบชุมชน จนเกิดผลสัมฤทธิ์ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในขณะเดียวกัน กระบวนการออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบัญญัติท้องถิ่นควรมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับ “ธรรมนูญสุขภาพตำบล”

๘. ชุมชนต้องส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อเป็นการปลูกฝังเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการรักถิ่นฐานบ้านเกิด เรียนรู้สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบต่อชุมชน ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป และควรเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้เสนอความคิดเห็นหรือเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรม/โครงการในชุมชนที่สะท้อนมุมมองจากเด็กและเยาวชนในชุมชน

ข้อเสนอแนะต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมาย

๑. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญกับสภาองค์กรชุมชนตำบล การขับเคลื่อนขบวนการขององค์กรชุมชน รวมทั้งต้องส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ศึกษาพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ และเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าวให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

๒. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิชุมชน เทคนิคการประสานงาน/การทำงานร่วมกับชุมชนและเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ให้กับข้าราชการทุกระดับ ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในการบริการประชาชนและชุมชนสร้างกระบวนการทัศนคติให้เจ้าหน้าที่รัฐผู้ให้บริการมีจิตบริการ โดยไม่เลือกปฏิบัติและคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง

๓. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมของสภาองค์กรชุมชน และควรเกิดขึ้นจากการที่ได้เล็งเห็นถึงบทบาทและความสำคัญของสภาองค์กรชุมชน แต่ไม่ควรใช้กฎหมายบังคับให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องอุดหนุนค่าใช้จ่ายแก่สภาองค์กรชุมชน เพราะจะยังเป็นมูลเหตุที่เพิ่มความขัดแย้งระหว่างกัน อีกทั้งยังมีนัยที่สำคัญที่แสดงออกถึงการพึ่งพาองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นจนทำให้สภาองค์กรชุมชนอาจกลายเป็นเพียงองค์กรที่ตอบสนองต่อนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๔. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนสภาองค์กรชุมชนในด้านงบประมาณ สถานที่ บุคลากร เครื่องมืออุปกรณ์ ข้อมูล/ ข่าวสาร การสร้างความไว้วางใจ/ ความเข้าใจ การรับฟังปัญหา/ ความคิดเห็น การเสริมอำนาจประชาชน การให้อำนาจในการตัดสินใจ ตลอดจนการบูรณาการแผนพัฒนาท้องถิ่นกับสภาองค์กรชุมชนร่วมกัน

๕. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำบริการสาธารณะจะต้องลดความเป็นราชการของหน่วยงานลง เพื่อให้เข้าถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนและหันมามีบทบาทในการเป็นองค์กรทางสังคมที่เน้นการดำเนินงานโดยอาศัยความร่วมมือจากประชาชน สภาองค์กรชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๖. องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ต้องจัดให้มีช่องทางการสื่อสารและการกระจายข้อมูล ข่าวสารของทางราชการทั้งจากส่วนกลางและส่วนจังหวัด รวมทั้งต้องมีช่องทางในรับฟังปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ข้อเสนอแนะและความต้องการของชุมชนอยู่เสมอ เพื่อให้จังหวัดได้สื่อสารทางตรงกับเครือข่ายภาคประชาชนหรือสภาองค์กรชุมชน เพื่อให้โครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในแต่ละชุมชนที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐ

๑. จังหวัดต้องจัดให้มีช่องทางการสื่อสารและการกระจายข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ทั้งจากส่วนกลางและส่วนจังหวัด รวมทั้งต้องมีช่องทางในรับฟังปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน ข้อเสนอแนะและความต้องการของชุมชนอยู่เสมอ เพื่อให้จังหวัดได้สื่อสารทางตรงกับเครือข่ายภาคประชาชนหรือสภาองค์กรชุมชน เพื่อให้โครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในแต่ละชุมชนที่แท้จริง

๒. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ต้องเร่งพัฒนาศักยภาพผู้นำองค์กรชุมชนในตำบลพื้นที่เป้าหมาย จัดระบบการศึกษาดูงาน เพื่อให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนได้พัฒนาศักยภาพด้านการจัดการรวมถึงการพัฒนาศักยภาพด้านการเป็นวิทยากรกระบวนการ และพัฒนาสมาชิกให้รับผิดชอบและเป็นผู้นำกิจกรรม

๓. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ต้องเร่งสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพแกนนำสภาองค์กรชุมชน ให้มีทักษะที่สำคัญในการพัฒนา/แก้ไขปัญหามุมชน เช่น การดำเนินการประชุมแบบมีส่วนร่วม การเป็นวิทยากรกระบวนการ การจัดทำแผนพัฒนาตำบล (แผนชุมชน) แบบมีส่วนร่วม การประสานงานกับหน่วยงานภาคี เป็นต้น

๔. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ควรทบทวนพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยเฉพาะประเด็นงบประมาณอุดหนุนรายปีให้กับสภาองค์กรชุมชน เพื่อให้สภาองค์กรชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอต่อการดำเนินงาน

๕. สถาบันการศึกษา และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติควรมีบทบาทในการเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่ชุมชนท้องถิ่นผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยชุมชนเพื่อเข้าไปแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อสร้างนวัตกรรมการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ตลอดจนเพื่อให้ข้อเสนอของสภาองค์กรชุมชนที่จะสื่อสารให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

จัดทำโดย

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ
และการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา